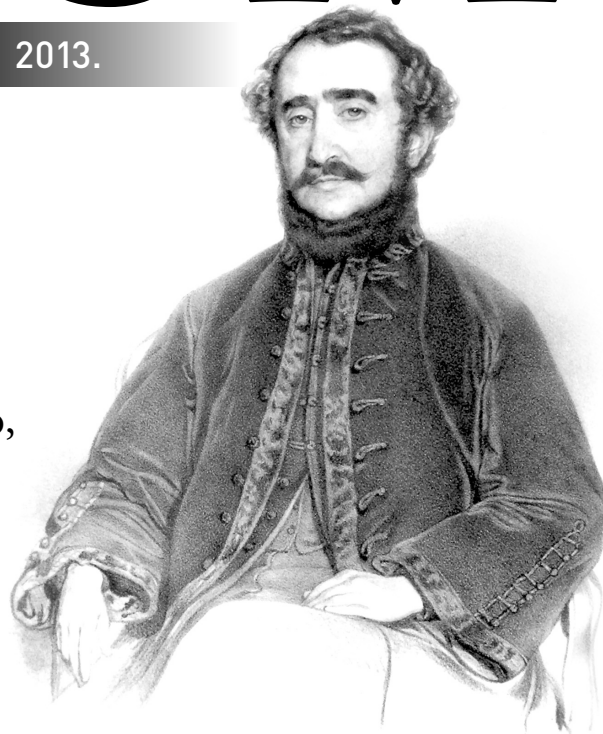

STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap II. évf. 2. szám | 2013.

A TARTALOMBÓL

- Béres Józsefre és Sobor Antalra emlékezünk
- Illyés Gyula: Szellem és erőszak
- Batai Tibor, Czipott György, G. Nagy Ilián, Györi László, Gyurkovics Tibor, Mislai Gyula, Serfőző Simon, Utassy József és Temesvári Márta versei
- Sobor Antal grafikái

„Azt hittük, felforgatjuk a világot. A film annyira nagy erejű volt, elképzelhetetlennek tartottuk, hogy képes lesz bárki is lesöpörni. Nem csupán rólam szólt, hanem az országunkat általánosan jellemző, előítéleteken alapuló, megcsontosodott hatalmi struktúráról is.”

(Béres József nyilatkozata Kósa Ferenc 1976-ban készült dokumentumfilmjéről.)

Ára: 300 Ft

„NEM A MAGAM HASZNÁT KERESTEM...”

Hét éve hunyt el Béres József

Kaiser László

Kudarcok és győzelmek, hibák és erények, tévedések és igazságok: életutak tényei, stációi. Sok emberről mondható el, hogy kivételes volt, kevésről, nagyon kevésről, hogy hibátlan – amennyire hibátlanok lehetünk... Béres József munkásságát ismerve az az egyértelmű megállapítás fogalmazódik meg: példamutató, nagy ember volt, nem túlzás kijelenteni, hogy erőt és hitet adó tanulsággal szolgál életének minden szakasza, tevékenységének minden állomása. Igazi példaélet, igazi idea-ember, hogy Németh László szép szavaival éljünk, nem véletlenül, hiszen a nagy író álma és elvárása az olyan személyiség, mint Béres József, az értelmiségi hivatásának klasszikusa. Aki alulról jön s a legmagasabb szellemi régióig jut el, aki minden embertársát szolgálja akarja, s aki – ha kell, dacolva a világ ellenállásával – nem enged üdvösséggyűből, a világ által netán később elismert igazából...

Hét esztendeje, nyolcvanhárom éves korában, március 26-án hunyt el Béres József: a legendás Béres-csepp kikísérletezője. Győztes ember volt: világhír, elismerés, díjak, s főként: emberek egészségének őrzője, sőt emberek életének megmentője. Közserzetet és dicsőség övezte az immunrendszert erősítő és a daganatos betegségek gyógyítását elősegítő nyomelemeket, ásványi anyagokat tartalmazó készítmény, a Béres-csepp megalkotásáért és persze töretlen életútjáért, tisztességéért. Azt érezték benne emberek milliói, amit ő büszkén vállalt: a népszerűtetet. Visszaemlékezésében rögzítette, hogy amikor a 70-es évek második felében Aczél György személyesen akarta rávenni, hogy hagyja el az országot, bátran mondott nemet: „Az én őseim itt éltek, itt haltak meg, itt gürcöltek, itt fizettek adót. Nekem nem átjáróháza ez az ország. Én szeretem ezt a népet, és nem hagyom el.”

Ezért is tiszta és hibátlan ember volt – meg ezernyi másért. Ha nézzük életének állomásait és döntéseit: csak a legnagyobb elismeréssel tehetjük, történelmi, politikai szorítások számbavételével különösen. A záhonyi születésű,

szakkertészi végzettségű Béres Józsefet 1941-ben hívják be katonának, majd 43-tól frontszolgálat következik a Kárpátokon túli területeken. Komoly sebesüléssel tér haza a háború után, így is dolgozik, kertészeti munkát végez, 48-ban, huszonnyolc évesen tesz érettségi vizsgát. Családot alapít, gyermekei születnek. Hosszú ideig laboratóriumvezető egy mezőgazdasági intézményben, s 1965-ben, negyvenöt évesen szerez agrármérnöki diplomát. Tudományos munkatársként doktorál három évvel később. Az eddigiekből is látszik, hogy igen nehéz körülmények közepette ment a maga útján, később végezve stádiumokat, de töretlenül követve érdeklődését. Ez az érdeklődés vitte el az emberi immunrendszer vizsgálatáig, illetve ahhoz a kísérletekkel igazolt felismerésig, hogy összefüggés van a nyomelemek és a betegségek között. 1972-re nyert egyértelmű igazolást, hogy az általa felfedezett Béres-csepp szérum segít a rákbetegek gyógyulásában. Az emberek özönleni kezdtek kisvárdai házához, s ő ingyen adta a szert. Segíteni akart, önzetlenül, úgy érezte, ez kötelessége. S a szakma és a politika reakciója? Erről így nyilatkozott: „A kutatókat, orvosokat, politikusokat végképp nem érdekelték az eredményeim, és főleg nem százak, ezrek gyógyulásai. Hogy ez miért lehetett? Nem tudom. Ilyen az ember? Hiszem, hogy nem. Nem voltam orvos és vidéken éltem. Hogy jön ahhoz egy ismeretlen senki – gondolhatták ők –, hogy felfedezzen valamit, hogy rájöjjön valamire, amire még Amerikában, a legjobban felszerelt laboratóriumban sem jöttek rá?” És megindult a retorzió. Bűnvádi eljárás indult ellene, följelentették sarkatásáért, elkobozták jegyzeteit, nem engedték hozzá a beteg embereket. Döbbenetes! A magyar értelmiségi színe-java állt ki aztán mellette – vagyis gyógyulásra váró emberek mellett is –, Kósa Ferenc filmmel, melyet hosszú időre betiltottak, Nagy László, Illyés Gyula, Ratkó József, Sánta Ferenc, Déry Tibor, Csoóri Sándor, Balczó András és mások szóval és írással. Béres József nem adja föl, harcol a tengernyi ellenállással szemben. Hogy

mindehhez mi adott erőt? Szavai adnak választ: „Nem a magam hasznát kerestem, nem a magam érdekeit szolgálta a munkám, eredményeimmel embertársaimon akartam segíteni.”

És győzött. 1976-ban megtörtént a készítmény szabadalmi bejelentése, majd két évvel később kereskedelmi forgalomba került a Béres-csepp – egyelőre gyógyhatású készítményként. S a szer, egyáltalán Béres József tudósi és emberi vállalkozása diadalmasan és nagy hatósugárban kezd jelen lenni az emberek életében és a magyar társadalomban egyaránt. A nyolcvanas évek további kísérleteket és eredményeket hoznak, nagy elismerés, hogy 1987-ben végre bemutatják Kósa Ferenc 1976-ban és 1986-ban róla és tevékenységéről forgatott, Az utolsó szó jogán című filmet. 1989-ben, a rendszerváltoztatás előtt megalakul a nagy forgalmú és számos terméket értékesítő Béres Részvénytársaság, majd a korábban megvalósult Béres Alapítvány a Teljes Életért néven karitatív célokat szolgáló alapítványt hoz létre. 2000-ben végre a cseppeket gyógyhatású készítmény titulus után hivatalosan is gyógyszerre nyilvánították. Mintha a határon kívül is jól ismert egész vállalkozás az életnek üzenne: igazság és működés, misszió és tisztességes üzlet igenis összebékíthető, a szolgálat és piacgazdaság nem egymást kizáró fogalmak, s a későbbi díjak is ezt igazolják, többek között a legrangosabb hazai tudományos elismerés, a Széchenyi-díj, a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, a Magyar Örökség díj.

Béres József: hibátlan ember, s itt nyilván nem elsősorban az emberi gyarlóságok világára kell gondolnunk. Hibátlan: másokat szolgálni kívánó mivoltában! A róla írott kötet, a Cseppben az ember című könyv szerzője, Béres Klára, aki egyébként az összvállalkozást máig működtető ifjabb Béres József felesége, a hitet és erőt adó nagy tudósról szólva a hitet hangsúlyozza. Azt a hitet, amelynek lényege az a meggyőződés, hogy – idézve a szerzőt – „semmi nem reménytelen, semmi nem hiábavaló, hogy létezik a Gondviselés és győz az igazság”.

Györi László A Szelektív példázata

Még most is, akárcsak eleinte,
gyűjtöm a papírt a szelektívbe.
Nem sorskérdés, az bizonyos.

Három sarokra vagy négy sarokra
borong a szelektív anakonda.
Üveg, műanyag, papiros

a fölirot, hogy tudjuk melyikbe
süllyedjen el egyre szelektív
a pet, a hír, a fémdoboz.

Ez a haza jelleme, a szíve:
válogat bár ki-ki szelektív,
kivül a szemét dagadoz.

A rossz bútort a járdára rakják,
dagadozó, kövér műanyagcsák
puffad az utcasarkokon.

Tele sittel, téglatormelékkal.
Új zsákok hoz, újat minden éjjel.
A lomra így omlik a lom.

A rossz bútort éjszaka lopják ki.
Milyen bátrak egy-egy éjszakányi
órára a hazát mocskolók!

Tanultam a pedáns németektől,
hogy lelki rend kell, lélek, nem rendőr,
ahhoz, hogy műveljük a jót.

Gyűjtik belém, s nem épp szelektív
a jót, rosszat egymással vegyítve.
S várom a tartályautót.

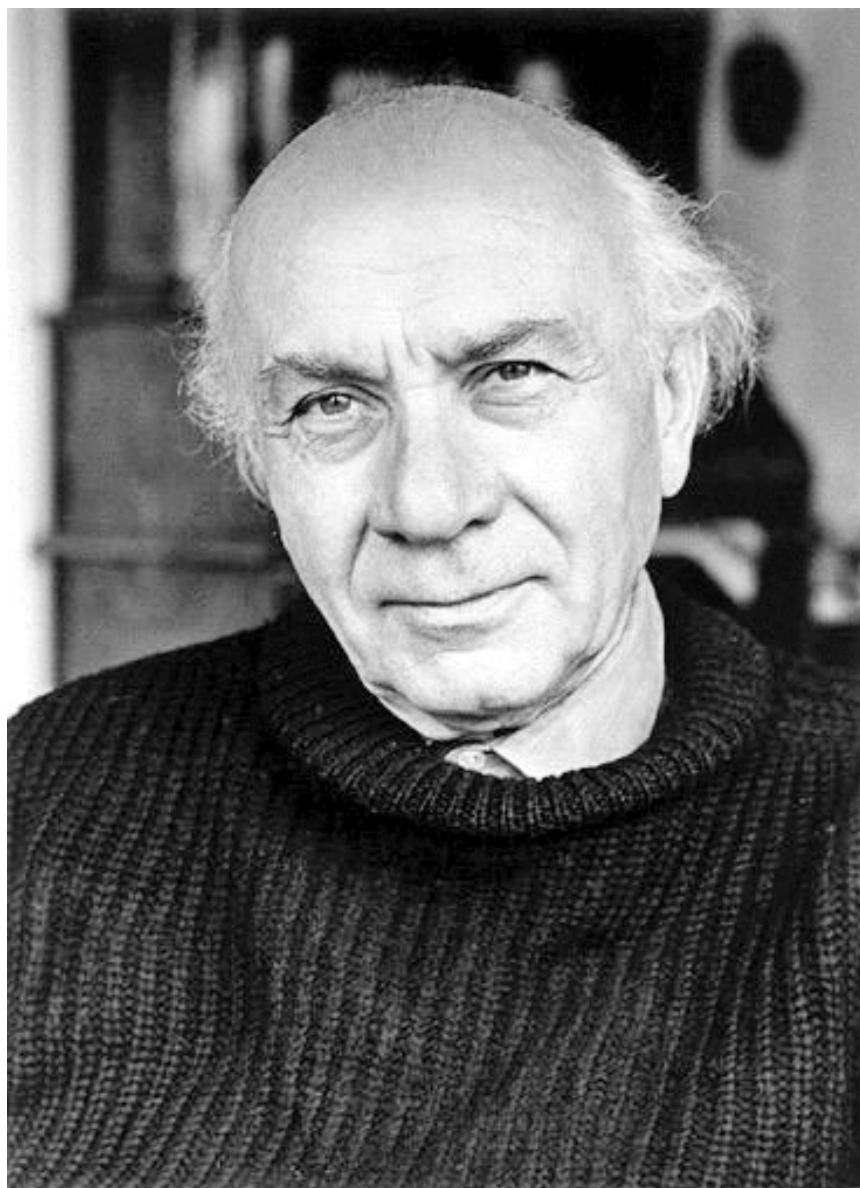
Mislai Gyula Mansfeld Péter

17 percig
rángott a bitón. Szóljon
haiku érte.

SZELLELEM ÉS ERŐSZAK

Illyés Gyula

Volt tárgykör, melyhez hozzászólván a türelmes Lukács György idősebbnél idősebb lett, azon nyomban. Más szavába vágott. Főlemelte a hangját, a kezét is nem egyszer. Az erkölcsnek és a taktikának, vagyis az egyéni és az együttes cselekvésnek viszonya egyik legrégebbi gondja volt neki is.

Mert én hoztam legtöbbször ketőnk közé már-már rögeszmeszerű töprengésemet.

Miképpen kell úgy viselkednünk nekünk, a humanistáknak, a tömegnyomás olyan barbár erővel szemben, mint a származási és nemzeti, az anyanyelvi és nemzetiségi jogfosztás, hogy személyes magatartásunk közhasznú legyen?

De általában minden olyan elemi értelmű hatalmaskodás ellen, amely már közvetlenül eszelős; vagyis – nyelvünk különös fordulatával – leküzden-dően ésszerűtlen.

KÍMÉLJÜK-E A HÓHÉRT?

A szabadságért harcolni kell. Minden harcnak, a hadjáratoknak főképp, megvan a stratégiája. A szabadságjogokért küzdve sem lehet fejfel a falnak menni. A börtönkapuknak sem, bármily igazságtalanul csapódtak kiáltóan ártatlanra. Számolni kell az esetleges zsarnoknak még az elmebajával is. Főlényben van. Türelmes.

– Nem kell számolni!

A klinikai esettel sem. Dörömbölni kell, azonnal és szüntelenül!

Ezt vallottam én is. Elvben. Mióta történelem van, minden hatalmaskodás azonban azt kiáltja ki a megzörgetett ajtón, ne zavarják a dolgát, mert még szigorúbb, azaz kegyetlenebb, „példát statuáló” lesz. Hogy erejét azzal is bizonyítsa? Nemcsak azért. A próbák, akár a szerelmes, szeret egyedül lenni azzal, akit birtokba vesz. Mintha egy áramkör töltene a kéjeket, akár pozitív, akár negatív. A perverz vágy pedig, ismeretes, minél szégyenledebb, annál lobogóbb.

Ezt a hasonlatot vettem közbe.

Lukács elmosolyodott, de csak pihenően. Hogy még lankadatlanabban

mondja a magát. Ő, a játszi érveknek is mestere, ebben a kérdésben humort nem ismert.

Ha nem zörgettetik ugyanis az ajtó, az a beteges kéjvágy éppúgy kitéltetik és az a ferdült elméjű még több áldozatot szed; esetleg haláláig dühöng.

S ebben mindketten egyetérttünk. Rugdalni kell azt az ajtót? És ha a mindenre képes dühöngő valóban végig azzal, aki önvédelméül semmire sem képes? A stratégia a hadvezetők és az államvezetők gondja és kötelező elsajátítanivalója. De meddig terjed a szellemi élet stratégiája és miféle is az?

A kérdés húsbá vág. De vágásának nyomain annyira csak felületi, mondhatjuk elsősegélyű a kötés, hogy ne röstelljük meg egyszer megközelíteni még tüzetesebben a tárgykört; megismételni krisztusi türelemmel a parabolát.

KÉT TÁBOR

A várúr csak nem hagyta abba, hogy páncélosaival ne hurcoltasson el fiatalokat a falvaiból. Aki nem tért vissza, nem tért vissza. Aki igen, szörnyűségek beszélt s igazolt teste állapotával, kiáltéppon a falnak, a leánya. A nép nemegyszer fölzdúlva vonult a falak alá; zörgette a kaput, kiabálva követelte a fogva tartottak kibocsátását. Persze szétszórták őket.

Ha ingerlítek, csak kutyákkal harap – mondták ezúttal tanácsként is a páncélosok. De nem ők csupán. Mert hisz nem maradt pusztá szó az ajtó mögötti üvöltés.

Csak a mieink kínját növeljük – mondták hát végül sokan a falubeliek közül.

Feledjük tehát az áldozat üvöltését? (Ha még tud üvölni.)

Két tábor alakult. Azoké, akik a hasztalan tiltakozás abbahagyása mellett voltak. S azoké, akik semmiképp nem akarták túrni a hatalmaskodás gaztetteit; már csak azért sem, mert hisz őket is fenyegette. Mert hiszen ez is belátható volt.

A vita folyik. A középkor óta? Százévek óta. Amióta közösség van. Nemcsak emberi. Az erdei vadak, az égi madarak, a csúszómászók közt is elkép-

zelhető ilyen helyzet, ilyen hatalmaskodás. De hisz még az illatos virágok közt is. S dél-amerikai fővárosokból éppígy hangzik ilyen kapurázás és kapuk előtti vita, mint őserdei kis településekből.

VITA AZ AJTÓ ELŐTT

Ez a mi beszéd tárgyunk Lukács Györggyel mintha a XX. század legizőbb kérdéseivé fajulna.

Dörömbölés? Bombarobbanás, azaz géppisztolyosorozat-csattogás, zuhantott repülőgépek mennydörgése. S a törvény: már-már lehetetlen, hogy ne legyen áldozat.

S ki vajon valójában az áldozat? S ki lesz?

A nihilizmus szó Turgenyev tollából szállt föl; száz-egynéhány éve, hogy Bazarov, az *Apák és fiúk* hőse világútra indult, gondolataival együtt fegyvert osztogatva eszelős, majd bűnöző anarchistáknak is. Mert hol az elválasztó vonal a narodnaja volja idealistái és Bonot bandájának rablói közt? Mintha az erkölcs és a tett múlt század végi dilemmáját vetné elének a történelem. Marx és Engels kezdettől keményen küzdött Proudhon és Kropotkin eszméi ellen; az Első Internacionálé nem kis részben az egyéni akció, a „tett propagandája” hirdetése miatt zárta ki Bakunyint. A „közvetlen cselekvés” csak a reakciót szítja, s így gátolja a közösség mozgalmát. Ez volt a helyes érv.

De mintha ezt a jó tanítást az ajtón belüliek is számításukba vették volna a rossz szolgálásában.

És akkor a dörömbölés? Lukács György indulatos állásfoglalása, rögtön megparázoló türelmetlensége, melyet csak azért csiholtam volt ki, hogy az én fölfogásomat segítse?

A dörömbölést kell- nem kétséges - felelősen közcselekvéssé tenni, oly fejelemzett együttes mozgalommá, hogy végül ne csak döngjön, de törjön is be az ajtó. Akár Krisztus ügyének – védelmében. De miképp? Hogy végül mégse késsünk vele. Mert az addig túrtékért is – ki a felelős? Félő, hogy a szellemi élet emberei – a világ minden táján – nem úgy gondolkodhatnak-e el ezen a kérdésen, vajon nem maraszthalatók-e el máris, legalábbis a jóra való restesség főbűnében, a kérdés gondját teljesen az együttes cselekvés előkészítőire és végrehajtóira, a politikusokra hagyván? A politikum világa ma még több okot elszámál hat az egyéni tett elutasítására. És a szellemi élet világa? Nyilván kevesebbet. Azaz jobban odanévezve, egyet sem. Egy-egy költő, bölcselet, történész és kritikus még oly merész egyéni tettel is más erőket indít meg, mint egy nihilista bombagyúró. Giordano Bruno is robbantott, és noha fejfel falnak menni valóban káros hiabavalóság, ám rengeteg fal omlott össze attól, hogy jó fejek szegültek neki, mégpedig keményen és kötelességdró bátorsággal. Írástudók ritkán pazarolnak annyi papírt, vagyis annyi mellé beszélest, mint mikor a köteleességdró és a bátorság viszonyát saját portájukról – azaz már az erkölcs és az állásfoglalás kapcsolataként kell taglalniok. Van mérlelendő ok. Iktathassak ide ezért magam is egy kis mellébeszélést.

SZEMÉLYES – TÁVOLI – ÉLMÉNY

Pusztá véletlen, hogy *Euzkádi* – a Baszkföld egyre izzóbb kérdéseiről a közmagyar értesültségnél valamivel többet tudok. Párisban annak idején a *Bourse du Travail* külön szobát adott a nem francia nyelvű munkásoknak. Ahogy a mozitermek közönsége, úgy váltódott itt két-három óránként esténként a raj. A folyosón hol mi várakozunk a baszkokra, hol ők miránk. Persze hungy összekeveredtünk, cigarettát, eszmét és emigráns panaszt cserélve.

Emlékszem egyik akkor friss fájaldalmukra. Miért is kellett nekik itt Párisban is azért harcolniok, hogy otthon a Pireneusokon túl anyanyelvű óvodájuk, jogszolgáltatásuk, hírlapjuk és egyetemük legyen? Mert a küzdelem lanyhulásával a reakció előnyomulása ez: 1. állomás: nincs anyanyelvi oktatás az iskolában, 2. állomás: tilos az anyanyelv az iskolaudvarban, 3. állomás: büntetés róható arra, aki bár szülőfaluja utcáján anyanyelvét hangosan kiáltva használja. A hang fokát a mindenkor bíró, illetve a rendőrség állapítja meg.

A bordeaux-i egyetemen óra előtt be kellett mutatnom a leckekönyvet. A tanár a szobájába kért, addig rázta kezemet, míg nem átölelt: – Uram – mondta kiáltva –, tudom, hogy a magyar és a baszk nyelv között semmi rokonság nincs, hanem csupán némi meghökentő hasonlóság, de atyám egy életet áldozott, hogy rokonságot bizonyítson. Baszk vagyok! Keresse föl házamat, lásson a család végre egy élő nyelvészeti adatot. – Egyetlen mondatot tudtam baszkul, apróra váltottam rögtön: Gora Euzkádi! – feleltem, Éljen a Baszk Haza! Így tudtam meg egyet-mást a népről, megnyervén később akaratlanul is már ennyivel a nagy francia költőnek, az ugyancsak baszk földi Supervielle-nek rokonszenvét már oly mértékben népünk számára, hogy abból még később költemény is született. De miért is csinálnék a távoli baszkoknak propagandát nemcsak a filozófiai igazságok megszívlelőinek körében? Mert példát vizsgálhatnak ügyükben az igazság gyakorlati kimunkálói is.

A világon egymilliónál alig több baszk él, ebből is negyedmillió már szétszórván a világban. Egységes tömbben a Pireneusok két oldalán laknak, spanyol területen hatszáz-egynéhányezer, a francián tán kétszázézer. Épp száz éve, hogy addig úgy-ahogy védett önkormányzatukat a spanyolok szétzúzták. Az 1936-ban megszerzett autonómiájukat a népi köztársasággal egy időben s egyetemben Franco verette szét. Guernicát jelölve ki a német stukáknak, hogy várospusztító fölkészültségüket élessel is kipróbálják. A többi baszk város és település az olasz fasizmus repülőrajainak jutott: hőstettet végezni védteleneken, veszélytelenül. Nem mindennapi dicsekednivalóul három nagy nyugat-európai nép törte meg Nyugat-Európa egyetlen nem indoeurópai népének védfalait; de nem a gerincét. A baszk föld ellenállása – szinte naponta mondja máig az újsághír is – tovább tart. A létharc irányzatainak Euzkádi három példáját mutatja mintegy bölcseletileg is. Az első példa az a tán legszívósbabb, amellyel a francia szellemiség nem adta föl annak idején Elzász-Lotaringiát, ezt a jelszót írte harci jelszóvá is: *Jamais en parler, toujours y penser!* – Egy szót se ejts, semmit ne felejt! Azaz semmi tett, csak hűség. A másik irányzat ezzel homlokegyenest ellenkező. Ennek zászlaján szintén egy klasszikus mondás villoghatna a maga teljes képtelenségében: Vessen bár a világ, de győzzön az igazság! *Az Eta*, a fegyveres ellenállás titkos hadserege a kétszerkettővel is dacolva írja akár önpusztító felhívásul riasztó képletét a falakra: $4 + 3 = 1$; mert hisz ez dacot hirdet az olyan-amilyen háttérrel szemben is, azt kiáltva ki, hogy a spanyol földön fekvő négy és a francia földön fekvő három baszk tartománynak – bármily merész kívánság – egy országgá kell forrnia.

KÉT ÚT KÖZÜL A – HÁNYADIK?

La Pasionaria, e spanyol harci nevének köztársasági spanyol szabadságharc, majd emigráció legendás – a *szenvedélyes* szóra úgy rászólgaló – hősnője is baszk. Dolores Ibarrurinak anyakönyvezték. Pasionaria és tábora ma is azt hirde-

ti, amit annak idején meg is valóstítottak: a baszk nép jogaiért a harcot össze kell kapcsolni a spanyol nép jogaiért való harccal; az autonómia visz-szaállításának is előfeltétele a spanyol népköztársaság visszaállítása. Ez találkozott a világ helyesléseivel is.

Az ellenfél–ottazajtó mögött–rosszul viselkedett, saját célját nézve is. Megállt a hiszpanizálódás az egész – a távolibb baszk területeken is. Sőt: egyre többen tanulták meg ismét a már elfeledt anyanyelvet. De tanulták – beszéltek hangosan az utcán – nem baszk eredetűek is. A szabadság nyelve lett az euzkadi. Nincs egyetem? Sose hódított úgy a népdal és a néptánc. És hódított a baszk-sapka hovatovább a – körmenetben is. És kisziváro-g egy s más a konok ajtóknál mögül nemcsak közborzadásra, de köznevelésre is, és romlik a világhír.

Franco tábornok alatt még nem lett hideg a betegágy, mikor a francia karikatúristák már záporozták sebestyéni nyilaikat – és nemcsak a szélső balról – a nyolcvan-egynéhány éves testbe. (Legkajánabbul a *Le Monde* rajzolói lőték.)

Az új francia karikatúra alatt nincs szöveg. A torzrajznak némán kell robbannia, rögtön az agyba, annál pukasz-tóbban. Az egyik képen a haldokló kórházi vértömlesztést kap; a végső rendelkezéssel ki végzett baszk forradalmárok vért transfuzionálja bele a gondos segédlet. Ezen a legutóbbi képen a gözölő olajban fővő tábornok a haját tépi; Belzebub újságot mutat neki, s azon a főcím: amnesztia?

MI VÉGRE GYŐZZÜNK?

Lelhetünk volna persze példát nemcsak ily távoli tájon az ilyen és olyan tüne-tekről, melyek a Lukács György kívánta dörömbölések nyomán észlelhetők. És fölvehetnénk lélekbevégoán is egyszer: de hát mire jó vajon mindez az érzékennyedő tömörülés, már egyáltalán, a jellemzett ajtókról is függetlenül? Kinek használ ez a sok bábeli csoportoskodás? Egy fuldokló hősi nép szalmazsálkapkodása? Jó, Nagy Károly hadát, a Roland-ének hőseit annak idején a baszkok (s nem a versbéli szaracénok) kergették ki a Pireneusokból, de fordulván ugyancsak a szerencse, nem nyerne nek a baszkok is, elfeledvén euzkadul? Éppoly kemény bölcséleti mag az erkölcs és a tett, a princípium és a praxis viszonyának terméséből. Vegyünk megközelíté-sül ezúttal is egy afféle kis példabeszédet.

NEMZETI TUDAT ÉS HETIBÉR

Kik adják meg vajon árát annak, ha a család rosszul működik: ha rossz a családi szellem? Legkeservesebben maguk a családtagok. S mi az a családi szellem, a jó? A kölcsönös segítségnek a kölcsönös megismerésen, összeszokáson alapuló tartós kerete; ha a közösségi érzés a tenger, ez benne a vízcsépe. Működése akkor jó, ha én, a gyermek, bármily sajátos egyéniséggel is támogatásra számíthatok, így nevelődve arra, hogy támogatást adjak.

Pontosan ez az ismérve a jól működő nemzetenek is. Hogy vajon miért fö-lösleges mégsem idézni ezt a kisiskolás, kate-szintű párhuzamot? Mert a hasonlóság egy pontja igencsak tisztázást kíván. Aki nem követi családjá szellemét, aki tehát nem bizonyul oda alkalmas családtagnak, az onnan kiállhat, akár a maga, akár a többi családtag akaratából. Kereshet vagy alapíthat másik családot, sőt maradhat anélkül. De aki nemzetében érzi magát rosszul, s akit így – okkal vagy ok nélkül – a többiek is a nagy család rossz tagjának tartanak? Az hova lép ki? Az hogy marad közösségtelen?

Ami a gondolat tisztázás, az érzéseket az még nem teszi rendbe. Hogy tételesen mi

a nemzet, azt nemcsak a bölcelet és a politika, de a törvény könyvei is világos pontokba foglalták. Hogy mit jelent érzelmileg nemzetben helyesen élni, vagyis mi legyen lelki normája viszonyunknak anyanyelvi társainkhoz: akörül soha nem volt világszerte akkora – s oly fokozódó – a zavar, mint századunkban.

Lírai költő írja esorokat, olyan, akinek számára előretörni, előcsapat: *avantgarde* lenni halálig szent kötelesség marad. Nem itt vállalkozik – még szürrealista lendülettel sem – e terület közepébe vágni. Nézzük csak, mit mutatnak távolból a jegyek. Foglaljuk csak kintről valami rendbe, ami szemmel is látható. Sőt szembeszókó. Ahol csekély a közösségi – így a nemzeti kisebbségi – tudat, csekélyebb a fizetés az átlaghoz képest is.

Józan ész, erkölcs és jog kívánja hát, hogy amíg az emberiség nemzeti közösségei keretében él, e nemzeti közösségek jó működése éppúgy érdek és közérdek legyen, akár a család – amíg a család is közösségi forma lesz.

A szocialista szónak magyar fordítása közösségfejlesztő; jó társadalmisító.

Hogy ki milyen jó szocialista – azaz egyáltalán szocialista-e –, az közelről azon mérhető: gyengíti-e, erősíti-e azt a szűkebb közösséget is, amelybe tartozik; életvédő és életadó közösségnek ismerve el a nemzeti, azaz anyanyelvi keretet. Vagyis, ha természetesnek érzem s így igényt tartok arra, hogy a közösségem ezer dologban valamiféle védőváram legyen, jómagam hozzáállok-e közös jogaink védelméhez? Amikor azok az örök emberi jogok is egyben! E körül nem lehet nézetkülönbség. De vállad-e vajon te, a szellem embere a magad szerszámaival, vállaljuk-e mi mindnyájan legalább a gondolat eszközeivel a – dörömbölést? Ezekért a jogokért legalább? S kötelességünk-e?

Természetesen, ha legalább kettőig számolunk. Hol nincs joguk a négereknek villamosra sem föl szállni? Ahol még ennyiért sem dörömböltek. S mi a következő fok, ahol a nép az ellen, hogy ti-

los saját városában a saját nyelvén egy jót kiáltania, egy hangot sem ejt? Kiltitják őt magát is a városából. Aztán az emberi élet minden területéről; végül magából az életből. Mert az az ajtó nem is ajtó, és a minotaurusz kijár a barlangjából.

A FILOZÓFIA ZÖLD ÚTJA

S milyen theseusi vagy szentgyörgyi dárdát emelhet mindez ellen a szellem, mindmáig? Először a tiszta gondolatét, a köztérre vont logikáét.

A szillogizmus az a következtetésforma, amely két kétségtelen előzményből érkezik egy záró tételhez. A nemzeti (a vallási, az anyanyelvi) kérdés első premisszája - elő-igazsága - ez: aki nem áll be a maga emberjogú közösségének védői közé, az árulója nemcsak az általános emberi jognak, hanem az így egy-érdekeltégük legelemibb anyagi boldogulásának is; mondhatni heti béreinek, napi díjazásának. La Pasionaria tábora kezdettől azzal toborzott híveket a *fronte popular*-nak: egyenlő fizetést, bánásmódot: érvényesülést a „kisebbségük”-nek is, a baszk tartományokban is, a világ minden tartományában. A másik premissza pedig az: lehet-e betegágnál más gond, mint az orvosság, főleg amikor már a recept is megvan? Folyhat-e a hozzátartozók közt nemcsak henye mellébeszélés, hanem akár olyan is, mint s költő? Lukács György, aki a felelősséggel tudósa is volt, ezt a premisszát erősítette úgy tisztázva az etika és a taktika viszonyát hogy ott nem akármilyen viszony, hanem szoros kapcsolat van.

De hát hova is indulhatnak a két premissza-pillérre ilyen szépen föl rakott hídvén a gondolkodásnak emberei? Baszk földön például és főleg; és mindenütt főleg, ahol autonómiáról egyelőre a franciáknak sincs még képzeljük sem?

Lukács Györggyel annak idején nem jutottunk messze a kérdés megoldásában: nem vágtunk el még olyan-

forma szalagot sem e terület felé, mint aminőt díszpárnáról fölvetett ollócskával miniszterek nyessentek el, megnyitva a szabad forgalmat immár a tömegeknek is újonnan elkészült hidakon és utakon. Igaz, Lukács György ezúttal is világtörténelmi erők küzdelmi szabályairól és lehetőségeiről beszélt általánosan s nem olyan helyi érdekűen, ahogy én a véletlenül utamba került euzkadulokról példázatosan.

Az ész trónfosztásá-nak szerzője, aki e művében kizárólag ezt a kérdést tárgyalja és aki igazi filozófusként fölisméréseinek dolgában ideje fogytával egyre türelmetlenebb lett, elfogadta a nevezetes francia mondásnak azt a részét, hogy sose felejtse, ám elutasította azt, hogy sose emlegesd. Nagyon is a szünetlen emlegetés erkölcsi parancsa és gyakorlati szükségessége mellett kardoskodott.

A toll forogatói közül senkit úgy nem fegyelmeznek a formák, mint a lírikust. Hajoltam erősen, hogy a magamévá tegyem a bölcselő türelmetlenségét. Mégis megalkuvást kerestem; nagyon is éreztem a felelősséget a mindenkor ajtón-belüliek, az általam védhetetlen kiszolgáltatottak iránt. De hát ismertem a némaság romboló erejét is. Méltán éri a puhányság (hogy egyebet ne mondjak) jelzője az olyan közösséget, amely távoli bajba jutott tagjai iránt sikereséget mímel, épp akkor, amidőn azok szavát legközelebről épp ő érti. S így köteles hallani is, meghallani. Főleg amikor az ajtó mögöttől a csöndet természetellenes vágy követeli, kielégülése háboríthatatlanságáért. Így hát módot kell lenni, meg kell lenni minden módot, hogy a szellem emberei a szellem szintjén adjanak hangot végeredményben nagyon is szociális jogok védelmében: az egyenlő anyagi és művelődési feltételekért. Amelyekért az a még csak nem is egymillió baszk nép oly világraszóló szívóssággal birkózik. „Formájában nemzeti, tartalmában proletár” – Gorkij így adott irányt egy művészeti, szellemi irányzatnak, a szocialista realizmusnak.

A baszkok igazságának csak első – a felső – szintje nemzeti; minden, ami alatta van: nemzetközien társadalmi, világérvényűen osztályharcos. Ezért kaphat a föld minden részéről mint minden emberi szabadság jelszavára visszhangzó éljent ez a két nem indoeurópai szó: Gora Euzkád!

S vele még nem egy ilyen kiáltást. Pusztán az anyanyelvet védve.

„ELVÁRÁS” ÉS „MEGKÖZELÍTÉS”

A magyar irodalom újabb vagy legújabb-nemzedékét izgalmas lehetőség várja; ha csoportosan ráérez s embereit nemcsak esztendők társítják, hanem fölismérések – föladatak is. A církuszi közösség figyelmébe mindig meleg érzés: szeretet is vegyül, valahányszor a kifeszített trapézok és kötelek alá egy egész artisticsalad szalad ki.

Már okait is kutatva, a világirodalom szemléllői a mai európai szépirodalom riasztó meglanyhulását ábrázolják, összehasonlítva a két háború közötti, majd a különböző ellenállási művekkel. Ez előbbi korszakok irodalmaiban világszerte jelentős olyan erjesztő anyag is volt, amit az igényes esztétika gyakorta méltán irodalomon kívülinek, más területről odacsapódottnak nevezett. Értve rajta azt a nem ritka jelenségét a történelemnek, amidőn az irodalom vállal vagy készít elő olyan föladatakat, melyeket a közélet illetékesebb szervei még csak akkor – s nemegyszer így – tudatosítanak. Erre nálunk távolabb időkben is nyüzsgő a példa. Így vezette porondra Berzsenyi és Vörösmarty nemzedéke Széchenyi és Kossuth nemzedékét. Így Diderot köre a – jakobinusokét.

Az irodalmak utólag hálások szoktak lenni, ha koruktól ráadás föladatakat kapnak. Ezt a hálás utókor aztán már-már hálátlanul úgy mondja: megfelelő a várakozásnak. Mintha tehát ez a szívességtétel kötelező lett volna.

Ily egek alatt – történelmi távlatból – szemlélve a helyzetet (és a trapézokat)

vethejtük föl mi is a közeljövő „elvárása”-it a közelebbi magyar irodalomtól. Az eddigi fejtegetésekben meg-megparázott már a válasz: az internacionális igényű nemzeti tudat helyes „megközelítése”. Ady elnémulása óta, ha jól számítjuk, pontosan hatvan éve, hogy irodalmunk – szellemi életünk – zavarodottan állt az emberileg szükséges nemzeti tudat szolgálata előtt. E zavarodottságnak és iránytévésztsének még legutóbbi korszakaiban is hangzottak el irodalmi fórumokon olyan henye szavak, melyek hallatán a logika- és műveltségigényes magyar patrióta szégyenkezve fordult félre, mert – nemegyszer kiáltó antimarxizmusokkal – akkora lélekzavart kelthettek itthon és lelki fájdalmat a távoli diaszpórákban, melyek helyzetét nyeglén felelőtlen írástudatlanságukkal néha végzetesen megnehezítették. Nem átválva a magyar nép emberségi védelmét az átkos emlékü „faj”-védelmek hírébe keverni.

A műzák hangszere mind kézi eszköz. Bizonyos csönd kell, hogy – nem versenyezhetvén sem a hadigépek, sem az elemek, de még csak az egyre rotációsabb nyomdagépek hangerejével sem – a szólamok hallhatók legyenek, főleg kórusban. Ahogy a nemzedékek is szólnak. A magyar szellemi élet tán maga sem érzi, hogy munkáját – köteles teljesítményét a közösség életében – a figyelemnek aránylag milyen kedvezően növekvő csöndje várja. És milyen felelősség: megfelel-e hivatásának.

A múlt században két ilyen vihar utáni csöndet kaptunk. A napóleoni háborúk után a reformkort, Világos után a kiegyezés korát. Az elsőnek akusztikájával, nem kell föl sorolnunk, kik éltek, hisz még Arany is akkor kapta meg hangját. A másodikban egy biz könnyű felelősségérzetű legendaköltő, Jókai, és a felelősségtől s magánytól már-már csak dadogó, méltó lángelme: Vajda.

Századunk most mintha még egy akusztikát kínálna anyanyelvi közösségünk „elvárásai”-hoz.

EMLÉKEZÉS SOBOR ANTALRA

Bakonyi István

Sobor Antal (1933–2010)

1933. január 16-án született Székesfehérváron, itt járt középiskolába, majd 1952-ben kezdte meg egyetemi tanulmányait Budapesten az ELTE Bölcsészettudományi Karán. 1956-ban szerzett diplomájával előbb általános iskolákban, majd középiskolában tanított, 1971 nyaratól a székesfehérvári Vasvári Pál Gimnázium és Szakközépiskola tanára 1993-ig, nyugdíjazásáig, amikor is a Magyar Köztársaság Arany Érdemkereszt kitüntetésében részesült. Magyar nyelvet és irodalmat tanított a gimnáziumban, és míg voltak szakközépiskolai osztályok, azokban is, mellette tanárszerkesztője volt a Vasváris Irka című diákújságnak.

Sobor Antal háborús tematikájú novelláival tünt fel a hatvanas évek elején, azonban nem csupán az irodalom terén igyekezett megmutatni, milyennek is látta a világot, hanem ecsetet ragadva, a festővásznon is rögzítette impresszióit.

A Magvető és a Móra Ferenc Könyvkiadó adta ki novellásköteteit, regényeit. Irodalmi munkásságát József Attila-díjjal ismerték el.

Fontosabb művei: *Ég alatt kanyargó utak, Nyulak délutánja, Az utolsó nap, Heten a hídon, Füst a fák fölött.*

Tudtuk, hogy beteg, tudtuk, hogy viseli keresztjét. Huncut mosolya az többi időkben megkopott, humora is elhagyta. Küzdött a kórral méltóságteljesen. S az a 2010-es különös tavasz elvitte őt is.

Olyan írótól vettünk búcsút egy napfényes szombat délelőttön, aki gyorsan beírta nevét a magyar literatúra könyvébe, ám meglehetősen gyorsan meg is feledkezett róla az irodalmi köztudat. Ennek okait csak sejtetni lehet.

A gyors jelentkezést a korai, *Az éjjel hazamentek a katonák* c. remek novella jelentette, amelynek szövegéből sikeres rádiójáték is lett. Aztán a székesfehérvári tanári lét, a vidéki városban eltöltött évek, a fővárosi forgatagotól, ha nem is nagyon távol, de mégsem a dolgok kö-

zében megélt élet, no, és a példás szerénység egyfajta csöndet adott számára. Persze sorra jelentek meg novelláskötetei és regényei, gyakran nagy példányszámokban, de széles körű ismertségtől nem beszélhetünk. Évtizedek múltán mégis rátalált a József Attila-díj, szűkebb hazájában városi és megyei díszpolgár is lehetett, s egyéb kitüntetések is jelezték, hogy nem felejtkeztek meg róla. Most, a halála után nem sokkal viszont arra kellett rádöbbenünk, hogy még az irodalmi körök sem sokat tudnak munkásságáról. Pedig többet érdemelne!

A már említett pályanyitó novella mellett például a fehérvári, törökkori vicekapitány, Wathay Ferenc sorsát feldolgozó regény, a *Hosszú háború* mellett állítható az *Egri csillagok* mellé, de 1848–49-es tárgyú kisregénye, a *Perelj, Uram!* is az újabb magyar próza kiemel-

kedő teljesítményei közé tartozik. Igen, ezekből is láthatjuk, hogy a történelmi érdeklődés és érzékenység Sobor fő erényei közé tartozik. Legyen szó törökkorról, Haynau áldozatairól vagy éppen a XX. század világháborújáról.

Aztán sorjázta Sobor Antal kötetei. Ahogy már szó esett róla, a történelem a fő vizsgálódási terület. Az elmúlt századok épp úgy, mint a huszadik. Ez a tény szorosan összefügg az író magyarságtudatával, hazaszeretetével. A legjobb értelemben vett konzervatívizmussal.

Mint ahogy Sobor Antal egész életművében láthatjuk ezt a nemes szándékot. Akkor is, amikor kisemberek sorsát mutatta föl, és akkor is, amikor nemzeti sorskérdéseinkre kereste a választ. Ez utóbbi körhöz tartozik egy másik műve, a *Perelj, Uram!* c. kisregénye. A téma 1848–49-es, s a feldolgozott anyag

egy Fejér megyei faluhoz, Csákberényhez kapcsolódik. A történet arról szól, hogy – hónapokkal az aradi vértanúk kivégzése előtt – Haynau tábornagy rémuralma elérkezik ebbe a kis dunántúli faluba, ahol Manszbarth Antal katolikus plébános és Szikszai János református lelképásztor nemcsak Isten igéjét hirdette a szabadságharc idején. Statáris bíróság elé állítják őket, és nem sokára, Nagyigmádon, kivégzik őket. A néhány soros levéltári anyagból alkotta meg Sobor kisregényét, amelyben példás portrét fest a két mártírpapról. Itt jegyzem meg, hogy a műnek valóságformáló ereje lett: hatására született meg Csákberényben az emlékezések sora, a két hős kultusza. Nem mindennapi eredmény ez manapság az irodalomban...

S ha nem is ilyen drámai helyzetekben, de a novellák alakjai is rokonságot

mutatnak ezzel a magatartással. Most, hogy lezárult a pálya, egyre fontosabb ezekre az összefüggésekre figyelmeztetnünk. És ébreszteni egy olyan prózai életművet, amelynek záró szakaszában a bölcsélet is egyre inkább előtérbe került. Naplójegyzetekben örökölte meg Sobor az őt körülvevő mikro- és makrovilágot, a kisvárosi létet, az irodalmi élet mozzanatait, az akarattyaiddit, a Kodolányi Jánosnak és Veres Péternek is oly sokat adó táj újabb kori varázsát. S a Balaton-parti kert egyfajta szabadtéri műteremmé is vált Sobor Antal utolsó pályaszakaszában: visszatért ugyanis ifjúkora kedves műzsájához, és festett, festett, amíg csak ki nem hullott az ecset a kezéből.

Kihullott a toll is. De az író és festő itt van velünk.

A SOBOR-EMLÉKEST ELÉ

Bobory Zoltán

A halhatatlanságot nem szép, méltató szavakban mérik. A szép, méltató szavak elhangzottak a temetésén s utána is, tiszteletre méltó rendezvényeken, leírták, leírtuk őket sokfelé.

A halhatatlanságot a szeretettel mérik, az emlékezést körülölelő szeretettel. E szeretet pedig lehet egyszerre egy életmű, s egyszerre az ember iránt érzett érzés. Számomra az igazi halhatatlanságot egy kisebb közösség, mondjuk, egy város közössége esetében mindkét értékrend szerint ítélik meg. És emelik arra a piedesztálra, ahova dicsőségben és feledhetetlenül elfoglalhatják helyüket.

Amikor ennek a nagyon örömteli rendezvénynek a részleteit beszéljük meg, itt, az egyik asztalnál, s már a vége felé jártunk, Csányi János kedves barátom, fölfonta szemöldökét és hirtelen megszólalt, Sobor Antal hiányzik. S ahogy meglepetten felé pillantottunk, folytatta. A kép alól hiányzik a névfelirat: Sobor Antal.

A mondat első felére óriásit dobant a szívem, és óriásit lobbant bennem a fájdalom. Ami nem csökken az évek múlása ellenére sem, valahányszor eszembe jut ez a kiváló író, eszembe jut a nagyszerű ember, a Jóisten szíves jóindulatának köszönhetően, amiért annak fogadtam, barát.

Igen, Sobor Antal hiányzik. Nekünk valamennyiünknek. Hiányzik szeretet-

re és tiszteletre méltó alakja a Főutcáról, mint a legkülönbeké, akik az elmúlt évtizedekben úgy hozzátartoztak a Belvároshoz, mint a Ciszter templom, az Országalma, a „Fekvő katona” vagy az egymáshoz nyomakodó házak, a múlt sajtóságos szagát kiárasztó kapualjaival, régi szerelmek lábnyomával.

Hiányzik a rendezvényekről, a Vörösmarty Társaságból, a baráti borozgatásokról.

Amikor utolsó földi találkozásunkkor lassan, fölemelt kézzel búcsút intett betegágyáról, azt mondta: ne bánkodjatok, az történi, aminek történiie kell, az élet megy tovább, fel a fejjel.

Hát igen, az élet ment tovább... De hogyan, Tóni?!

Szegényebbek vagyunk és színtelenebb körülöttünk minden, nem adsz tanácsot a versírásról, nem szerkeszted velünk a Vár-at, és nem nyújthatok neked kezét a szemináriumi templom vasárnap délelőtti miséjén: legyen békesség közöttünk.

És nem látjuk ragyogni szemed, amikor az unokáidról mesélhetnél, vagy mások sikeréről, a barátok örömeiről, megjelent versről, könyvről, elismerésről hallottál. Az igazak képesek csak erre, tanulhatnánk Tőled...!

Megakadok, amikor mondanám, hogy hiányzol most is közlünk, mert érzem, tudom itt vagy velünk bizonyosan. S bár látom rosszalló tekintetedet, hogy téged ünnepeünk, de azért, mint a földi

életben oly sokszor, megszorítod mindnyájunk kezét. A halhatatlanságot azzal mérik, amit itt érzünk ettől a kézzel-rítástól.

Kedves Barátaim! Szeretnék köszönetet mondani a Vörösmarty Színház vezetőségének, dr. Szikora János igazgató úrnak, Csányi Jánosnak és a tisztelt művészeknek.

Régóta vártunk már arra, amit igazgató úr meg akar valósítani: együttműködni a város különböző intézményeivel, közösségeivel, társaságokkal, úgy érzem, kiemelkedő szerepre kérve, javasolva a Vörösmarty Társaságot. Nagyon megtisztelő bizonyítéka ennek, ez az emlékest, s nagy bátorítás is egyben: máskor is fordulhatunk a Vörösmarty Színházhoz, ha

hasonló terveink vannak, a város kulturális közössége szolgálata érdekében.

A nagy költő nevét viselő két intézmény, nyilván a többiekkel együtt, annak a teremtsenek lehet része, amelyet egyféleképpen tudunk csak megvalósítani: rendületlenül.

(Elhangzott a székesfehérvári Vörösmarty Színházban, 2013. január 14-én.)

SOBOR ANTAL MŰVEINEK SOKSZÍNŰSÉGE

Arató Antal

Tudtuk, hogy beteg, tudtuk, hogy viseli keresztjét. Huncut mosolya az többi időkből megkopott, humora is elhagyta. Küzdött a kórral méltóságteljesen. S az a 2010-es különös tavasz elvitte őt is.

Olyan írótléttünk búcsút egy napfényes szombat délelőttön, aki gyorsan beírta nevét a magyar irodalom könyvébe, ám meglehetősen gyorsan meg is feledkezett róla az irodalmi köztudat. Ennek okait csak sejteni lehet. A gyors jelentkezést a korai, *Az éj-jel hazamentek a katonák* c. remek novella jelentette, amelynek szövegéből sikeres rádiójáték is lett. Aztán a székesfehérvári tanári lét, a vidéki városban eltöltött évek, a fővárosi forgatag, ha nem is nagyon távol, de mégsem a dolgok közepében megélt élet, no, és a példás szerénység egyfajta csöndet adott számára. Persze sorra jelentek meg novelláskötetei és regényei, gyakran nagy példányszámban, de széles körű ismertségtől nem beszélhetünk. Évtizedek múltán mégis rátalált a József Attila-díj, szűkebb hazájában városi és megyei díszpolgár is lehetett, s egyéb kitüntetések is jelezték, hogy nem felejtkeztek meg róla. Most, a halála után nem sokkal viszont arra kellett rádöbennünk, hogy még az irodalmi körök sem sokat tudnak munkásságáról. Pedig többet érdemelne!

A már említett pályanyitó novella mellett például a fehérvári, törökkori vicekapitány, Wathay Ferenc sorsát földolgozó regény, a *Hosszú háború* mellett állítható az *Egri csillagok* mellé, de 1848–49-es

tárgyú kisregénye, a *Perelj, Uram!* is az újabb magyar próza kiemelkedő teljesítményei közé tartozik. Igen, ezekből is láthatjuk, hogy a történelmi érdeklődés és érzékenység Sobor fő erényei közé tartozik. Legyen szó törökkorról, Haynau áldozatairól vagy éppen a XX. század világháborúiról.

Aztán sorjázta Sobor Antal kötetei. Ahogy már szó esett róla, a történelem a fő vizsgálódási terület. Az elmúlt századok épp úgy, mint a huszadik. Ez a tény szorosan összefügg az író magyarságtudatával,

haszaszeretetével. A legjobb értelemben vett konzervatívizmussal.

Mint ahogy Sobor Antal egész életművében láthatjuk ezt a nemes szándékot. Akkor is, amikor kisemberek sorsát mutatta föl, és akkor is, amikor nemzeti sorskérdéseinkre kereste a választ. Ez utóbbi körhöz tartozik egy másik műve, a *Perelj, Uram!* c. kisregénye. A téma 1848–49-es, s a földolgozott anyag egy Fejér megyei faluhoz, Csákbereányhoz kapcsolódik. A történet arról szól, hogy

– hónapokkal az aradi vértanúk kivégzése előtt – Haynau tábornagy rémuralma elérkezik ebbe a kis dunántúli faluba, ahol Manszbarth Antal katolikus plébános és Szikszai János református lelképásztor nemcsak Isten ígését hirdette a szabadságharc idején. Statáriális bíróság elé állítják őket, és nem sokára, Nagyigmándon, kivégzik őket. A néhány soros levéltári anyagból alkotta meg Sobor kisregényét, amelyben példás portrét fest a két mártírpapról. Itt jegyzem meg, hogy a műnek valóságformáló ereje lett: hatására született meg Csákbereányban az emlékezések sora, a két hős kultusza. Nem mindennapi eredmény ez manapság az irodalomban...

S ha nem is ilyen drámai helyzetekben, de a novellák alakjai is rokonságot mutatnak ezzel a magatartással. Most, hogy lezárult a pálya, egyre fontosabb ezekre az összefüggésekre figyelmeztetnünk. És ébreszteni egy olyan prózai életművet, amelynek záró szakaszában a bölcsélet is egyre inkább előtérbe került. Naplójegyzetekben örökítette meg Sobor az őt körülvevő mikro- és makrovilágot, a kisvárosi létet, az irodalmi élet mozzanatait, az akarattal idillt, a Kodolányi Jánosnak és Veres Péternek is oly sokat adó táj újabb kori varázsát. S a Balaton-parti kert egyfajta szabadtéri műteremmé is vált Sobor Antal utolsó pályaszakaszában: visszatért ugyanis ifjúkora kedves műzsjárához, és festett, festett, amíg csak ki nem hullott az ecset a kezéből.

Kihullott a toll is. De az író és festő itt van velünk.

SOBOR ANTAL HAGYATÉKÁBAN MARADT NAPLÓJEGYZETEIBŐL ÉS AZ EMLÉKEKET IDÉZŐ CIKLUSBÓL

(A teljes napló a már korábban megjelentekkel együtt 2013-ban jelenik meg az Alba Civitas gondozásában, Román Károly szerkesztésében, Székesfehérváron)

TŰNŐDÉSEK

Hogy van-e „személyre szóló” gondviselés, azt én nem tudom. De hiszem.

Az emberi civilizációt illetően máig jelképesnek tartom, hogy amikor latin szóra fogtak (1943-ban), az első szó, amit tanultunk: *agricola*, -ae = földműves. Boldogulni csak az az ország boldogulhat, amelyik megbecsüli *agráriumát*, a földművelő munkást és munkáját, mert általa adatik meg az asztalokra a mindennapi kenyér.

Németh László írta: „A kultúra nem tudás, nem művészeti produkció, hanem valami életet szabályozó elv, amely egy embercsoport minden tagjának belső mag-nese, irányítója.”

Az épkezláb polgári demokrácia kormányzati feladatának tekinti, hogy a nemzeti gazdaság mellé a nemzeti kultúrának is kiemelt helyet biztosítson. Mert – olvasom egy közleményben – „*csakis a nemzeti kultúra oltalmazhat meg bennünket valamennyire a globális elbutulás, a sci-fi izű világkormány-víziók, a küszöbön álló totális energiaválság, az elhanyagolt éhséglázadások meg a fenyegető vallásháborúk közelgő sötét korszakától. [...] Csakis a magyar nyelvhez és tradíciókhoz kötődő kultúra révén maradhatunk sorompóban...*”

Újságban olvasom, hogy valaki megfordította Széchenyi híres mondását: Magyarország nem lesz, hanem volt.

Fejtegetésre nyitom a televíziót. Valaki arról beszél, hogy a görögök három fázisát különböztették meg a társadalom válságának: úgymint *anómia*, *anarchia*

és *káosz*. Az első a lelki-erkölcsi válság nyomán föllépő törvénytelenység; a másodikban, az anarchiában már csak rendszeti eszközökkel tartható fön a törvény; a harmadik esetben már rendszeti eszközökkel sem tartható fön tovább a törvény, a szervezett hatalom.

„Nehéz megismerni az igazságot – írja Márai –, még nehezebb elviselni... Nem lehet gyakorolni az igazságot, mert az emberi élet nem bírja el. De tudni róla, hallgatag, mint az Istenről: ez az élet értelme.”

Az eszményeket nem szabad megvalósítani – hirdette Kosztolányi –, de feladni sem.

A nem éppen nemzeti radikálisnak mutató magyar multimilliomos kijelentette egy tv-interjúban: – Ha ez így megy tovább, száz év múlva nem lesz, aki magyarul beszél a Kárpát-medencében.

A televízióból üti meg a füleket a következő mondat: A magyarság sohasem tudta kitölteni vagy belakni a Kárpát-medencét, magyarul: *teleszülni*, hogy elegenden lettünk volna. Olyan a múltunk (akár a jelenünk), hogy mindig többen halnak meg (vagy távoznak el), mint ahányan születnek.

Vajon mikor jön el az az idő, amikor ez az arány megfordul? Régente szárnyra kapott a háromgyerekes család álma: egy a papáé, egy a mamáé, egy a hazáé.

Aztán jött az *egyke*, és terjedőben az *egy se*.

Húsvétkor régi mondást idéz a televízió: ami mérhető, azt mérd meg; ami mérhetetlen, azt hidd el; ami hihetetlen, azt képzeled el!

Albert Einsteint is idézi: „A tudomány vallás nélkül béna, a vallás tudomány nélkül vak.”

– Igenis, többre vágyom! – kiált föl valaki. – Én nem tudni, hanem hinni akarok.

Milyen pontos a nyelv! A dühös, haragos emberre mondjuk, hogy *mérges*. Valóban méreggel telített, azaz mérgezett, ami egyaránt ártalmas a testnek és a léleknek.

„A fogyasztói társadalomban nincs ünnepe, csak vásár” – írja friss könyvében Nádasy Borbála.

Keresztretjérvény megfejtett passzusa: A glóriának csak néhány centimétert kell lejjebb csúsznia, hogy hurok legyen belőle.

A század, amelyben életem nagyobb részét éltem, a *ráció* és a *progresszió* százada – így tanították nekünk. Hogy az értelem és a haladás századában hogyan volt képes megszületni az irracionális és a regresszió két legnagyobb botránya, a fasizmus és a bolsevizmus – ezt nem tanították. Talán éppen azért, mert taníthatatlan, megmagyarázhatatlan.

Egy őrző-védő szolgálatos mondja: – Szeresd felebarátodat, mint önmagadat. De azért nem árt, ha élsz a gyanúperrel, és őrizkedsz is tőle.

„Budapest regényes, lírai és bölcs város” – olvasom a *Kávéház-sírató* c. könyvből. Én ennek már csak halovány nyomát, inkább a képzelettel kiegészített eml-

keket találhattam boldogult ifjú koromban, amikor a pesti bölcsészet hallgatója voltam. Állt még sok szép patinás ház, élt még sok régi ember, akik regényesek, líraiak és bölcsök voltak. Hol van mára az a Budapest?

Miért lángoltál annyit életed során? Hogy aztán elszállj, mint a füst?

Budán a rákkórház ablakában az ég alja gyöngyházfényben áll a novemberi alkonyatban.

Ezt az eget mindig szerettem, a finom esteli ragyogást, amelyben a fák fekete ágogai számtalan titokteljes jelet karcolnak az égre.

Határozottan és élesen a kórház kápolnájának keresztje emelkedik a magasba.

Ottlik Géza azt állítja, hogy a költészet és a humor legalább olyan fontos nyersanyag, mint a kőolaj vagy a szén, s legalább olyan közszükségleti cikk, mint a búzaliszt vagy a szalonna.

Pilinszky János írja: „*Miután se a siker, se a pénz nem érdekel már, számomra egyedül a munka és az imádság fontos. És különös: a papíron és az imában minden békésen összefér, ami az életben csupa béketlen zürzavar.*”

„*Lélek és lélek karambolához/minden őrbeli katasztrófa törpe.*” (Nagy László)

JELENSÉGEK

Norvégiában, a Spitzbergákon földrengés- és atombiztos barlangi „bankban” elraktározta a földkerekség összes terményének vetőmagját, hogy egy eset-

leges atomháború vagy természeti katasztrófa után az embernek legyen mit elveteményezni – az új termékenység (a kenyér) reményében. A tudósok szerint akár évezredig is el lehet tartósítani a növényi magvakat mínusz 18 fokon.

Csak remélni lehet, és bízunk kell abban, hogy nem lesz szükség a barlangmelyi magvakra. Ha mi, emberek megmaradunk még, a reményt nem szabad földadunk – hangoztatják a tudósok.

Valahol talán új Noé bárkája is épülhetne, hogy a földkerekség ember- és állatvilága is megőrződjen a jövőnek.

Azt olvasom, hogy az ökológiai katasztrófa helyett most pénzügyi összeomlás fenyegeti a világot. (A nagy jegybankok felől „hitelcunami” söpör végig a partok mentén.) Az is hírlík, hogy Izlandot fenyegeti a legveszesebb hullámvérés, és utána bennünket, magyarokat. Izlandot – állítják az ökológusok – a bálnák istene bünteti az óceán bűnös túlhalászásáért.

De bennünket ki büntet és ver? Talán – mint annyiszor – most is a „magyarok istene”?

Íme, az újabb divatszó: *fókuszál*. Mindenütt a *fókuszálás* járja.

De mi ez a furcsa szóokszólás? Ennél már csak az *igazándi* háttorzongatóból.

Példa arra, hogy az ember (ha magyar) hányféleképpen beszélhet: elbeszél, kibeszél, bebeszél, megbeszél, átbeszél, összebeszél, visszabeszél, összevissza beszél, rábeszél, közbeszél, hátrabeszél, hazabeszél, agyonbeszél, mellébeszél, telebeszél, túlbeszél, végigbeszél, félrebeszél, lebeszél...

A házőrző kutya sokat morfondírozik, hason fekve, okos fejét mellső lábain nyugtatva. Napestig töpreng, homlokát ráncolja. Lehet, hogy azon tűnődik, miért neki kell megvédenie az embereket – az emberektől.

Tolnát járjuk, a Völgyesség és a Zselic határvidékét. (Nekem eddig „terra incognita”.) Együtt van itt hegy és völgy, víz és erdő, amint valaha lehetett az Édenkertben. És a csodálatos tájban föltűnik maga a csoda: Grábóc pravoszláv temploma a kolostorral. Utunkba ejtjük az ortodox búcsújáróhelyet. A zárdát két apáca lakja, egy idős és egy fiatalabb. Öltözékük hollófeke, csak arcuk sugárik féhéren már messziről.

Odabent a templomban arannyal ékes ikonosztáz, fönt, a kupolában (páratlan ritkaságként) és körben a falakon remekbe festett freskók sora. „Idegenvezetőnk”, a fiatalabb nővér beszél a falu és az egyház történetéről, az 1580-ban a török elől idemenekült szerb szerzetesekről, arról, hogy a századok véstörténete során hogyan épült újjá mindig a templom; legutóbb pedig 1981 és '87 között hogyan nyert teljes fölújítást az életveszélyesen lepusztult épületegyüttes; s hogy 1994 óta ismét a szerb egyház használatában van. A hazaiak mellett lengyel és orosz restaurátorok dolgoztak a templom ékességein, a páratlan értékű festményeken.

A kedvesnővér – arca is kedves, keze nemesen formált, élénk mozgású – beszél a hit és a szeretet erejéről; szól a lélekről, amely erőt ad a testnek és egészséget. (Az apáca eredetileg főiskolát végzett testnevelő.) Mindaz, amit elmond a templom újjáépítéséről, az egymásért való emberi összetartozásról, segítőkészségről, az imádságról, azt mutatja, hogy egy boldog emberrel van dolgunk. „Filozófiai leckéje” egyszerű: jónak és rossznak el kell válnia nap mint nap, óráról órára, percről percre.

A különbségtételre pedig törekednünk kell!
– Isten velük! – emeli föl kezét búcsúzóul.

Arról értesülök, hogy a klasszikus irodalmi műveket rendre lerövidítik, „meghúzva” újrainják, hogy közelebb hozzák a mai olvasókhöz, elsősorban az ifjabbakhoz, akik nem érnek rá silabizálni a régi és cirkalmas szövegeket. Átírják Jókait, Mikszáthot, Gárdonyit, Victor Hugót, Verne Gyulát, de készülnek megkurtítani az *Iliászt* és az *Odüsszeiát* is, Shakespeare-t, és persze előbb-utóbb sort kerítenek a könyvek könyvére, a *Biblia* fölösleges szöcsépléseire is.

Ezek az irodalom-kurtítók bizonyára sajnálnak bennünket (s az előtünk járó nemzedékeket), akik még az eredeti és elavult szövegekre voltunk kárhoztatva – mivelhogy *annyit* olvastunk hiába.

Az újabb időkben százával halnak el világszerte a kis nyelvek. Könyörtelen erózió, lepusztulás fenyegeti már a magyart is. És ennek nem kizárólag az angol nyelv térhódítása az oka. A jelenséget egyesek az etnikai nihilizmus részének tartják.

De nem mindegyik kis nyelv hagyja magát veszni. A kelta nyelvek csoportjába tartozó *korni* nyelvet, miután az UNESCO törölte a nyelvek sorából, egy délnyugat-angliai maroknyi nép heves tiltakozásba, mozgólódásba kezdett. A néhány ezres népcsoport elhatározta nyelve újjaelésztését. A közelmúltban kiadott angol-korni szótár immár második kiadását éli, könyvek jelennek meg korni nyelven, egyebek mellett az Újszövetség. Tanítják több általános és középiskolában, már hivatalosan is elismerik a Brit-szigetek egyik kisebbségi nyelvének.

Hogy kicsiny népcsoportok hogyan őrzik nyelvüket – egymás nyelvét is –, arra közelebbi példa a kis nyugat-dunántúli falu, ahol egykor megfordultam. Az itteniek három nyelvet beszéltek, mert magyar, német és horvát származásúak voltak. Ha magyar fiú horvát lányt kért feleségül, horvátul kérte meg a kezét, ha németet kért, németül kérte. És viszont: ugyanígy a többiek is, minden háznál úgy illett megszólalni, amilyen ajkúak voltak a házigazdák.

Egymás nyelvének megbecsülése egymás megbecsülését jelenti.

Vannak, akik nem (vagy nemigen) akarnak tudni róla, hogy mi köze van Európának a kereszténységhez. Ezekről alkalomadtán meg kellene kérdezni a mai dátumot, azt, hogy 2009-nek van-e valami köze a kereszténységhez; és hogy mi köze van hozzá a januárnak, a februárnak, a márciusnak, a hétfőnek, keddnek, szerdának... Vagy Michelangelo, Mozart, Madách munkássága tart-e valami rokonságot vele. Vagy a földrész számos katedrálisa (ahova először terelik be a turistákat) kapcsolatba hozható-e vele. Hogy aztán egyéb mást ne is kérdezzünk. Legföljebb még a latin nyelvet kellene emlegetnünk. Azt a legelőbb holt nyelvet vajon kik őrizték meg a magyar századok során? (Azt már meg sem kell kérdezni, hogy miért éppen Európában született meg az ateizmus.)

Gyakran látható affektált formákkal és színekkel tákolts kép a tálalok falán, amibe bele is kapirgálnak valami innen-onnan citált vagy saját kútfőből merített szöveget, hogy ezáltal is mély értelmet kölcsönözzenek a festménynek. Állhatunk előtte homlokráncolva, próbálhatjuk megfejteni: hátha valami titok, nagy-nagy bölcsesség birtokába jutunk.

Fekete februári délelőtt, sűrű esőben bandukolok a város talán legöregebb mellékutcáján. Szemben közelít két sápadt, sovány süvölvény, fejükön ázott csuklyával, zsebre vágott kézzel, bő száru, terepszínű nadrágban, ami csatagos cipőjükre rogygan. Hajlott háttal, ögylegve közelítenek; látom rajtuk, mintha valamire készülének. És íme, amint elérnek, s egy lépésnyire elhagynak, egyikük hatalmasat ordít agyat-velőt rázó sikoltással, mint akit ölnek. A rettenet összeszorítja beteg szívemet, eláll tőle a lélegzetem, olyan iszonyúan és váratlanul ér a kiáltás. De csak lépek tovább, mintha mi sem történt volna. Hiszen, ha szölok, rám támadhatnak, ne adja Isten, belém köthetnek, talán ezért is üvöltöttek. Némán lépdelek, hátra sem nézek, a repedt hangú röhögést meg sem hallom.

És távolabb már megnyugszom. Szívembe lassan szájalom és aggodalom száll: már őket féltem, nem magamat, hiszen megúsztam a találkozását. Sajnálom őket, hogy csak ennyi telik tőlük...

A gyermekek által elkövetett bűncselekmények sokasága láttán írja le valaki a következőket az újságban: „*Magyarországon az erkölcs, mint mindenfajta viselkedés vezérlője, megszűnt. Talán mégis azoknak lesz igazuk, akik azt javasolják, vegyünk fel a kötelező tantárgyak közé az etikát. Lehet azonban, hogy ezzel már elkétségünk.*”

A magyar filmszemlét így kommentálja a kritikus: Kegyetlenség, indulat és szorongás a szerzői filmekben; nem téma többé az emberi jóság; kiábrándultság, gyűlölet árad a filmek zöméből. „*Az összkép szerint a társadalom beteg, a hagyományos kötelek (párkapcsolat és barátság) ma érvénytelenek, a szeretet, mint olyan nem létezik... Egy kedélybeteg társadalom lenyomata mindez... Az ideai filmszemle szerint Magyarország az az ország, ahol élni nem érdemes, ahol nem süti a nap, vagy ha süti is, az csak érzéki csaldás.*”

A televízióban film pereg Nikláról. A kis somogyi falu lakóinak összetartásáról, ahogyan dolgoznak – főként méhészet-

tel foglalkoznak, abból gyarapodnak, mézük világszerte keresett. És ahogyan méltósággal ünnepeleik, tartják hagyományait, mulatnak. Az asszonyok sütnék-főznek, a férfiak alkalmassá teszik a teret a mulatsághoz; aztán muzsikálnak, énekelnek és táncolnak. Nemes, tiszta, szép arcok, gyerekeké, ifjaké és öregeké, férfiaké és nőké. Régi öltözetek, sehol egy farmernadrág, pólóing, baseballsapka.

Van tehát munkáló, teremő vidéke az országnak: pl. Nikla. Áldja meg az Isten Berzsenyi Dániel derék földijeit – most és minden időben!

A hírek arról, hogy vezetőfele emberek (legyenek nagyok vagy kicsik) micsoda hatalmas pénzszegeket vesznek föl jutalom, tanácsadás, végkielégítés címén. Nem az döbbsent meg, hogy van képük az általános elszegényedés közepette odatartani a markukat, hiszen tudom jól, az ember milyen kapzsi és telhetetlen, minden képtelen summának ötszörösét, tízszeresét és százszorosát is szemrebbenés nélkül zsebre vágja. Inkább az döbbsent meg, hogy ez egyáltalán lehetséges. Miféle közeg az, amelyben a jogtalan haszonszerzésnek ez a módja virágozhat? A másik kérdésem pedig az lenne, hogy ha már megtörtént és ki is tudódott a vaskos turpisság, mi lesz (ha lesz) a következménye?

És éppen arról ad hírt az újság, hogy az Egyesült Államok elnöke úgy döntött, hogy a vezetőknél a botrányosan nagy jutalom-összegeket rögtön vissza kell fizetniük – miután a gyalázat napvilágra került és óriási fölháborodást keltett. Aztán az is kiderült, hogy Angliában a honatyák is jócskán zsebeltek be bizonyos „fekete” pénzeket. A következmény itt sem maradt el.

Vakvezető kutyáról hallok, „aki” gazdája halála után elkóborolt. Később föltűnt, egy vak kutyát vezetgetett az utcán.

Azt gondolom, hogy ez bizonyos lélekre és intelligenciára vall.

Már nem annyira az ateisták, hanem a pogány és okkult tanokat hirdető egyházak jelentik a legnagyobb veszélyt – figyelmeztet körlelevelében a magyar püspöki kar.

Íme, az újbarbárság után föltűnik az újpogányság is.

Egyik kórházi sétámon meglátogatom a volt Szieszta Szanatórium épületét. Az előcsarnokban az egymással szemközi falon egy-egy fehér márványtábla, az egyik József Attiláé, a másik Babits Mihályé, az egykori betegeké. Egymással szemben: szívszorító példaként emlékezett arra, hogy életükben is egymással szemben álltak. Most azonban, halálukban együvé tartoznak, feledtetvén az egykori szembenállást. A látogatásban annak emléke is fölmerülhet, hogy életük végén megbékélve tekintettek egymásra a kései villamosúton. József Attila megbánta a bántást, és talán Babits is megényhült iránta.

Magad emésző, szikár alak! / Én megbántottalak. /.../ Sajnálom, kár volt.

Valami kusza, gyötrő, keserves álomba bonyolódott, s amikor kikászálódott belőle, már ébren Ady kísérteties versét idézte föl bennem:

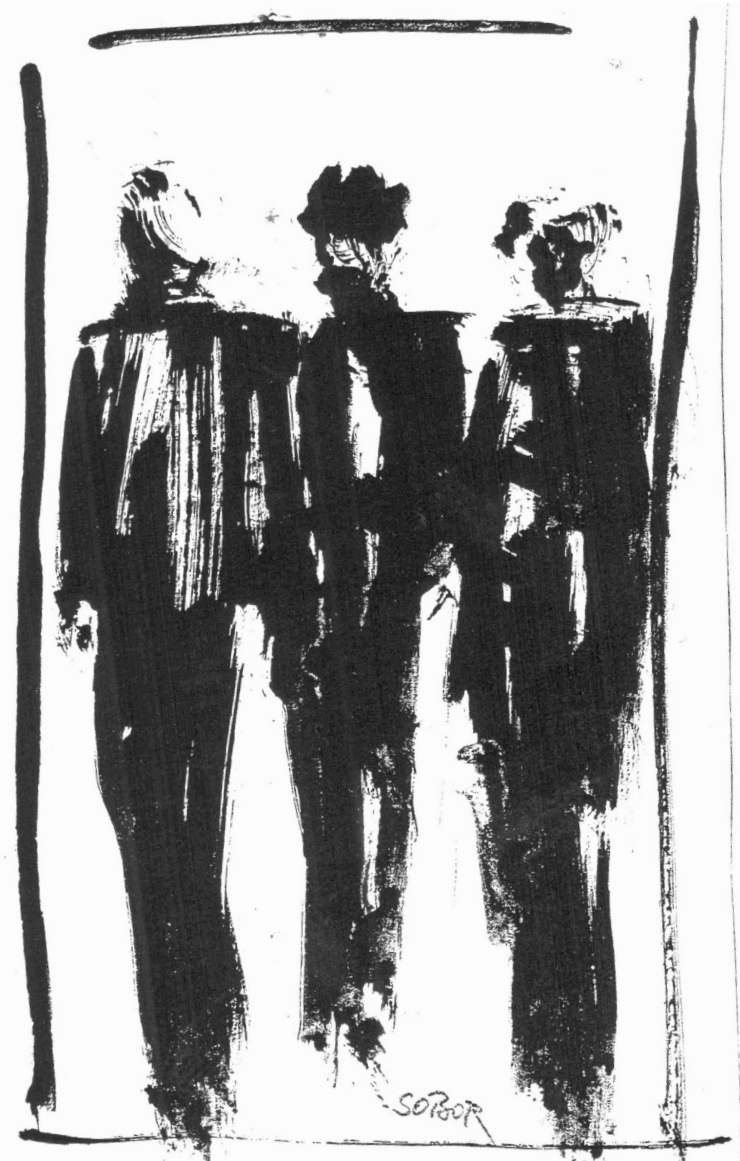
*Szent-György-nap ején siptók,
Nyugtalanok a denevérek:
Dohos várak ó terméiben
Táncolnak az özvegy legények...*

A rádióból pergő ritmusú Kodály-dal hangzik:

*Túrót eszik a cigány, du-ba,
Veszekedik azután, le-ba.*

Csengő hangú lányok éneklék a gyors sodrású dallamot a bizarr szöveggel. Bravúros hangzás, összhangzás – jókedvre derítő. Mennyi játék, kedvesség, humor csendül a szapora dalban; viszi és emeli a lelket a derű, a határtalan kedv magasába. Egy csapásra elragad, kiránt a búbanatból, a sötét gondok közül, öröme hangol, megvidámít. Már együtt vagyok az énekesekkel, velük dalolok, látom a túró faló cigányt (talán össze is kacsintunk), aztán a bimbót szakító Jánoskát. Nyájas közösségben találok magam, amelyet úgy hívok, nép, nemzet. Ahogy meglassúdik a dal, egy kis életképet tár elém:

*Csipkefa bimbója
kihajlott az útra,
rida, rida, bom, bom, bom,
kihajlott az útra.
Arva ment Jánoska,
szakajt egyet róla...*

S aztán újra a sebes sodrású ének, hogy túrót eszik a cigány, túrót eszik a cigány...

Vajon hányan hallják meg ezt a szívet-lelket gyönyörködtető dalt ma, ebben a lelkében, szellemiségében, nyelvében és dalaiban széteső országban?

Tudjuk-e még egyáltalán, ki volt Kodály Zoltán?

Ablakunk alatt a kis liget nagy fáján feketerigók laknak. Most, hogy fosztja a lombot a novemberi szél, látom is őket röppenésükben, ágról ágra való sétájukban.

Minden reggel, ha nyitom ablakom, hallom pittyegésüket, halk, őszi trillájukat. Ez az ő hajnali szerenádjuk.

Leányunokáim egyetemisták Pesten, bölcsészek; egyikük a Károly Gáspár Református Egyetemen, másikuk az Eötvösön. Úgy látom, komolyan veszik tanulmányait, derekasan végzik munkájukat. Eleinte azt kérdeztük: nem lesz-e sok egy családban ennyi „bölcsész”? Apjuk, anyjuk az Eötvösön végzett, magam is ugyanitt – 1956-ban. Én persze titkon örültem a lányok választásának, hogy a „fölsleges tudományok” egyetemére jelentkeztek.

Nagy reményekre jogosító magyar találmányról ad hírt az újság. A függőleges tengelyű szélérőmérő van szó, amelyről a feltaláló kutatómérnök, Györgyi Viktor azt állítja, hogy vele kiválthatók a foszszilis tüzelőanyagok (szén, olaj, gáz) az energiaiparban. Helyreáll a Föld sérült ózonpajzsa, a környezetszennyezés és a klímaváltozás (globális fölmelegedés) megszűnhetne. Mindezek mellett hatalmas gazdasági föllendülést hozhat, az államadósság teljes fölszámolását eredményezheti. Azt állítja a mérnök, hogy egyetlen év alatt 50 ezer új munkahelyet terem, idővel megszüntetheti a munkanélküliséget.

Kíváncsian várom, várjuk, mi lesz a sorsa a magyar találmánynak, amely iránt máris számos ország érdeklődik. Lesz-e jövője itthon?

A hazai összejutató botrányának következtében mások mellett tartóztatták az ukrán professzort, a program tanácsadóját. A vád: „üzletszerűen, bünszövegségben elkövetett emberi test tiltott felhasználása”. A professzor azt vallja, a cél az volt, hogy a legtöbb halált okozó betegség összejterrápiás kezelése nyomán a halott anyagot visszafordítsák az életbe. „Nagy bünt vesznek a lelkükre azok, akik ezt megpróbálják megakadályozni” – mondja. Védőügyvédje szerint „az államnak egyszerűen nem éri meg

az összejutató, mert ezzel évtizedekkel meghosszabbítható az élet, és a nyugdíjak fizetése nem jó üzlet”.

Nem tudom, mi az igazság ebben az ügyben.

Jogállamban élünk – hallatszik mindenfelől. Ez Rejtő Jenő egyik passzusát idézi bennem:

„Azért, mert magába szúrunk egy kést, még nincs joga megtartani. Ez önbíráskodás! Hála Istennek, van még jog a világon.”

Silvio Berlusconi olasz kormányfőt Nápolyban kemény fémtárggyal arcon dobta egy merénylő. A miniszterelnöknek eltört az orrcsontja, kihullott két foga, arca súlyos sérüléseivel kórházba vitték.

Régen habostortát, krémes süteményt csaptak az ellenszenves politikus arcába. Hol van már ez a burleszk-jelenetet idéző, kedves és kedélyes jelenség?

Kosztolányi: „Minden népet szeretek úgy, amint van, ahogy a kertben a rózsát, a tulipánt, a szegfűt külön-külön és önmagáért szeretem. Szeretem a természet változatosságát. Az az óhajom, hogy a népek megérték egymást. De ha valaki azt indítványozná, hogy a népeket mind egybeolvassza, tiltakoznék ellene, nemcsak az én népem, hanem minden nép nevében. Az így keletkezett világ unalmas lenne, elszegénytené a gazdaságunkat, mely annyira emberi. Csak különbözőségek által, ellentétek útján érhetjük meg egymást. Aki nem különbözik egymástól, az nincs.”

EMLÉKEK

Idős karakterszínész a téli utcán a fabódék között kószál, a karácsonyi vásár forgatagában. Aztán pultra támaszkodva forralt bort iszogató papírpohárból; sötét napsemüvege mögül szemléli maga körül az embereket, hallgatja borízú szavukat, nézi, ahogy „kint az életben” viselkednek. Odébb a félreeső pultnál az öregeske vidéki író fekete kalapja alól lesi lopva a színészt, hogyan tanulmányozza figuráit; tehát ő is anyagot gyűjt itt, az „életben”. Ilyenformán mindketten dolgoznak, körülöttük pedig önfeledten zajlik az élet, vidám vásár kavarog. A szomszéd bódénál, ahol folkhagymás lepényt árulnak, lapít a festő, tarka sállal a nyakában, galambösz haját lobogtatva. Ahogy megette lepényét, belső zsebébe nyúl, füzetkét vesz elő, apró ceruzát, hogy ő is munkához lásson. Gyors vázlatot készít a kalapos íróról és a baseballsapkás színésztől, karakteres skiccet, amint mindegyik a maga posztján, a pultra támaszkodva papírpohár-

ból forralt bort iszik; az egyik vöröset, a másik fehéret, s ezenközben feszülten figyelnek.

Ültünk egykor Moszkvában, az Írószövetség éttermében. Négyen ebédeltünk az asztalnál. A ház valaha a Rosztoy grófok palotája volt; a tolmácsunk meg is mutatja a falépcsőt, ahol valaha lépdelt a szép Natasa Rosztova. A leves után sanyanyú uborkát kóstolunk, valami halat hozzá, vodkát iszunk, várjuk a pincért a következő fogással.

Egy percre valami káprázat játszik velem: éppen megáll odakint, a nagy hóban a szánom, orosz bundában, csizmában lépdélek az udvaron, az ajtóban levezsem asztrahán kucsmámat. Még egyszer visszanezdek, újabb szánok csilingelnek, Pierre Bezuhov érkezik és Andrej Bolkonszkij herceg. Az emeletről zene szűrődik, már megkezdődött a bál. Aztán leverem csizmámról a havat, belépek az étterembe, ahol az írók ebédelnek, és amott a díszes falépcső, ahol valaha lépdelt Tolsztoy Natasája...

Ahogy fölébe hajoltam Egerben a könyvnek, ujjammal épphogy meg is érintettem, elakadt a lélegzetem. Hallottam, amint szaporán ver a szívem. Kézirat volt a könyv, Mikés Kelemen írta: *Törökországi levelek*.

Ez a nő a társaságban szinte egész este a fogyókúrájáról beszél, sanyarú diétáját panasolja, a gyötör koplalást. Mindjárt be is zsebeli érte a szájalmat, sajnálatja magát. Aztán már elismerést vár, hogy csodálják akaraterejét, kitartását, egész kivételes lényét, az arcát, a vállát, a hasát, a csípőjét. Egyszer-egyszer végig is simít rajtuk, hogy érzékeltesse formájukat. Amíg beszél, teőtől talpig végigmutogatja fogyókúrára fogott bajait.

Régi ismerősünk: ő Éva. Ádám is itt van, de ő mindeközben újságot olvas.

Mondják, ma nincs igazi dráma a színházban. Talán mert nincs korlát, amit áthághatna a hős, nincs erkölcs, amivel ütközne, vagy amit képviselne a hős. Igaz, „hős” sincs és hitetlen lett a világ. Ma legfőbb gond a megélhetés.

Egy régi nyáron Béla szomszédommal a hegyi pincében megtöltöttük az edényeket borral, autóba raktuk, aztán kiültünk egy kicsit a diófa alá, a szelíd árnyékba, és cseréptáliból hűs meggyet szemelgettünk. Alattunk terült el a nagy lapály, a Balatontól a Mezőföldre tartó völgy. Szép ez a táj – gondoltuk, de nem beszélünk róla, csak néztük hosszasan, s hallgattuk délutáni csendjét.

Mégis, mégis talán legszebb a nyár-elő, a finoman párálló kék éggel, az alant vonuló jegenyesorral, ligetek, remészek egymást váltó zöld csoportjával, az erre-arra elterülő búzatáblákkal, a repce sárgájával, hajladozó dűlőutak mentén a pipacsmezőkkel.

Talán itt kellene élni, innen soha el nem mozdulni, ez alól a diófa alól; csak gyönyörködni az évszakokban, ahogy eljön a tavasz, majd múlik a nyár, beköszönt az ős, nyomában télire vált a világ.

Vagy meghalni – abban a tudatban, hogy ez a föld fogad magába, elrejt háttal csendjében az idők végezetéig...

Most tudom meg, hogy 1849 májusában Buda ostromának Clark Ádám volt az igazi hőse, aki vízzel árasztotta el a Lánchíd lánckamráit, mert gyanította, hogy az osztrákok föl akarják robbantani a készülő hidat. Hentzi tábornok háromszor is üzent érte, hogy jöjjön és tegye alkalmassá a kamrákat a robbanószerke elhelyezésére. Clark Ádám mindháromszor azt üzent vissza, hogy nem mehet, nagybeteg, nem kelhet ki az ágyból. Kutyabaja volt persze a mérnök úrnak. Álbetegen hőiesen átvészelt a hídjával együtt az ostromot. Végül Gör-

gey kitűzte a győzelem zászlaját Budavárra, Hentzi pedig belehalt sérüléseibe.

Nagy kár, hogy száz év múltával egyetlen Clark Ádám sem akadt, aki megakadályozta volna a Lánchíd fölrobbantását, a többi hídével együtt. Utólag tudom meg, hogy mégis akadt „Clark Ádám”: két magyar író is, Ortlík Géza és Örley István próbálkozott a mentéssel, de árulás, beségás miatt nem sikerült nekik; örültek, hogy megúszhatták élve a balvégzetű kísérletet.

1960 késő nyarán váratlanul megjelent a politikai rendőrség és házkutatást tartott lakásunkban. Összeszedtek néhány hozzáim írt magánlevelet. November elején aztán írtatva vettek, hetenként óráig bent tartottak, kihallgattak a rendszert „becsmérlő” leveleimről, amiket levelező partneremnél (a későbbi első rendű vádlottal) találtak. Decemberben álltunk bíróság elé, engem mint másodrendű államrend ellen elkövetett igazgatás címén tíz hónapi börtönrre ítélték, a végrehajtását azonban három évre fölfüggesztették. Magánlevelekről volt tehát szó! Egy ügyész ismerősöm később fölvilágosított, hogy igazgatást önmagában is „megvalósíthat” az ember. (Orwell gondolatrendőrsége juthat eszünkbe.) Ha például leírja egy cetlire, hogy le van kakálva X, Y vagy Z vezető, s azt a zsebében tartja, máris elkövette az igazgatást.

Kijelölt ügyvédem tanácsára „belenyugodtam” az ítéletbe, nem fellebbeztünk. 1961 áprilisában ítéletem a legfelső bíróságon jogerőre emelkedett, erre a tárgyalásra már el sem mentem. Az eljárás idején lettünk szülők, 1960. október 15-én megszületett kislányunk. Büntetett előéletű apa lettem hát, megfigyelés alatt álló tanár.

Most, a rendszerváltozás után húsz évvel beszélék erről először nyilvánosan. Semmiféle érdemet nem tartok fenn magamnak meghurcoltatásom miatt. Számosan (vagy inkább számtalanul) vannak meghurcolt társaim, akik életükkel fizettek vagy hosszú rabságot szenvedtek. Az én tortúráim elenyésző az ő sorsuk mellett.

Keserű emlékeim közé tartozik, amikor a 940-es, 50-es évek fordulóján a nyári vakációban (a cipőre, nadrágra valót kerestük meg éppen), gimnazista fejjel agitátorként léptem föl kölcsönjegyzés ügyében. (Kétféle kölcsönjegyzés is zajlott akkoriban, előbb a tervekölcsönjegyzés, majd a békekölcönjegyzés.) Hogyan, hogyan sem, rám esett a választás (talán másutt más diáktársaimra), hogy unkaidő után röpgyűlésen agitáljak a kölcsönjegyzés mellett, amely inkább kötelező sarc volt, mint önkéntes megajánlás. Kőművesek mellett dolgoztunk mint culágerek, s én egy fölfordított malteros ládára álltam, s szónokoltam. Megbízóim éberrel figyeltek, a munkások, fáradt férfiak és nők lehajtott fejjel hallgattak; a munkaverseny egész napos hajszoltjai elesettek voltak, csüggedtek és soványak. Ha föl-fölpillantottak, inkább szánalommal néztek rám, mint haraggal: hogyan is próbálom én a zsebükből kihúzni kevéske munkabértük részét. Hogy mit mondtam, mit hordtam össze (hetet-havat), arra már nem emlékszem; nyilván meg akartam felelni feladatomban, és fújtam az éppen aktuális lözöngöt. Az emlékezet önvédelmi reflexével már régen kitorlotta a részleteket, csak a néma és megalázott munkáscsoport képe maradt meg bennem, meg az arcpirító szégyen emléke.

Néhány évvel később, már az egyetemen kellett agitálnom kölcsön ügyében. (Vagy házról házra járva gyűjteni a vasat.) Kettesével jártuk a belváros módos polgári és értelmiségi lakásait, a lakók itt is némán, lehajtott fejjel hallgattak; ezúttal fotelben ülve, fényes csillár alatt mondtuk a magunkét, ámulva a falon lógó márkás képeken, a tömött könyvespolcokon, a drága porcelánokon és szőnyegekken – amik még megúszták a „bizományit”, a handlét. Ezek a férfiak

és nők is bólogattak, és megértő szánalommal néztek ráink, idétlenül feszengő, kopott egyetemistákra.

Így voltam részese a tervgazdálkodásnak és a békeharcnak.

Süt a nap, megállsz az őszi kertben. Még nyílnak a virágok, még zöldell a fű, rajta hosszúra nyúlt árnyékok. Hallod a nevetést a kert végéből; súlyos, sárga bírsalma hull a földre; bűgő gerle röptére figyelsz.

Az elmúlt tavaszon tűnődsz: a fényes, kék ég alatt csattog a metszőöllő, formálódik a fiatal ősziarack és az öreg alma koronája. Aztán egyszeriben a nyár röppen elé, az ebéd utáni népes asztallal, éppen dinnyét szeletelnek; a gyerekek a partra készülnek, előkerülnek a fürdőruhák...

És a tél... a régi telek; hallani, ahogy a nehéz fenyőágról lehuppan a hó, odafönről vándorló vadludak lármája szűrődik.

Tűnődhetsz hát rajta, miként múltak el napjaid, próbálhatod tetten érnit az évszakokat, s velük valamiképpen az egész életet.

Temesvári Márta versei Ha megéltém

Megértém,
ha megéltém

ezt az egészet.
Halványkék üszik
át a szememen,
aztán vakítóan
lesz nagyon szemtelen,
s elsuban
és ellibben
a fehérszínű,
ahogy változik
az ég,
s mindez nem elég,
fájva mosolyog
a tüzelő golyó,
s oly jó,
ahogy melegeit ad.
Komád
Aztán szétveri
(mert meg meri
tenni)
az egész csodát.
Lássad hát!
Mert én is
csak akkor

értem meg,
ha megéltém.

Egymásba

Nyelved lassan kicsúszik szádból,
s lángol
égetően, ahogy ajkamhoz ér.
Vágyat kér
tekerő mozgása,
s hiába
futsz sóhajod elől,
mert ledől-
ünk egymásra...

Harmatod

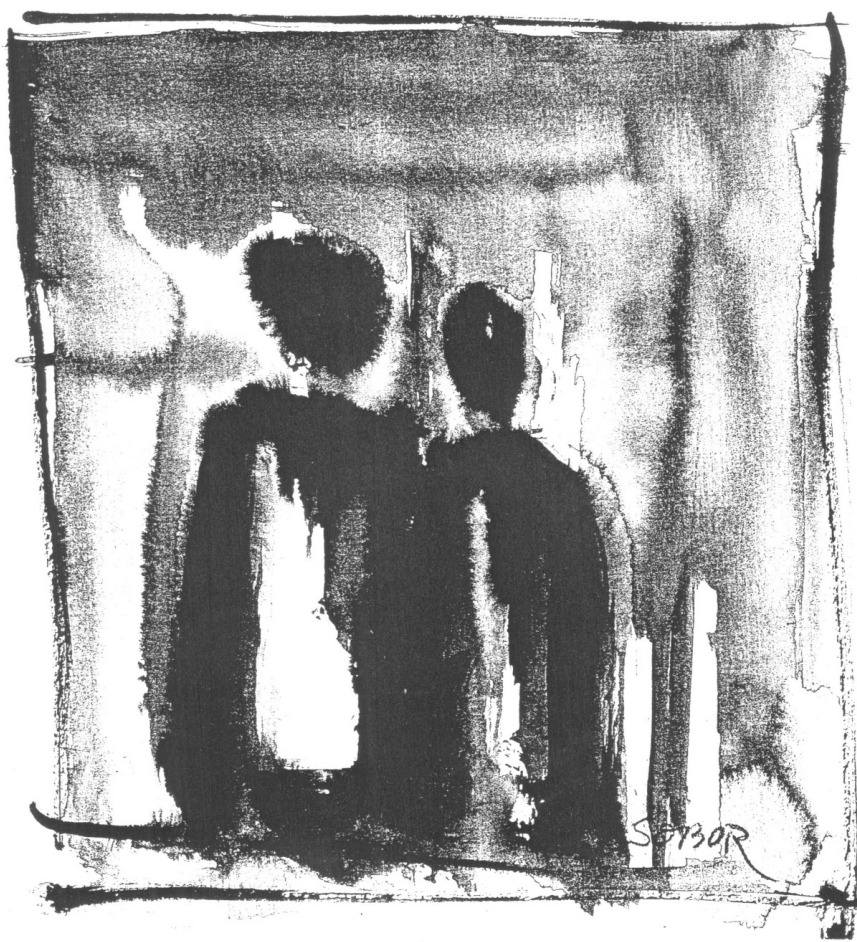
Szirmaid édes harmatjai
mosolyogva csillannak bele
MOCSKOMBA

Szemem könny

Alkohol-fénny izzad,
szemem könny az éjben.
Húron rezgő gyönyör
hajlik le most értem.

Angyal volt

Kurvaként áll az út mellett egy angyal,
mint széttárt combok feszülnek szárnyai.
Rubája szakadt és férfiól szennyes,
vérként csurognak le lábán álmjai.

„Vidulj, gyászos elme!”

STÍLUSPARÓDIA PARNASSZUS A PUSZTAI PITVARBAN

VÁLLVEREGETŐS KÖSZÖNTŐ EGY NÉPI ÍRÓ SZÁZADIK ESZTENDEJÉRE

Csín E. Mihály*

Nem is olyan réges-rég, jó pár évtizede lehetett. Még a főváros bombázása előtt. Az idő tájt, amikor a friss szénaillat találkozott a csillagok csöndjével. Innen Móríc Zsigmond búcsúján. Pihe-nőidőben, markot hajtó suhanc, ácsingóztam a szépnyám pitvarában, támasztva az ámbitust, bámulván a magos eget – no meg a szomszéd Juliska helyre csípejét. A tengerkék (vagy zöld? – már nem is emlékszem pontosan) szemű süldő leányka éppen csabos illatú virágokat ébresztgetett drága agg druzsám, Mísu bácsi öreg locsolójával. A tehénistálló mellett, mint az illetem értő székeltek, apró böffentésekkel köszöntem rá őszbe csavarodott összülém utánozhatatlanul ínycsiklandó káposztalevesére. Ott, a Paszulypalánk és Kokaséked között nyújtózó, zsályailatú Menyecskelevőn – az ő szülőfalujától, Szűnyogpetéstől hétmérföldes csizmával alig hét mesés lépésnyi távolságra – pillantottam meg életemben első ízben a nagyapámra szíves „jó napot!”-okat hányó parasztköltőt, Nyakló Gáspárt.

Hiába nógatták jogot tanulni, mégsem az igazság mérlege, hanem a búzamazsáló vonzotta. – Igazabb a', pontosabb a'! – szokta mondogatni mindig a nép irodalmi követe. Elrendeltségstudata bizonyosságában iskola helyett az istállót választotta. A magas tudomány várait felőle ugyan elhúzhatták a kutyák, de akár kedves lovainak vakargatása, akár libatömés, tyúktrojás – mert ehöz is ért – vagy éppenséggel a sertésöl almózása közben is hasították a jó szagú levegőt a fűzfafütyök: úgy ömlöttek szájából, vég nélkül, a rímek, mint Faros néni dézsájából a friss kútvíz.

Volt mikor kigondolnia őket. Danában, verselgető embernek kedvezett a répaegyelés, nem kívánt az meg óriás szellemi összpontosítást. „Gyere vele, tubarózsám, / Én se megyek már sehova, / kivert az úr, a bősziült csösz, / toporog a jobb Sors lova” – írta akkoriban az ólajtóra. Beretva még nem hántotta állán a tarlót, de már fogant a sorsosai életét a nagyvilág elé táró költeményfűzér, a *Kaszasubintó*. Hamarosan megösmérhették hegyen-völgyön, harminc példányban meg is jelent!

Vállalt mindent a faluért. Mintha a Göncöl lovasa folyton a fülébe szottgta volna: „Vágtass Té is, Gáspárt!” Vágtass a Holdnak, mint Ady egyik szép kései költeményének beszélője! Gazsi muzsikás jókedvvel, két fa- és három tánciskolával a háta mögött, lapszerkesztésre adta a fejét. Lúphárnyai murci mellett készült a jövőndő. A szegények gazdag orgánuma, a *Szűnyogpetés Szava* nemcsak a helyi sík szemét nyitotta óriásra, messzebbre ért. Volt száma, amelyet négyszázszor olvastam aratószünet idején, miközben a délibábnan meg a szósi Csöcsike feledhetetlen domborulataiban gyönyörködtem. A folyóirat széles ívben ébresztette az alvó falvakat. Hat kilométeres körzetben is lehetett olvasni. Nagy szó volt, hogy akadt fórum, amely küldhette a puszta alvó fel, a magosba, a Parnasszus közelébe. Verscsokorba kötötte világát Zsírosszegesd birkapasztora, Úszólepényes bojtára, Öszvérheréd kalapos bikája. Ontották a mélyek a mézes szót, győgyírt gyámkodva a kenyérgondoktól bordázott homlokúak lelkére.

Nyakló Gáspárt jogos büszkeséggel tiszteli a Nagy Magyar Falu. Mindenki Gazsi bácsija ő. Nemcsak a szomszéd Boriskáéknál hallgatózik némelykor, ha – ejnye-bejnye – összezörren az ifjúság, óriás lelkével már előre képes beléhallgatni a kakukkhangos, majoránnailatú falu szebbnek képzelt jövődjébe is.

Lucernasarlózáskor melegített össze bennünket a majd' derék-szögű, hatvanfokos törölmetszett, leheletünket lángra lobbantó petési szilva – a harmadik szomszéd, a jó öreg Andorás főzte – Isten áldja jótettéért –, tőle kapta ajándékba poétánk. Köröttünk zsembelek a muslincák. Akkor s ott, a puszta pitvarban mesélte zamatos pálinkalehető, mézédés szavával élete folyását.

Igaz, olyanformán ívelt a csillagsorsa, hogy a tehén farcsokjától indult – s végtére ott is maradt mindég a húséges költő –, mégis vastagra fonódta élete szála. Lejárván a szűkebb hon idey-munkája, nemegyszer lendítette vállára a kaszát, hogy más vidékre induljon, sorsukon igazítani. Hazatévedvén, alig paskolta ki a jó Zsuzsó asszony a költő kezelábosából a maltert, máris szívlapátot nyomott kezébe a gondviselés, hogy megsüsse hősünk mindennapi kenyérét. – No má' meg! – kommentálta ilyenkor hirtelen távozásának szándékát a hitves.

De nem hiába fohászzkodott a Teremtőhöz több száz rigmusban a szilárd hitű tollforgató: megsegítette az Úr. Lelki szemei elé vetítette a Kor Nagy Parasztköltőjét, hogy aztán életét tegye a nemes célra: megösmerni Őt. Őt bizony! Őt, akit még színjőzanon is tündökletesnek látott, őt, akinek minden művét – még az anyósának írott leveleit is – olvasta. Egyedül Őt tartotta képesnek az összes ganét kivillázni az országból...

Négyszáz kilométert zamarazott, azzal az elszántsággal: történiék bármí, bekopog a híres Vályogházba. Az út második felén megtálosodott végre a számár, s a tizenötödik nap tizennyolcadik éjszakáján sikerült megérkeznie a – már fizimiskájában is tekintélyt parancsoló – óriás, hordónyi íróhoz, mint a mesebeli hercegnek a darázsderékú kedveséhez. De Ő is mindhiába tett kísérletet alkalmi tanítványát ráédesgetni az iskolapadra.

Ilyen élmények hatására nem csoda hát, hogy korán érett. Ám nősilni még öreglegény korában sem igen szándékozott („lyány van elég, asszony meg majd gyün, ha az Úr akarja” – hirdette mindig tömör bölcsességgel), végül mégis igába hajtotta a fejét. Erről is szívesen mesél. Bizony, a harminckilencedik barázdát szántotta munka barnította orcájára az idő, amikor hirtelen eszébe ötlött: családót kellene alapítani. Nem volt szükséges messzire nyúlania: a szomszéd-asszony hites urát pár hónappal korábban ütötte meg a guta...

Nézem Gáspár bátyám szikár arcát, s már-már belerévednék szántóföldrögös történetébe, ha pompázatos kebleivel elibém nem tenyerelne *Röpülő vasvella* című végéremehetetlen énekéből a során győzedelmes – régen nyugalmazott – egykori perdita és szolgáló, Sonkás Bözsi, később a nemes Kőkemény Farkas pártfogoltja. Muzsikál ez a nyelv: „Holdtölte röptette, / szalmába fektette, / suhog Böske ruhája, / törek vérzik lábába, / száll a Gonosz gatyája, / vasvella áll hátába.” Csillog-villog ezeken a gyémántos szavakon a napfény. Mint a Hold a villán. Szinte röptül véle a képzelet. Mégis szinte érezzük – a strófiák, a verssorok között lépkedve – a szürös tarlót talpunk alatt. Ahogyan későbbi barátja, az egykor nincstelen

kanász parasztszeni zamatos szavakkal emelte magosra kalapját a hősének és balladák babércsokra – a *Zabos febrénepek meg embe-erek* – előtt: „A fővárosba' olvastam meg. Meg én egy ültő helyembe'. Mindenik versszakot. Mind a hatszázat. Autómobilon ültem közbe', de bizsergett az anyaföd a talpam alatt, a költemény annyira szaglott az élettől.”

Az ötvenes évek elején igen bátor őszinteségű költeményeket sarjastott természetközeli képzelete a személyi kultuszról. „Ami a szíven: a számon” – amit gondolt, kimondta. Isten imádsága tartatta csak titokban ezeknek a költeményeknek a létét. Mert fújta azokat a fél falu. Hál'istennek, *be* nem fújta senki... Hiába, szeretközösség a javából az ő szük pátriája, felnevelő, mezeivirág-illatú faluja.

Tízgyermekesen érte utol a kollektivizálás. De a téészbe semmiképp sem kívánczolt az amúgy is szegény, szinte semmitlen költő. Molinóra mintázott bátor kírimeit nem rejtették véka alá véleményét. Így eshetett meg, hogy ült hát. A rigmusok idézésétől eltekintek, hisz, esztétikai-poétikai értelemben nem a legerősebb vonulata ez költészetének. De nem is törekedett akkor a nyelvi megalkotottságra: elsősorban a nyílt kimondás vezette tollát. Hogy pontosan értse a sugalmat a nép minden fia.

Megszorongatta hát őt is a történelem vasmarka, de nem emlékszem esetre, hogy leszegett fölve fogadott volna. Ellenkezőleg: mindig öröm ül ki fizimiskájára, ha meghányi-vetni, hogy csürrög-e még a kusnó, bétoppnok olykor pusztaközépi nyári kunyhójába.

A ló ma is mindene a jó öregnek. Meghitten mormog a metszőollóval kurtára stuccolt hóféhér bajszába, gyönyörködve a derék állapotban.

Ilyenkor hajlgat le – páratlan bölcsességgel tréfálkozva – a legifjabb Turi Danikhoz: „Sose szomjazz, betyár. De ne is igyál minden kútból!” Fejből tudja ezt az intelmet minden kamaz a messze környéken. S tőle tanulják a locsolóverset a fiúcskák. Hogy mit mondjanak a kis Pannáknak meg Katicáknak, akik még csak amolyan jövő nyári lánykák, de már zakatoltatják a kiskamaz szíveket. A tréfas kedvű mester ilyesfélére taníttatta a legelső évjáratú sihedereket (a fiús anyukák néha humorosan meg-megrovogatják – nem kis amplitúdójú fejcsoválások kíséretében – az efflésegekért az ősz poétát...): „Meglocsolak előlrül, hogy nőjék a kebled, megpocsollak hátulról, hogy nőjék a ... Megpocsollak felülről, hogy nőjön a hajad, meglocsolnálak alulról – ha hagynád magad...” Nem csoda hát, hogy kedvelik még a parányi pulyák is az őreget. Jönnek hozzá, mint a jó kútra. Kérik a verset a csillagszemű leány neve meg születése napjára, keresztelőre, esküvőre. No meg a lakodalomra! A mátkapárok küldik követségbe a vőfélyt idejekorán – de inkább igencsak idő előtt – Gazsi bátyámhoz: bőven hagynak hát napot emlékezetbe vénsi a – kőbe véshető – szeretetsorokat.

Ha váratlan vendégének csizmáját hallja a csuhelábtörölőhöz sürölődni, ma sem ajtót mutat neki, hanem szilvíriumot. Ettől ugyan kicsit hajít már olykor a feje, de nyugodtan somolyog, tudván: kapatosan is képes jótartani a vándort. Alányúl tíz-tizenkét tyúkja alá, s máris megvan a bétevojük...

S mesél, regél rögtön, mint a fonóbeli mesemondók. Ha az ember el is szunnyad közben a jó ivólé vastag hatására, a csillagok hallgatják. De föl-fölriadván, lelkünkbe csurran egy-egy csöpp Gazsi bátyám mézszavaiból. Ha félig megébredvén, ilyenkor hirtelen a magosba, a csillagmezőre emeljük tekintetünket, s összecsokolózik bensőnkben hang és látvány, nem csoda, hogy a Parnasszuson érezzük magunkat. Korántsem optikai csalódás ez: Gazsi bátyám világlelő szeretetszelleme rendre kedvenc alkotóhelyére, a puszta pitvarába csábítja a hegyi múzsát – egy-egy ihletcsók erejéig.

A nép költőjeként kezdte, s amint derek szempillája alól rám kacsint, látom, már megmarad ilyenformán a csillagéletű költő-répaegyelő. Legény ő ma is. Az bizony! (Akárcsak jómagam.) Hadd veressem meg ezzel a köszöntővel a vállát: a feltámadáskor tölti a százat. Kívánok neki még legalább húsz-harminc lakodalomra való lapos pillantást a menyecskek farára... Isten éltesse!

* *Czine Mihály* esszéírói stílusáról a paródiát írta: Arany Lajos

Czine Mihály (1929–1999) irodalomtörténész, egyetemi tanár Nyírmeggyesen született, tízgyermekes juhászcsalád kilencedik csemetéjeként. Móríc Zsigmond monográfusa, nemzeti, népi, társadalmi elkötelezettségű szaktudós, szépirodalmi nivón írt. Bodnár György szavával: „elhivatott résztvevője volt az irodalmi életnek, valamint az irodalmi ismeretterjesztésnek”. 1986-tól a Magyarok Világszövetsége elnökségi tagja, 1990-91-ben elnöke volt. 1989-től a Dunamelléki Református Egyházkerület főigazgatója, 1991-től az Országos Zsinat világi alelnöke tisztségét töltötte be. Mint tudóst, ismeretterjesztőt, közéleti személyiséget is sokan ismerték, tisztelték, szerették az anyaországban és a határainkon túl.

SZÉPÍRÓINK DR. BÉRESÉRT ÉS CSEPPJEIÉRT

Bakajsa András

„...kéz is lesz, hogy írjon.”

(Nagy László: Elhúllt bolondok nyomán
Dr. Béres Józsefnek)

1977. április 10-én, a fontosnak tartott megjegyzés szerint húsvétvasárnap kelt a költő hitvallása: „lesz a veszett ügynek bolondja / világra a gondot kibontja / lesz idő ami sose felejt / mert kéz is lesz hogy, írjon röhejt / s kint az országos panaszkönyvbe”. Itt állította meg az egyetlen írásjel, a gondolatjel, **Nagy László** ars poeticáját, itt, a zárlat előtt. Ötször használja a lesz létigét, háromszor az iménti négy sorban, hogy egyetemesség magasságba szárnyaljon végül a küzdő, az igazságért küzdő ember: „száll csuklómra csillagok örve / kiszakad a fohász az árva”. Értelmező jelzőként sorvégi s hírvíres helyzetben az árva szó egymaga is érzelmet keltő keveseket, közvetve pedig Béres József szisztematikus üldözöttségét. A válaszrím sor népi szólást idéz, feltételes igemódban. Rímtelen sor rekeszti be a felkavaró költeményt, mely reményt pendít mégis: „hogy egy bolond százat csinálna / a száz pedig milliót”.

Kozmikus küldetés hát, „elrendelés” az „országos panaszkönyvbe” írás, legyen az kín(szenvedés) vagy röhej (a káröröm és nemtörődömség miatt). Írnok, író kéz el nem fáradhat, el nem kedvetlenedhet a vállalt küzdelemben. A „... hideget, árnyakat... A kámpó csöndjét, azt jegyezd” – szól Pilinszky parainézise. Mert időtlen idők óta, végtelen sorban tort ül a gaz, miközben kimenős az igazság (szolgáltatás). Balthasar, babilóniai király országos lakodalmat csap, vele dőzsölnek a hűbéres hatalmasok, a felülvalkodott bennfentesek. Templomi edényekből dől a bor, ám „Ugyanazon órában kijövének emberi kéznek ujjai, és írnak vala az gyertyatartó ellenében a király palotájának falán, és az király nézi azt a kéztényért aki ír vala. Akkoron a király ábrázatja megváltozék.” (Vizsolyi Biblia, Dániel, 5, 5.)

A királyé igen, a Kádár-kori kiskirálykodóké nemigen. Szécsi Margit, Nagy László költőfelesége is írt a kor falára. Így kezdi A veszélyek ősfójtóját: „Mármost minden: amint van, / útszélinek ami gyom / gaz képpel a gazember / örökítve maradjon”. Ezek múltán is „Ország-szerin, tova” sok az örökítenivaló, ha két országra szól a húzni- (és siratni) való. Mindegy, hányan hulltak el a hosszú úton, mindegy, mennyi veszély terem rajta, lesz, aki rálép: „... lesz a májusért fölkel beszéd / ha napozik a bírói szék / s négy lába négy szál százsorszöpep”.

Ahogy az Úr mondta Jónásnak: „Kelj fel és menj / Ninivébe, kiálts...” a megáradt gonoszság ellen, a májusért, a virágzásért és a beteljesülésért. Az Elhúllt bolondok nyomán fogalmazványában ezt olvashatjuk: „májust imádó verses beszéd”. A végső változatban kevésnek találta költőnk a passzív imádat, keményebbre kalapálta szent fogadalmát, zúdítva súlyos metonimiákat ninivei falakra: fölkel beszédet, hevesen sistersgő rapszódiát; és két bűnét az igazság székének: közönyös kempingezését és szép szálegyenes virágok tudatos taposását. A Verseim versében felszólító módban az ige: az ember egyenes gerinccel „ÁLLJON DE A VI-LÁGNAK / LETÉRDEPELJEN”.

1964-ben „jóért lázító” hosszúverset ír, döbbenetes erejűt, Menyegző címen: „... jussunkat emészti, nyoszolyánkon bagzik a lakodalom ... a romlás nászéjszakája...” Itt az IGE testet nem ölthet, SÓLYOMMADÁR föl nem röpíthet, de a költő is itt áll, el nem moccan: „gyöngy még bennem az elrendelés / hogy a bolondok útját járjam”. Gyönyörű ez a teljes metafora, az

igazságra eleve kiválasztottság predesztinációja. Ír pedig a kéz megmértését és híjjával találást, itt „a fények vesztőhelyén”, hol hollók vájják ki „babarózsák szemét”. A híjjával találásra utóbb derül fény. (Tennék tudniillik ama író kezét és írásának fényudvarát ágy alá, véka alá, korai sírba.) „HA MEGÖLTÖK, ÜNNEP LESZ AZ” – mondja megalkuvástalanul.

Magam sem gondoltam sokáig a Nagy László Versek és versfordítások (1978) első kötetét forgatva, hogy az Így írunk versbe ciklus harmadik darabja „célrányos” alkotás. Mígnem megvilágosodott elmém, lóvá tett olvasónak. 1999-re lehullott a hályog szememről, miután rálapoztam Béres Klára Szirtfoknak lenni Béres József életútja című könyvében Nagy László nevére és versére: Elhúllt bolondok nyomán. Ott az ajánlás, a bajtársi kézfogás, harci üzenet a hollóknak, a fényveszejtőknek, ott a kiáltó név a hőkkentő cím és az in medias res kezdés között: Dr. Béres Józsefnek. Nagy László ritkán ajánlotta versét, négyszer csak talán: Margitnak, Szervátiusz Tibornak, Zelnak, Kormosnak. És a meggyávitásra, részskirre ítélt Béres Józsefnek.

mes harca mellett, a fölmeréstől szíve erejének elfogyta. Ott az írás, az első 1976-ból, Krónika-törredék főcímű naplójában (Helikon Kiadó, 1994): „július 10., szombat... Öcsikéhez (Kósa Ferenc) mentünk lakásszentelőre... Beszélünk a filmről. Egészen beletüzesedtünk a beszélgetésbe. Dr. Béres rákellenes tálmányán gondolkoztunk fél 1-ig. Egyetlen dolog a fontos: minél előbb szabadalmaztatni. Ezt segíti elő a film minél előbbi elkészítése és bemutatása fontos politikai tényezőknél... Az ország érdeke!” (A film Kósa Ferenc Az utolsó szó jogán, 1978–87 című, Béres Józsefről készített portréfilmje.)

Az ország érdeke ... hajnalig gyötördik hát, mi mást tehet. Szécsi Margit Levél N. L.-nak című, létösszegző „episztolája” a túlsó partra szól át, két szóval összekötve Szépiróink dr. Béresért és cseppjeiért 53 öket örökre (s mindazokat, akik kiálltak a meghurcolt igazságért, pl. Béres Józsefért): „... fogalmink: az ember és haza”. Amint írva van hét évszázad magyar költészetében, Vörösmarty Pázmán című disztichonjában: „Legszentebb vallás a haza s emberiség”. Vagy Kölcsey diétai búcsúbeszédében: „Jelszavaink valának: haza és haladás.”

rendületlen helytállás, az „ittlét” imperatívusza. „Nem jutott eszembe, hogy másuttal lehetek” – summázta az ötvenéves Nagy László. „... nekem ez az ország nem átjáróház, az őseim is itt éltek és haltak, és én ezt a népet nem hagyom el, bármit ígérjen is Aczél [elvtárs]” – szögezte le egyszer s mindenkorra Béres József, túl az ötvenen. (Aczél György kulturális fő-mindenható, a három „T” váltókezelője: támogató, túrt, tiltott kategóriába sorolta a tudósokat és művészeket. Ez utóbbiak dömöcköltek a Béres Cseppeket. Szépirodalmi támogatóit a túrtbe merészelte csak, lévén közöttük több halhatatlan életművű, például Illyés Gyula, kinél gyakori vacsoravendég volt.)

Mondhatnánk úgy is: elhullt legjobbjaink nyomán. Ők szintén szirtfokok, tetteik egyeznek szavaikkal; így lehetnek ősei, példaképei Nagy Lászlónak. (Balassi, Berzsenyi, Csokonai, Petőfi, Ady, József Attila, Radnóti, Váci és a többi...) Szikrázó, villámló költői kiállások kellettek itt, mint Nagy László „gyémánttal, hóval és haraggal fölcsillogozott versei”. (Ilyen szóképesen jellemezte a Tenger és diólevélben Csoóri Sándor.)

Ez a szikrázó vers, remekké kovacsolt rapszódia nemcsak Nagy Lászlóé, a tudós föltalálóé is. És mindannyiunké, akik ehezük és szomjúhozzuk az igazságot. Ha ő, Béres József nem feszül föl a szívárványra a reményüket vesztők szemében, ha őt – kedvenc igéjével élve – „berezeltetik” a remény – rablók; nos, akkor nem születik meg (vagy nem sikeredik tüzesre) az Elhúllt bolondok nyomán. Egy nyár, egy ős, egy tél még, és Nagy László léte lemerül (1978. január 30-án).

De „amíg a vérem kerek jár / a szél amíg számat csiszolja / lesz a veszett ügynek bolondja”. Életre-halálra szól szegődése a bekerített Béres József ne-

Kik ezek az elhullt s mégis nyomot hagyó bolondok, hogy a magyar líra egyik legnagyobbja útfogyta társul hozzájuk? „A bolondok útját elkezdtem. Látom már, hogy lesz belőle vers, csak türelem” – írja naplójába 1977. április 4-én. Egy hét alatt, dolgozva rajta, a teremtés hetedik napján is, lett készen. Vasárnap volt, a feltámadás, a fausti ember ideje: a mindig jobbra törekvésé.

Mormolom magamban a címet, tagolom a három szót, itt dobognak a nyelvemen. Mélyek a magánhangzói, komolyak, csak az e kivétel. Gondolatpárhuzamok indulnak azonnal: „... elhulltanak legjobbjaink / A hosszú harc alatt” A Szózat érinti szívünket máris, a

Hosszú volt a hitvalló irodalom harca a negligálásra és (ha nem nyugszik bele) eltaposásra ítélt Béres Józsefért. Nagy László 1977. január 25-én kelt följegyzése a Krónika-törredékben: „Fél 9-kor Pozsgay [művelődésügyi miniszter]... Bérest mindenki támadja. Támadni szabad? Védni nem? Feldühödtem, itt vagy szennyemberré válik valaki, vagy fölakasztja magát – ez a magyar ugar. De én olyan ribilliót csinállok, hogy nemcsak a magyar égbolt szikrázik!” Aczél Györggyel is győzködik, felemás sikerrel. (A nevét azonban nem írja le, A-val jelzi.) Pozsgayban támogatót talált a „Béres-ügy”, igaz támogatót mindvégig; azután is, hogy nem volt már valóságos

politikai hatalma. (Közös fényképük a Szirtfoknak lenni 101. oldalán.)

Tanú a Krónika-törredék, a költő maga jellemzi versét: „... nyílt beszélés, egyenesen fut, jó ritmus, jó rímek, érdekes asszociációk, közhely egyetlen sincs benne”. Micsoda magas frekvenciájú felütés: „Dehogy merévit meg delelés!” Azoknak szól, akiket emberáruháznak nevezett József Attila című költeményében; azoknak a keselyűknek, akiknek elretentését feladatának tartja (és minden magyar szépirodalmi feladatának), hogy át tudják menteni „a Szerelmet a túlsó partra”.

Két szép metafora (madár a májam, gyöngy az elrendelés) tükrözi nemes harcát. Főnt szárnyal még a sólyommadár, Prométheuszként teszi hát dolgát (bár keselyűk tépik) fönt a hegyélen. Ötszörösen alliterál az m, kétszeresen kemény a d mássalhangzó. Nincs pihe-nés, babnézegetés, ha fénykarátos embert akarnak elveszíteni. Magánhangzós keresztírmek, pompás asszonancok szögeznek le indulatos versindítását: delelés – májam, rendelés – járjam. (Az indul igéből képezte nyelvédesanyánk az indulatot. Elindul-e vajon az indulattalan, a langyos, akit az Isten is kiver a szájából?) Alkot és gyarapít-e, aki nem tud harni? Hangszimbolika közvetíti elszántságát: „a szél amíg számat csiszolja”, a „lesz” esküvéssé negyszeresen sziszeg az sz. Rossz csillagok kevélykedtek immár harmadik évtizede, mikor Nagy László „a veszett ügynek” fölkarolója, sőt „frontembere” lett.

Béres József, a kísérletező-szintetizáló természettudós megbolygatta a szocialista Magyarország egészségügyének állóvizét. Még ha csak megpezdítette volna, de szirtfok-magartartásával, hullám-csiszolta kavics-teremtésével állandó körgyűrűzést, partomlást idézett elő a kerítéssel rekesztett főágon. A puha pártidiktatúra is cerberus cenzúrába abroncsolta a kultúrát, a gyógyítást. Váciit harsogták országosan (de csak harsogtatták): „Nem elég útra lenni, az úton menni kell! / egyedül is!”. Hogyne érintette volna szíven a sorokból süttő költői szenvedély, a Kelet felől induló énekes az útra kelő, nagy álmat dédelgető Béres József? Még nem elég! – vallja a költővel, vallja ma is, nyolcvanhárom évesen: „Nem elég jóra vágni: / a jót akarni kell! És nem elég akarni: / de tenni, tenni kell!” Itt az ismételt főnévi igenév rokonítja a költőt és a tudományos kutatót. (Ez van írva tudományos kutató-dolgozószobája ajtaján a Kisvárda-közel Kísérleti Intézetben.) Naponta bizonyítja a találmányos nyelvteni elnevezés jogosságát: kutató ember ő, folyamatos az az igenév mindmáiglan.

Ha az 1970-ben elhunyt Váci is érzékeltette a bajokat, a nagy bajokat: „... s országos árulásokon / elbőgd magad még – te bolond!”, miért hagyja feliben-harmadában felszólító igesorát? „De mondd, kiáltsd, terjeszd, dadogd / jogos igazad, igaz jogod! / Elhallgatnak? – Légy hangosabb!” Úgy ment el, hogy „Újra kell kezdeni mindent...”, a Valami nincs sehoh hitdőlésében.

Amíg országosok az árulások, csendes elorsvasztást takarnak az elhallgatások; amíg veszett ügygé tehetik az ország orgazdái Dr. Bérest és gyógyhatású Cseppeit,

addig kiáltani kell. „Ha majd...” – teljesülnek az alapvető emberi élet föltételei, így szól Petőfi híres ars poeticája, akkor megállhatunk – az elhullt bolondok nyomán.

De amíg egymást érik a feltételes időhatározó szók: „ha napozik a bírói szék”, ha hollók csaphatnak lefejezett rózsákra, „ha tüntetve, hogy éljen a rák / harsog a köpenyhád fehéren”, ha fekete posztó veszejt el, aki fény; „ha nyög a remény” hétrét görnyesztve, ha zászló

szolgál kapcáként, „rühes apokaliszisz kanca / rablónak, ha szivárványt sárlik” – addig szót emel a költő, katapultálván mászás szóképeit felhuzalkodott latrokra. Ahol zászlóra a gázló rímel, a fehérénre a veszélyben, majd a feketében, ott megtalálja egymást a kapca és kanca, a sárig és a sárlik hívóés felelőszó. Hol vagyunk a Ki viszi át... szivárványhitétől, hol a katedrálisemelők sziklaszavaitól?

Eszembe öltik A Guttenberg albumba, Vörösmarty feltétsora, közülük is a két leginkább ideillő: „Majd ha... áldozni tudó szív nemesíti az ész”, és „... egy szó válik kí dörröve: igazság!”

Nagy László e remek rapzódíában nem írja le az igazság szót, de azért viharzik verse; azért rak „csillag-erejű máglyát, választ „virrasztó igéket” (lesz, kidadogia, fölzokog, kiszakad stb.). Egyvégtében folyik a vers, először nekikáramlik, majd partra döng, görögützet hány (a minden magasságot legyaluló innesső partra, lásd a tulipánfa metaforát!), hogy aztán hitvalló keményen tudomására hozza kinek-kinek: „kéz is lesz, hogy írjon”. A végén világtörvényt villant fel, az igazság oszthatatlan egyetemességét: csillagok vigyázzák csuklóját. A legnagyobbaknak sikerül csak a fölismerés és megvalósítás. József Attilának pl.: „Ha már / ennyi a kín... minden szervem óra / mely csillagokhoz igazítva jár.”

Fohász, invokáció zárja az Elhúllt bolondok nyomán dr. Béres Józsefnek ajánlott alkotást. Nevezném inkább seregszemlének, a költői szó hatalmas demonstrációjának, Nagy László egyik kulcsversének. Teljes fegyverzetben volt addig is, harci állásponton, míg elorozták a dedikációt. Úgy kerülhetett csak végleges helyére a magyar irodalomtörténetben, hogy a kézirat után nyomtatásban is szerepel a név, dr. Béresé. Mikortól? A „megbontathatlan” megbomlásának idejétől: 1990-től. A költőtársakat is az bántotta s indította lánzsátörésre, ami Nagy Lászlót. A vigyázó szemüket Moszkvára vetők és lakájseregük abszurd és immár huzamos lagzija: „... tünterve, hogy éljen a rák / harsog a köpenyhad fehérén”. (Az eredeti fogalmazványon nagybetűsre van javítva az éljen, a rák pedig kezdettől: Rák.) Maró szatíra jeleníti meg a képzelenséget: éppen az egészségügy krelál „Béres ügyer!” Épp a „köpenyhad” (hadra fogott orvosok, mesteri metonímia!) acsarkodik, harsónázik, miközben a rákos emberek ezrei a delelő kort sem érik meg. Szakmai féltékenység volt? s maradt mára is még?

A Versben bujdosó bármikor kész és képes kitörni, mint a vulkán, ha Eötvösregénybe illő Nyúzó-félék nyugatgatják a törvény alá hullt számon kívülieket. Nevükön nevezetnek: veszejtők és rablók, sőt betűrímes jelzőt is kap a rabló: rühes...

Velük kél birokra, vállalván példaképe hitét: „Nincs alku –” A világosság fegyvereivel vívott harcához József Attila segítségét kéri: „Segíts, hogy az ember-árlók szutykát erővel győzze a szív, / szép szóval a száj!” Hogy más is győzze a rettenetes rák és a rosszindulatú értetlenség ellenében, a költői szó erejével támogatja. Ezt írja könyvében: „Dr Béres Józsefnek a világ komenciótlan béresének biztatással: Nagy László Bp. 1977. IV. 25.” (Nagy László Versek és versfordítások, Magvető Kiadó, 1975.) Tömör, láttató erejű ajánlás, rendkívül alkalmas egy világhírűvé váló tudós föltaláló kivívott és a hatalom által neki szánt helyének pontos megörökítésére. Ellentét feszül a tágerő világ és a fosztóképzős komenciótlan szó között. A beszédés Béres tulajdonnévre a köznévi változat „játszik” rá. Az ilyen fajta, ha szegődik, egyúttal hitre és hűségére is, ahogy a szülőfalú tanította. A szerelemben szintén egyhez társul. Elmarad a jogos járandóság? Akkor is alkot, halálíg tisztán, hisz a világ bérese. Miként József Attila, „a Mindenség summáslegénye”. Ebben a 62-ből származó Nagy László-költeményben, illetve későbbben gyökeredik a komenciótlan béres minőségjelzős

szerkezet. Ott, a József Attila című műben a „legénye” hívóírmre az „egészre” válaszrím következik: „... részt se kaptál, pedig az egészre / futotta érdemed.” Lám, mégiscsak kapott komenciót dr. Béres, méghozzá a legértékesebbet: a magyar szépirodalom legnagyobb művelőitől.

Nagy László ugyanaznap, amikor kisemmizetnek nevezte Béres dr.-t, nem érte be a biztatással. Másik könyvét (Válogatott Versek, Magvető és Szépirodalmi Kiadó, 1976.) így ajánlotta: „Dr. Béres Józsefnek, a nagyon erős és igaz embernek jókívánsággal: Nagy László”. Ugyanaz a tiszteletteljes hangütés, komoly, komázástalan. Szemérmes fajta a paraszti, ott a Bakonyalján és itt a Tiszakönyök ölelésében vagy szorításában. Három jelző kíséri azóta a kísérletező és bizonyító tudóst: komenciótlan, erős és igaz. Aki írta, azért írta, mert így van; és azért is, hogy vegye tudomásul a világ végre.

Evangeliumi egyszerűségű költőink kiállása a Hegyi Beszéd két igazságával áldott és vert Béres Józsefért: „Legyen vállalható / aki átlátható, / legyen fölfogható / aki elfogható, / legyen elrejtethető / aki megköthető” – szól a halálosan komoly szójáték az Elhúllt bolondok nyomán... s közelében.

A másik némíthathatlan, hívatlanul is jelentkező (tanúbizonyosság) a történelmi „Béres-perben”: a Krónika-töredék, Nagy László naplója 1975. február 14-től 1978. január 29-ig. Tövískoronás borítón téglalap emeli ki az illúziótlan, a csodát nem magyarázó, de cselekvő költőt. (Helikon Kiadó, 1994.)

Nálunk, ami egyszerű, elgáncsolják. Sánta Ferenc érkezését említi: „Béres Józsefet ő is ösmeri, sokat tett érte”. Kijelentő mondatok ezután is, július 19-ről pl. kommentár nélkül is mentalitásokat mutatnak meg: „Kósa Öcsi telefonál: csütörtökön lesz vetítés. Illyés nem jön, Illés Endre feleségét temetik, oda megy”. Pár nap múlva: „Csoórit útközben fölveszük. Megrendítő a film. Meggyógyított rákosok beszélnek. Látnivaló, hogy Béres gyógyította meg őket.”

1977. Gyorsulnak az események, élesednek a kardok. Nagy László írni akar, a csak támadható kutatóról. Halaszgatják, altatgatják, mire fel kilépését határozza el az Írószövetségből. Drámai mondatok: „Sirtam kicsit... Pozsgaynál szabad az út, A.-nál [Aczel elvtárs] fecsegés után szintén. Csak nem kell hinni nekik.”

Nagy László prózában is pörölt a gyógyító tudományért. Karácsony-várásban készült írásának címe egy múlt idejű ige: Megszületett. Okosan érvel és cáfol, tárgyilagos és gúnyos, hivatkozik a „gyógyulás gyanújába keveredtek” ajándék életére. Most nem izzóan ítéltkező metaforák a fegyverei, hanem gondolati, felelősségteljes, szépen szerkesztett mondatai. „Aggódom a föltalálóiért s találmányáért és aggódom sok ezer emberért, aki élni szeretne.” Ars poetica ez is, szépprózában. „A tudományt, a kutatásokat figyeljük, erőnkötől telhetően követjük is, ahogy illik mai költőkhöz.” Tegyük hozzá hamar: erkölcsi tisztaságukkal és súlyúkkal kiállni érte, ez mindennapi hitvallásuk.

Az utolsó szavak dr. Béresről a költő halála előtt öt nappal keltek: „Béres is hívott, jelezte, hozott gyógyszert, majd Öcsi átveszi. Ő siet haza.” Siet, hogy megtalálja, előbb kisebb hazájában találja meg a nagyobbikat, ahol ereje szerint s erőn fölül is küzdhet a „legnemesbektért”; és ahol „igazán” mosolyoghat, sírhat, és harcolhat szép igazáért.

Az elhúllt bolondok nyomán dr. Béres Józsefért **Ratkó József** tette az első lépéseket. Akkor (1975-ben) nem tudta még, hogy dr. Béres József három évet vett el az életéből, azt tudta csak: „... Nem sajnálom”. Ez a két szó, nem sajnálom, fényesen igazolja a költő emberségét és – mondjuk ki bátran – kereszténységét, vagy ahogy jobban illik hozzá: keresztényiségét. Van-e szebb, teljesebb Krisztus-követés annál, mint aki

örömmel áldozza három évét másért, a várhatóan kevésből. „Nem sajnálom ezt az írástól elparancsolt időt. Keserűség, düh és jó remény váltóláza gyötörtedzett mindannyiunkat, akik végül is a Béres-ügy mellé szegődünk – írók, filmest, öttusa-világabajnokot...” – nyilatkozta Ratkó a Mozgó Képeknek. „Ratkó mesélt rólam, a tortúráimról...” – olvashatjuk a Béres József életútjában.

Ratkó hagyatéki kéziratban olvashattam: „Hírlik, hogy dr. Béres József magyar agrobiológus, biokémikus húsz évvel ezelőtt olyan kísérletekbe fogott, amelyek, a jelekből ítélve, elvezették a rák korokozójának felismeréséhez, és egy olyan komplex gyógyszer előállításához, amely a rákbetegségek gyógyításában eredményesen alkalmazható. A magyar egészségügyi kormányzat eddig megakadályozta a gyógyszer kipróbálását. Ez is tudománytalanság. És még valami: dehumanizmus... Volt és van a magyaroknak néhány nagy tudósuk, köztük nem egy Nobel-díjas is, akik külföldre kényszerültek hazai sorsuk miatt. Kíváncsiak vagyunk: vajon milyen hazai sors vár rá és gyógyszerére?”

Ratkó jelek nyomán indult, nem is állt meg a kíváncsiságnál. Mi hajtotta? Segítsd a királyt! című történelmi drámájának kezdete előtt köszönetet mondhat magyar íróknak, hogy átengedték neki „az magyarságot és hitünkért aggóító szavaikat, gondolataikat”. Világos beszéd. Mi úzte a korán elhúllt bolondok nyomán? Ebbéli aggódája. Ugyanaz, ami Nagy Lászlót. Van e hajtóerő külön? Különb ügy nemzeti létünknek? Nemzeti „kislétünknek”, ha már „Nemzeti nagylétünk” eltemetődött Mohácsnál. De „Él magyar...” – Kisfaludy Károly szállóigéje szerint, ha „égve honért” cselekszik.

Nemde ilyen Ratkó József lírája, prózája és drámaköltészet? Hitvallása: a vers erkölcsi tett, amint írva van Kölcsey, a csekei dalnok négy szócskájában: „A haza minden előtt”. De írva van eleitől fogva a Pannónia dicséretében, majd magyarul Balassinál („... én édes hazám”), a legszebben talán nála: „... az szép tisztességért ők mindent hátra hadnak, / Emberségből példát... mindenkinek ők adnak...” Minek folytassam?

Ratkónak Béres mellett volt a helye, pokoljárás árán is, költői hitvallása szerint; „... dolga, hogy igazat tegyen. Hová is ment volna, „hűségese a dalnak”? A Szűkebb hazám: Magyarorszában mondja: „... a vers... az emberség hologramja... de nagyobb szükség van... konkrét emberségre...” Mondja másutt is: „... a költői szó a dolgokra irányított ív-fény”.

Szerette, idézgette, okos érvként vagy fegyverként forgatta Nagy László profétai elszánású és haragvású rapzódiját, az Elhúllt bolondok nyomán címűt. „Ha napanaranyból annyi karát / vész el...”, akkor igazán „gyöngy” a költő elrendeléses küzdelme. Így lett méltó társ a szépírók, az igazság-írók közt Ratkó József. Lakó- és halóföldnek választotta Szabolcsot, vitte hát a hírt a megyéjebeli híres emberről, Béres Józsefről. Rendeznivaló közös dolgok a Tiszánál is akadnak.

A költő kallói otthonában példaképeire pillanthatott szépirodalmi műhelyének látogatója: a „Szépen megírni csak azt lehet, ami fáj, ami megsebzti az embert” Mórliczára, a fekete bojtár Sinka Istvánra (a Ratkónál mélyebbről jövőre), József Attilára, aki holtig keresette hazáját, Nagy Lászlóra, akit ő mozgósított: most Béres mellett a helyünk... „...olyan ügy mellé szegődtem, ami igen sok időt, energiát vett és vesz el tőlem, s nemcsak tőlem... Dr. Béres Józseftről és rákellenes szeréről van szó... ez etikai kérdés... Mi állított minket Béres ügye mellé? Egyfélé az a keserves tapasztalat, hogy igen sok nagy találmányunk hever kihasználatlanul... Másfelől hogy a szer jó... Mit tehetnénk, ha azok, akiknek dolguk lenne az igazságosztás, segítségadás, halogatják a dolgukat? Félreteszem a verset” – így válaszolt a kérdezőknek nyíri otthonában.

A szentendrei író-olvasó találkozósn

(1979-ben) egészében idézte az Elhúllt bolondok nyomán című Nagy László-költeményt... (Rajta kívül tudja – e valaki ezt a harmincöt sornyi „fölkelt beszédet”?)

Béres dr. megismerése után „szóltam Kósa Ferencnek, Csoórinak...” Hát így indult. Íme, a Béreshez szegődés szép dokumentumai: a Ratkó-ajánlások. Egyikük megindító nagyon. Az első: a Törvénytelen holtaitam verseskötet címe alatt: „Dr. Béres Józsefnek adom tisztelettel, jó szívvel Ratkó József Nagyálló, 1976. március 27.” Az ezt követő imígyen hangzik: „Dr. Béres Józsefnek, Jóska bácsinak – Nagy László helyett is – József-napra és a Költészet Napjára, azzal a megjegyzéssel, hogy legnagyobb ellenfelünk: a Halál, s Te, Jóska Bátyám, legnagyobb ellenfele vagy a Halálnak. Öleléssel, tisztelettel: Ratkó József Nagyálló, 1978. március 17-én.” A szépírású sorok fölött: Szép Versek 1977. Jellemző emberközi kapcsolatokra a névfokozás, a hivataltól a familiárisig: a Jóska bátyámig. (József Attila Juhász Gyulához írt versének kezdése hasonlít hozzá: „Bátyám...”) Alig másfél hónapja temették a haláláig tiszta „versben bujdosót”, felfohászokodik hát a továbbiak közzétételére: „Megyünk utána...” Amiképpen Csoóri is kijelölte: „megyek, mert más út nincsen”, csakis a Nagy László-i út egyenessége és tisztasága. Névnapi köszöntő is a ratkói dedikáció és a József napban benne van mindig az a 48-as márciusi József-nap. Nem engedni a negyvennyolcból!

Szól továbbá az írás a magyar költészet neve napjáról, tudván, a humanista tudós szereti a teremtesre szólító verseket; azt, aki a vadócba rózsát olt és azt, aki gyakorolja is a még nem elég hitvallást. Amiképpen az Ady-versekben, itt szintén nagybetűs a Halál. Béres József dr. azért él, hogy a Halál lovai minél később álljanak meg a halandó ember hajléka előtt.

Utolsó verseskötényét: A kő alól címűt Debrecenben nyújtja át, 1987. ápr. 25-én: „Béres Jóska bácsinak adom – a régi barátsággal Ratkó Jóska”.

Szabolcs-Szatmár-Bereg itt élő alkotói közül ketten szegődtek hűséggel Béres József küzdelmes küldetéséhez: Ratkó József és Bory Zsolt. Ratkót a sorsa hozta ide, hogy megkedvelje; „a „Tied vagyok én nagy haragomban” is szeresse a Nyírséget, hogy jónak lássa lakó- és halóföldnek... Nagyálló lankái közt lelt otthonra és fejtől való fára. A kettő között pedig olykor országossá váló küzdelemre.

Bory Zsolt neve alig ismert már. Finom, halk lírája nem vert körgyűrűket távolabb. Mint Tóth Árpádéra, bánat tett rá hangfogót. E tájhoz kötődik gyökereiben s kisdőlésében is. Bölcsőhelye Nagyálló. Mint al- és főkönyvtáros, Nyíregyházán élt. Költőként kisebbik hazánkhoz kötődik, a kanyargó Tiszához, a Magyar-végi öreg tölgyhöz (Petőfi fájához), Kölcsey csekei hantjához..., az alig idősebb Béres Józsefhez.

1975-ös Mélyhegedűjét így ajánlotta: „Drága Béres Jóska, ha nem volna igazad (amit nem hiszek), akkor is igazad lenne, mert gyönyörű és igaz az

emberekért vívott küzdelmed, és igazak mind, akik téged támogatnak, szeretnek. Büszke vagyok rád, hogy ismerlek! Öleléssel; Zsolt Kisvárdá 1976. XI. 10.”

Közönséges géppapíron különös című költemény: Ribonukleinsav. A kézírásos vers jelzi a baráti megbecsülést. Íme!

Ötstrófás borongás, húszsornyi létösszegzés után pontos dátum. A napszakjelölés (az -után utótaggal a tudatban vagy a tudat alatt) Kosztolányi nagy számadását, a Szeptemberi áhítatot villantja: „aztán a délután is furcsa nékem, / ahogyan a napot árnyékok temetik...” A cím a kutató elmének szól: biokémiai szakkifejezés. Hatvan éves írta a hatvan évesnek az elmúlás elősuhanásában, a mi marad utánam számvetésében. Semmi kétségük, ember az emberért úgy tehet csak: vállalt és végigvívott küzdelemben, ráccfolva Ady hőkölő harcú magyarjaira.

Kíméletnek nincs itt helye. DNS és RNS nélkül nincs élet. A rákkeltő vírusok is e kettőből állnak. „A fertőzés hordozója a vírusnukleinsav” – állapította meg dr. Béres. A költőbarát első szava: Élet. A lírai én a legkínzóbb kérdést feszegeti: hogyan lehet túlélni halálunkat. Az utolsó előtti sorban a „túléled” ige kapcsolt vissza a versindító főnévhez. Egyes szám második személyű, az önmegszólítás mellett valaki mást is megérint. Egy jó barátot, egy tündő olvasót...: „bened is emberré vált, a ribonukleinsav.” Emberré, alkotóvá. Föltalálóvá, szépíróvá, akinek társa a

magány: „... midőn teremt új dolgokat, / S a semmiből világokat.” (Csokonai A Magánosságához írt szavai szerint.)

Ez az egyetlen igazolása a teremtő embernek: „A süket semmisségbe / egyetlen sugár int csak...” Vigasztalan szinte az s négyszeres betűríme, ám erőt ad a fényugár baráti intése. Ilyllyes öregkori kötetcíme asszociálódik: A Semmi közelít. A Boryversben egy harmadik személy is jelen van, személytelennek tűnt bár a főnévi igenevekben: elköszönni, félni... Ez a harmadik leveti álarcát, most már harmadik személyé végelegesül; s ott van mindenütt, minden szófajban; ott a hozzá, az átöleli, a kínozná, a kattog, a vált szóban... A lezáras, az elföldelés marad csupán: „... rád / födelet csavaroznak.” Még sincs vége. Miért féljen, kibén „... Emberré vált / a ribonukleinsav”, és szívében „... nem volt helye a rossznak”? Ezt mutatja föl a versajánlás: „Béres Jósának (az ő papírjára, az ő tollával, az ő szemüvegével) írtam le emlékezetből ezt az új versemet: hátha megerősítem vele őt az embermentésért vívott csodálatos küzdelmében.”

Bory Zsolt két dedikációja bizonyára megerősítette Béres dr.-t, mert megindítja az olvasót is katarzis érzésében: gyönyörű és igaz a megvívott küzdelem.

A szülőföld olyan, mint a sarkcsillag. Elkerül innen az ember, hogy vissza-visszatérüljön. Hodászra például, a szülőfaluba, s más régi, kedves helyekre azon a tájon. „Azon a tájon gyönyörűen beszélnek az emberek” vallja büszkeséggel, mosolyosan mindig: **Czine Mihály** professzor, az irodalomtudós.

Faluszéli házukban megfordult Szabó Pál, a Talpalatnyi föld írója, Veres Péter, Sánta Ferenc, Nagy László... E tájon „Vízrel, aszályal, árral küzdő, mindig újrakezdő, tiszta lelkű emberek” élnek – mondta a közölök vétetett. A szülőhelyük: Szabolcs-Szatmár című, 85-ben megjelent könyvben a nyolcvanöt portré között Balczóé, Kósáé, Czinéé. A záhonyi születésű dr. Béres József nem fért közéjük. Hogyan is fért volna, őt nem ajánlhatták megyei pártbizottság elvtársai. Egyszerű merészelt menni az úton.

Czine Mihály Szabó Pálja mondja egy helyütt: „... szebb lett a föld kezem nyomán”. Nemde illik ez a vadócba rózsát oltó Béres József? Ajánlja hát Németh László ekléziájában című könyvét (1997) „Jóskának, dr. Béres Józsefnek a kutató teremtő nagy tudósának, köszönettel, szeretettel – Czine Miska”. Dátumtalan, helynévtelen a köszönet és a szeretet; Czine sortartása meg-megbicsaklik. Epilógus az immár.

A Béres Cseppek névadója, Víz E. Szilveszter (ma a Tudományos Akadémia elnöke) nagyszerűen érzett rá a Béres Cseppek létrehozójának „titkára”: „... személyében összesűrítve található nemzete minden vonása, mint cseppben a tenger.” Hozzáfűzhetnénk: a minden jellemvonás egyike, legfontosabbika talán az a Móra Ferenc-i hitvallás, amit a szegényparaszti örökség révén Béres József sorsa is igazol: „Hiszek az ereszlet alatt élők dolgos emberségében.” Dolgos emberség, ennyi a titok. Nagy

László mondaná így: a szülőföld és fölörte a csillagok. Nélkülük utat téveszt vagy utat veszt az emberfia. Egy Csoóri-verscím és versmondattal érzékeltesse végül, milyen időkben voltak vigyázók a napszámos Béreshez társult szépirok: „... de csak Magyarországon korán jött zúzmarája / ült rá megint a küszöbömre”. (Töredék a hetvenes évekből).

Dr. Béres József nem mulasztja el köszönetét kifejezni „azoknak a barátoknak, íróknak, költőknek, újságíróknak... akiknek a múltban is volt bátorságuk a Béres-ügy mellé állni.” (Béres József: A malignus daganatok biológiai, biokémiai okai, 191. oldal, Béres RT., 2000.)

Illyés írja Bartókról szóló költeményében: „volt törvény abban, hogy éppen e nép, / lelke mélyéből” szakadt föl zenéje. Volt törvény abban, hogy az ízig-vérig magyar parasztfi, a »kommenciótlan béres« sikerrel harcolja meg ama nemes harcát az eltörlő típusú törvénytelen hatalom ellenében. És abban is, hogy éppen a nemzeti örökségünket tovább vívó és gyarapító szépiroink sorakoztak mellé, kiáltó szóval, találó szóval retentvén a keselyűt. Míképpen Ésaiai szájával szól az Úr: „... őrizőket állatok... ne hallgassatok.” (És. 62, 6.)

Miért a szó művészei – Ratkó, Nagy László és a többiek – ijesztették a „farkast, vesztet varjút”? Erről szól hét év-század magyar irodalmának legjava, akkor is, ha nem akarta meghallani sok „sehonnai bitang ember”. Illő hát, hogy szóba hozzuk Béres József kedvelt

poétáit, emlegetett verseit, vesssorait. Szerzői jogvédelem alatt álló videoka-zettáján két lírai szó olvasható: „Vadócba rózsát...” Mécs László alkotásának címe életfilozófiává mélyült: Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld! Szó szerint veendő: Jóska bácsi is oltogatta a vadrózsát a tiszai ártéren, otthon, Záhonyban. Rácsodálkozott, kinek arra vitt útja – tearózsa kinn, a prérin?

Ilyen lett volna a Béres-kert: „Nagy kert. S amerre nézek, száz rózsá rózsá hátán... Közöttük ül, szemezget...” (Három holdra vágyott hajdan, hogy ültessen, oltson, mint az Epilógus Arany Jánosa.) Vagy úgy élt volna, mint főhadnagy Fazekas úr Csokonai költeményében: „... a rendtartó méheknel / Kedve-telvé ácsorg, / S érzi, hogy az embereknél / Az ország nem így forog.”

Előkerül emlékezetéből más Mécsmű is, A királyfi három bánata: „Amikor születtem, nem jeleztek nagyot / messiás-mutató különös csillagok, / csak az anyám

tudta, hogy királyfi vagyok...” A királyfi elindult, hosszú harcban győzött, majd megkoronáztatott. Időjártaival átadta országát, mint ama Shakespeare-dráma hőse, Lear király. Hő hullott a szírtfokra, de őt áll még a forrásvidéken. Hadd ajánlja hát a dolgozót a nyolcvanhárom éves Jóska bácsinak a Piros csizmán őszi harmat című Mécs verset: „Egyenes még jó gerincem, / a lelkeimen törés nincsen, / feszül még a lábom izmán / mérföldlépő piros csizmám. / De a csizmán őszi harmat. / Mázsás súlyú a könnyharmat. / Boszorkányság fonja sorsom / a fekete párka-orsón... / Se tova, se té! Nem viszmán / mesékbe a piros csizmám... / Szívem szállna, mint a darvak, / s vágyon, csizmán könnyes harmat.” Elégia? Az, de óda is: fenséges, magasztos.

Mintázódhatott volna Jóska bácsiról is Sarkadi Imre Elveszett paradicsomának bölcs, öreg Sebőkje: „... most is az az elgondolásom, hogy egyes növényeknek a virágzási és beérési idejét megváltoztassam... hogy a növényi kártevők megjelenése ne essen vele egybe. A halál ellen csinálom”.

Találkoztam típusával tanulmányban (Németh László: A kísérletező ember, A minőség forradalma, Gályapadból laboratórium). „... az ember nemcsak természet, vállalkozás is” – tanítja az író. Továbbá: „... nincs az a munkahely, amit a kísérletező ember laboratóriummal ne tudna alakítani, nincs az a robot, amit a minőség lehetete vívmánnyá nem varázsolhat át.” A Németh László-i gondolat szó szerint igazolódott itt, Kisvárdán, az Isten háta mögötti homokbuckákon. Béres József itt, a hajdani Nagytanyán teremtette meg laboratóriumát, igazolva a régi római bölcsességet: Labor omnia vincit, a munka mindent legyőz.

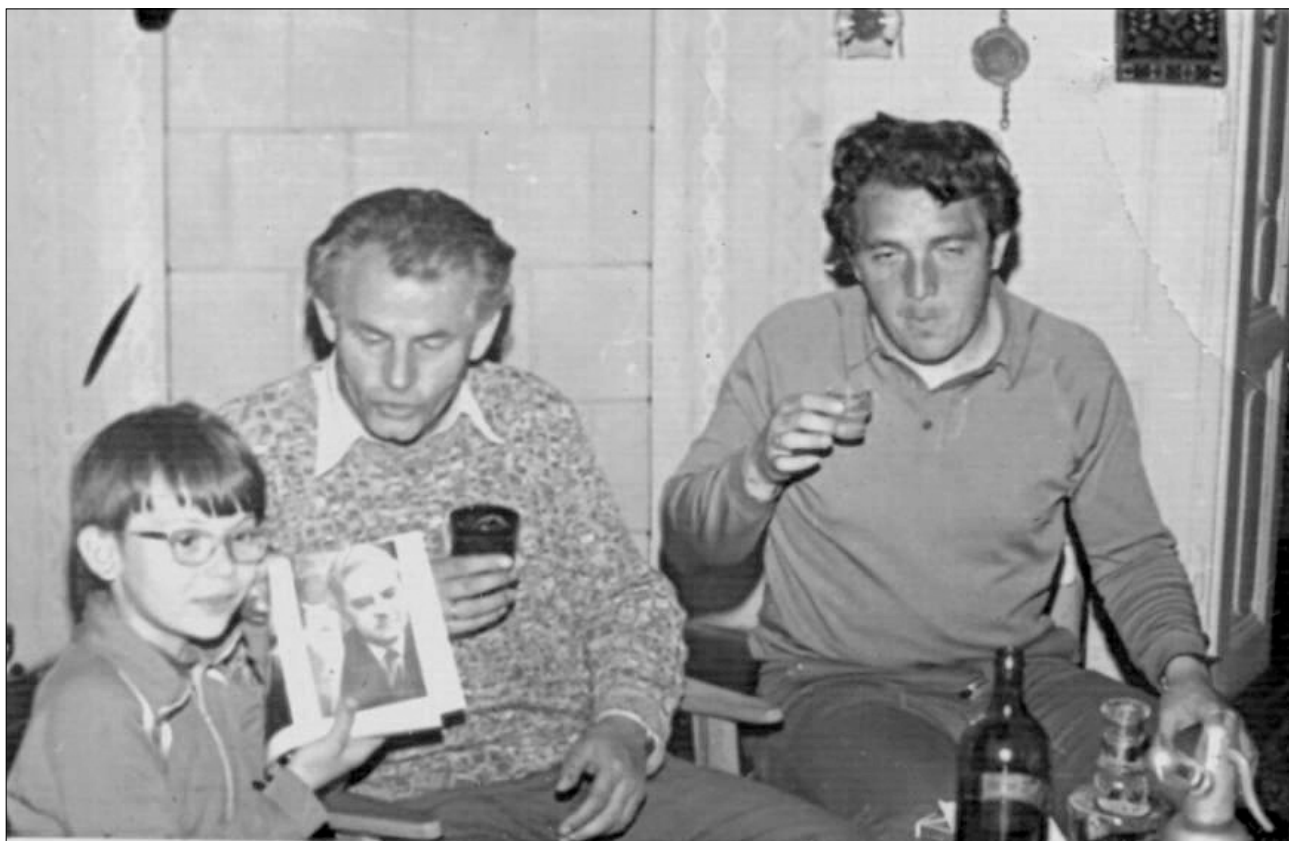
Miközben a Szépiroink dr. Béresért és Cseppeiért témán dolgoztam, kataritikus élményben lehetett részem, és ez feledtettem velem versződségeimet. Tudományosan megközelíteni és értékelni dr. Béres Józsefet és művét, nem lehetett tisztem; ám a szépirodalom felől közelíteni hozzá, megindító és megtisztító folyamat. A szépirok kinyitják szemünket a tisztánlátásra, hogy alkotásaik segítségével találjuk meg a Szép testvérét, az Igazságot, miként Keats angol költő megverselte. S azt is, hogy nemcsak a rózsá és a rózsaoルト mozdulat lehet szép. Szép lehet a nagyság is, egy-egy nagy sors, egy-egy nemes küzdelem. A kiállítás, a szívárványra fölfeszülés.

A Béres-ügy lezárult. De azok az évek, évtizedek nem pereghetnek el. Illyést idézve: „A megíratlan idő... egyszerűen el se megy; ködszerűen üli meg a tájat és az elmét.” Ha hozzájárulhatam, erőm szerint, a köd oszlatásához, az adósságunk csökkent vele.

Megjegyzés: Terjedelmi okok miatt itt most elhagyni kényszerültem Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Zelk Zoltán, Mezey András, Gyurkovics Tibor dr. Béres József melletti szépirok kiállításának taglalását.

AZ ÉN „BÉRES-CSEPPEM”

Fazekas István

Ó, hogyne emlékeznek Bettyre, a sárga-fehér foltos angol pointerre, a híres vadászkutyára! A mi kis falunkban csupa jókedv lüktetett akkoriban mindenütt, amikor a kajla fülű kutyus iskolánk igazgatójához, Deák Misi bácsihoz került kiképzésre. Mert Misi bácsi nemcsak kiváló tanár volt, hanem kiváló vadász is és ragyogó állatidomár. Valamelyik őse talán az állatok nyelvén tudó juhász lehetett, mert a kutyák, a macskák, a galambok, de még az őzek is hallgattak a szavára. Beszéltek róla azt is, hogy egy időben az egyik macskája járt neki cigijért a kocsmába. (A kocsmá a szomszédban volt, a cirmos csak átugrott a kerítésen, miáskolt kettőt a pultnál, és már vitte is a mentolos Filtolt. Persze aztán ez a macska is – mint minden kocsmába járó lélek – elég hamar lezüllött, s mire Betty Misi bácsihoz került, már rég kóbor macska lett belőle.)

Ekkoriban történt, hogy Ratkó József, a költő, az egyik júliusi délutánon váratlanul benyitott hozzánk. Jött vele Bugya Pityu is, a bunyós festőművész. Ratkó, miután elolvasta Spartacusról elkezdett regényem első fejezetét, arra kérte apámat, hogy ugorjon át velük Kisvárdára, s mutassa őt be Béres Józsefnek. Beszédjűkre akkor lettem figyelmes, amikor kiderült, hogy az egyik barátjuk rákos, és állítólag ennek

Gyurkovics Tibor Béres

Ezüst feje hajlik a földre tudni mitől oly erős a nyíregyházi krumpli

Hol van az ereje hol lehet az Isten titkát tudakolni növényeinkben?

Emberben krumpliban ugyanaz az ásvány hol bujkál a sejtek remegő zárványán?

Ugyanaz az erő ugyanaz a törvény emberben krumpliban a rejtőzködő fény

ami maga páráll a fekete földből s évmilliók óta titokban előjön?

Állj meg béres állj meg hogy akarsz te gazda lenni mikor Isten uralkodik rajta

állj meg béres megállj a törvényeinken maga uralkodik egyedül az Isten

de mert alázattal hajoltál a földre engedi hogy ellopj egy csöppet belőle.

a Béres nevezetű embernek van valami csodaszere, ami talán segíthetne rajta. Nem álltam éppen mintagyerek hírében, ám nyolcéves korom ellenére már igen sokat tudtam a világról: jól ismertem a különféle betegségeket, tudtam, hogy a rák gyógyíthatatlan, ezért már az ismeretlen feltaláló pusztá léte is különös izgalommal frissítette fel amúgy is örökmozgó fantáziámat. Aztán amikor apámék hazatértek, izgalmam csak fokozódott. Egyik pillanatról a másikra részese lettem a Béres-ügynek. Megtudtam, hogy kuruzslás miatt bűnvádi eljárást indítottak ellene, és akár börtönbe is kerülhet, de a szer, amelyet feltalált, hatásos – esténként hosszú sorok kígyóznak kisvárdai háza előtt. Ratkó kapott egy üvegcsével a szerből, meg is mutatta nekem, mielőtt elindult beteg barátjához. Néhány nap múlva a költő újból megjelent, és ünnepélyesen tájékoztatta apámat arról, hogy sikerült megnyernie az ügynek Kósa Ferencet, Nagy Lászlót, Szécsi Margitot és Balczó Andrást. Kocsiba ültek, és mentek Béreshez.

Az egyik délelőtt az iskolá takarítónője, Fábíán néni szinte körberöpködté a falut azzal a hírel, hogy a berkeszi unokahúga meggyógyult a szertől. Majd megtudtam, hogy Nagy Jóskaék lengyelországi ismerősének is segített a csepp. Aztán ugyanebben az időben Rakóczi Julcsi unokatestvére, aki leukémiás volt, a cseppek hatására hirtelen éledezni kezdett. Mind ezekre tekintettel a Spartacus írását abbahagytam, és a tudományos munkának szenteltem minden időmet. A Vay-kastélyban laktunk egy szolgálati lakásban, és a konyhánk egyik sarkát laboratóriumnak rendeztem be. A természetudományt egyébként ekkoriban ugyanúgy vonzózt, mint a művészetek. Hatéves koromban Leonardo da Vinci varázsol el, hétévesen már Edison kápráztatott, most éppen Béres bűvöletében éltem. Bújtam az orvosi, biológiai, a kémiai és a növénytan sakkönyveket. És összekotyvasztottam mindent, vagyis kísérleteztem, szüleim mindennapos bosszúságára.

Történt pedig ebben az időben, hogy Betty, a híres vadászkutya megbetegedett. Egyik pillanatról a másikra lefogyott, elgyengült és elkedvetlenedett. Minden gyermek sajnálta, mert igazi játszópajtás volt, és okosabb, mint sok felnőtt. (Tudom, a mai világban ez egy kutyától már nem nagy teljesítmény, de akkoriban még bámulatra méltó mutatvány volt, lévén a felnőtték is

értelmesebbek voltak.) Misi bácsi mindent megpróbált Betty gyógyulásáért, de semmi sem segített. Jöttek az állatorvosok Kisvárdáról, Pestről, még Erdélyből is, de a kutyus egyre gyengébb lett, Misi bácsi

pedig egyre komorabb. Még az elzüllött macska is előkerült valahonnét, de Bettyt ez sem hozta lázba. Misi bácsi egyszer csak így szólt apámhoz: – Te! Vigyél el engem Béreshez! Hátha tudna ezen a kutyán segíteni. – Apám először tiltakozott ez ellen. Talán sértőnek érezte ezt a kérést a feltaláló részére, ám amikor Misi bácsi kifejtette azt a véleményét, hogy ha nem igaz a teremtés története, akkor az ember inkább származik a kutyától, semmint a majomtól, ez hatott. Bementek Kisvárdára. Aztán hogy Béresnek mit mondtak, mit nem, azt nem tudom, de tény az, hogy Misi bácsi kapott a szerből, s Betty hamarosan meggyógyult. Mit meggyógyult! Vidámabb lett, mint valaha! Misi bácsi pedig? Boldog volt, s meg volt győződve arról, hogy Béres a legnagyobb tudós a világon. Talán ezért történhetett, hogy helyt adott apám azon kérésének, hadd csináljak vele egy gyors interjú a Kisvárdai Hírlapban.

Béres József nem vállalta a cseppről az előadást, mondván, hogy nem nyilatkozik addig a gyógyszerrel, amíg nem engedélyezik a gyártását. De mégis előjött az iskolánkba, és a növényvédelem fontosságáról beszélt a felnőtteknek. Amikor megérkezett, zsúfolásig megtelt az előadóterem. Első látásra is szimpatikus volt, tetszett magyaros bajusza és fejformája, olyan volt, mintha egy Jávor Pál-filmből lépett volna elő. Mozgása alapján pedig rögtön azt képzeltem, hogy ilyenek lehetnek azok a káplárok, akik a házárokat tanítják a bajvívásra. Az előadás után Bérest a szüleim vendégül látták. Ezt kihasználva megmutattam neki a laboratóriumomat, majd arra kértem, hadd csináljak vele egy gyors interjú a Nyírtassi Hírmondó számára. (A lapot én szerkesztettem egyedül, tehát én gépeltem és gémkapcsoltam össze, és összesen öt példányban jelent meg. A tudós elfogadta a felkérést, így valószínűsítem, hogy ez lehetett az első hivatalos tájékoztatás a Béres Cseppről.) Jóska bácsi elmondta: megfigyelte a növényeket, hogy bár ugyanannyi vizet és ugyanannyi napfényt kapnak, mégsem nőnek egyformán ugyanazon a területen. Ennek oka az, hogy más a talaj ásványianyag-tartalma. Beszélt az immunrendszeréről, valamint arról,

hogya a szervezet úgy épül fel, mint egy csodálatos palota. Kitért arra is, hogy az ellenálló képességet leginkább a piros húsú zöldecskék és gyümölcsök erősítik. Elmondta azt is, hogy az általa feltalált szert először saját magán próbálta ki. Nyíra lenyűgözött, hogy másnap elkezdtem a rák elleni cseppek előállítását. A paradicsomlével kezdtem, mert az piros húsú, majd tettem bele tejet is, mert a tej élet, erő, egészség, majd egy csipetnyi borssal fűszereztem, hiszen az a jó, ha az ember erős, mint a bors, végezetül reszeltem bele egy kis téglaport is, lévén hogy a szervezet egy csodálatos

épület, s egy erős építményből nem hiányozhat a téglalé. Aztán a biztonság kedvéért tettem még hozzá egy kis élesztőt az esetleges élesztés miatt, meg egy kis szódabikarbónát, mert apám minden bajára az volt a megoldás akkoriban. Mindezt egy befőttes üvegben betettem a hűtőszekrény mögé, mert úgy gondoltam, hogy ott elektromágneses sugárzásnak kell lennie, s valahogy feltalálósztónom azt súgta, hogy az elektromágneses sugárzás jótékony hatással lehet a szer érése. Édesanyám többször ki akarta borítani, de ehelyett inkább én borítottam ki őt, makacs til-

takozással, mondván, hogy hagyja békén az én Béres-cseppemet, hiszen nem a moslékos vödörnek készítettem, hanem a szenvedő emberiségnek.

Az egyik szombaton a hároméves Borkó Ágika ott játszadozott nálunk. A játék után éppen hogy hazavitték, az anyukája már fordult is vissza hozzánk sikitva, hogy apám szaladjon segíteni, mert Ágika elvesztette az eszméletét. Apám az ölébe kapta a kislányt, és rohant vele az orvoshoz, közben oda kiabálta anyukámnak, nézd csak meg a „Pisti Béres-cseppjét” a hűtő mögött, nem abba ittak bele? Ám kiderült, nem

az én gyógyszerem volt a ludas. Ágika valahol nadragulyát evett, kimosták a gyomrát, s hamarosan jobban lett.

Néhány hónap múlva csoda történt. Engedélyezték a Béres Csepp gyártását. Úgy tudom, a falunkban Borkó Ágikának vettek belőle törvényesen először. Aztán hosszú évek teltek el, mire a feltalálóval újból találkozhattam. Egy Nagy László-műfordítás végett mentem be a kisvárdai könyvtár olvasótermébe. Jóska bácsi éppen ott kutakodott, hatalmas könyvek társaságában. Az előző napokban kapta meg a Magyar Köztársasági Érdemrend

tisztikeresztjét. Odamentem hozzá, és gratuláltam neki. Mosolyogva hallgatta meg az én „Béres-cseppem” összetételét. Aztán hosszasan eltűnődött, majd arról kezdett el beszélni, hogy milyen nagyszerű igazgatónak tartotta Deák Misi bácsit. – Milyen pompás kutyái voltak! – sóhajtott. – A Betty nevű kutyára tetszik emlékezni? – kérdeztem izgatottan. A szomorú szemű ember arca hirtelen megvidámodott, kezét barátságosan a vállamra fektette és felnevetett: – Ó, *hogyan emlékeznek Bettyre, a sárga-fehér foltos angol pointerre, a híres vadászkutyára!*

NAGYAPA FELÉPÜLÉSE

A doktornő csak ennyit mondott neki: bácsi, maga nagyon jóban lehet az Istennel!

Történetem szereplője két olyan ember, akik a szememben hatalmasnak tetszenek. Az egyik az anyai nagyapám, a másik az az ember, akinek nevét több millióan ismerik, hatalmas szeretettel és köszönettel emlékeznek rá, Jóska bácsi. Többek között én is neki köszönhetem, hogy egészségben kaptam vissza a számomra legfontosabb személyt: nagyapámat.

Nagyapa 1955-ben született egy vidéki, kis faluban, ahol ma is élünk. Rengeteget dolgozott, s mindent a családjáért tette. Betegség rajta soha nem fogott ki, az orvos sem betegként, hanem barátként ismerte. Két gyermekét becsülettel és tisztességgel nevelte fel egy olyan asszonnal, akire bármiben számíthatott. Mindig mellette volt, mind jóban, mind rosszban. Lánya megrom-

lott családi helyzete miatt az unokáját is magára vállalta, s odaadón a mai napig neveli. Most ez az unoka szeretné elmesélni, miként kapta vissza a nagyapját, akire édesapjaként tekint.

Soha nem gondoltuk volna, hogy egy életerős ember egyik napról a másikra képes betegség miatt az elveszés közelébe kerülni. Az egész 2005 őszének elején kezdődött, amikor egy esős délutánon a kertbeli munkákat végezte. Szavait idézve: „Ezt még meg kell csinálnom, hisz holnapra már mást terveztem.” Pár nap múlva belázasodott, s állapota a napok teltevei egyre csak romlott. Persze családja felé ebből mit sem mutatott, ugyanúgy dolgozott tovább, éjt nappallá téve. Egészen addig, míg egy napon az ágy szorította magához. Akkor már el kellett mennie az orvoshoz. Nagymamám kísérte el a háziorvoshoz, aki a vizsgálat után semmi biztatót nem tudott mondani. Félelmünk az égig ért, mivel az orvos arra a betegségre utalt,

mely a legszörnyűbb aközül, amit az ember el tud képzelni. Mikor megtudtam, csak egy dolog lebegett előttem: mi lesz velünk, ha tényleg ennyire komoly a helyzet? További kórházi vizsgálatok után – melyek kielégítő és biztos eredményt nem tudtak mondani – nagyapám beutalt kapott Nyíregyházára, a Jóska András Kórházba. Fájdalmas szívvel kellett őt elengednünk, de tudtuk, ez adhat megoldást. Nagyapám, aki korábban minden nap fizikai munkát végzett, most olyan gyenge volt, hogy az ágyból való felkelés is csak nehézségek árán sikerült. Szervezete legyengült, semmit nem evett, harminc év után még a dohányszag is abba hagyta.

A kórházban rengeteg dolgon átesett, mely hatalmas szenvedéssel járt, azonban mégis az fájt neki a legjobban, hogy nem lehet a családjával. A szövetségi vizsgálat után az orvosok megállapították: se daganat, se tüdőbetegség. De akkor mégis, mi a baj? Kér-

dések és vizsgálatok sorozata következett és fél év kórházban eltöltött idő. Végül is megállapítást nyert a betegség, ami az én erős nagyapámat a végzet szélére sodorta: lábon kihordott tüdőgyulladás, melynek következtében egy gennygóc alakult ki a tüdején, valamint a ballebenyen egy kisebb lyuk keletkezett. Újfent orvosi kezelések sora, gyógyszerek tömege következett.

A napi sokszori infúzió és gyógyszer mellett rendszeres fogyasztója volt a Béres Cseppnek. Bár ez nem volt a gyógyszerrel közölt kötelezően előírva, ő mégis tudta, hogy ez az egy, ami természetes a sok mérgeanyag mellett.

A Béres Csepp reményt adott neki, hogy újra csak a családjáért tud majd élni. Napi többszöri adagban vette be a készítményt, s az állapota napról napra javult. Aztán egy nap ajtónyitásra figyeltem fel. Mire kiértem, ő már ott állt előttem az ajtóban. Hihetetlen boldogság fogott el. Hazajött! Örömköny-

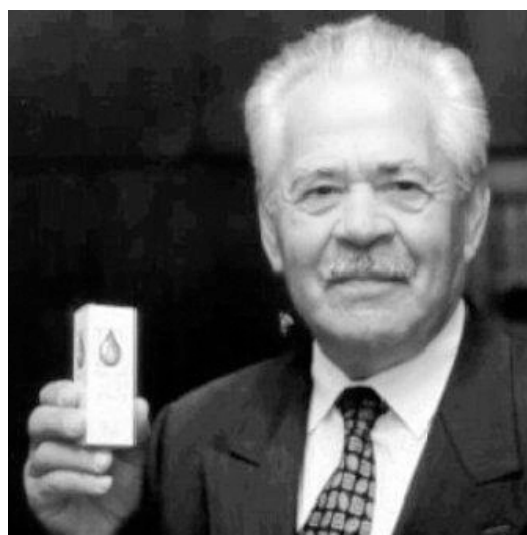
nyeiben látszott a szeretet, s az a boldogság, hogy újra köztünk lehet. Elmondása szerint két gyógyszer segített rajta: a családi szeretet, mely várta haza, és az általa csak csodacseppeként emlegetett készítmény, a Béres Csepp.

Betegsége óta minden nap terítéken van a megszokott adag, kiegészítve C-vitaminnal. Miután meggyógyult, az egyik ellenőrzés alkalmával a doktornő csak ennyit mondott neki: bácsi, maga nagyon jóban lehet az Istennel!

Egyszerre gondolunk nehéz szívvel és hálával arra az időre, amikor a betegség erősebb volt nagyapámnál. Mély tisztelettel tartozik az egész család dr. Béres József iránt, hisz tudjuk, hogy az ő segítségével sikerült visszakapnunk azt, aki nekem az édesapám helyett az édesapám lett.

Beke József
Gyulaháza

BÉRES JÓZSEF

VITÉZ DR. BÉRES JÓZSEF

[Záhony, 1920. február 7. – Budapest, 2006. március 26.]
Széchenyi-díjas kutató, a Béres Csepp megalkotója.

Kedzben gyári munkás Záhonyban a fűrésztelepen, majd 1938–1940 között kertészetet tanul a Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kamarai Kertmunkásképző Iskolájában, Kecskeméten. 1941-ben bevonul katonának, közben középiskolai levelező tanulmányokat folytat a kassai II. Rákóczi Ferenc Premontrai Gimnáziumban. 1943-ban frontszolgálatra kerül, ezért a tanulmányok is félbemaradnak. 1945-ben kerül vissza a frontról, sérülések következtében bal karja és válla lebénult. 1947-ig hadigondozott, jövedelmét kertészetből egészíti ki. 1947-ben megházasodik, Papp Katalin tanítónőt veszi el. 1948-ban a nyíregyházi Kossuth Lajos Evangélikus Gimnáziumban 28 évesen leérettségizik. 1948–1950-ben szövetkezeti ügyvezető Záhonyban, majd építőipari munkás Nyírmadán.

1954–1963 között az Állami Mezőgazdasági Gépállomás kisvárdai laboratóriumát vezeti. Közben 1961–1965 között a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaság-tudományi Karán egyetemi tanulmányokat végez, 1965-ben diplomázik agrármérnökként. 1964–1989 között a Nyírségi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet tudományos munkatársa, az intézet Tudományos Tanácsának tagja. Széles érdeklődésére jellemző, hogy 1955–1972 között talajtani, analitikai, talajgenetikai, térképszervezési, üzemtani, körélettani, környezetvédelmi, kemizálási, tápanyag-gazdálkodási tanfolyamokat végez.

Általános élettanból és agrobiokémiából szerzett *Summa cum laude* doktori címet 1968-ban. 1973–1976 között a Kisvárdai Járási Kórház laboratóriumában másodállásban dolgozik.

1972-ben alkotta meg a nyomelemeket komplex formában tartalmazó humángyógyászati készítményt, amely később Béres Csepp néven vált közzismertté. Elismertetéséért szívalmalharcot vívott. Bár sok ezren könyörögve fordultak hozzá a gyógyszerért, de a hatóságok büntönnel fenyegették, ha terjeszti a készítményt. A segítő szándék és a büntön közötti csapdahelyzet igen megviselte. 1975-ben kuruzslás vádjával bűnvádi eljárás indul ellene, de 1976-ban bejelenti a szabadalmat. 1978-tól forgalomba is kerülhet: gyógyhatású készítményként. 2000-ben hivatalosan is gyógyszerre nyilvánították. A gyógyszer erősíti az immunrendszert, és jótékony hatású a daganatos betegségek gyógyításában.

Az utóbbi években a nevét viselő cégcsoport elnökeként, és a szintén nevét viselő alapítvány tiszteletbeli elnökeként visszavonultan élt Kisvárdán.

1987-ben mutatták be Kósa Ferenc által 1976-ban és 1986-ban róla és munkásságáról forgatott, „Az utolsó szó jogán” című dokumentumfilmjét.

1997-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével, 2002-ben Széchenyi-díjjal, 2012-ben a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntették ki.

Czipott György Mene, Tekel

*Isten – ha káromlás ráuszul –,
ökumené simára csitítja már.
Itt, a jászol csak hűgylepett alom,
a „tiéd az ország és a hatalom”
tömjénes birtokszövevénybe fül.
Apától kétszermeglopott, ki árva.
Bokorszózatra minek varna,
elmállik csönd, éjhatár.
Létére tör jogmázás okkal,
reményességgel fent gyilokkal;
enpusztítással válaszul.*

*Haza – alig, kit érdekel –,
testünkön foszlik akárba
koszlott, mástól nyítt ruha.
Arcunkra égett árcédula.
Dollár, sékel, avitt rubel –
csak az árfolyam mérvadó.
Rá életünk forgalmi adó.
Ki megváltó csudákra várva
hitefércelt zászlót lenget,
alkonyozás jelt derengtet:
mene, mene, tekel!*

*Család – teremni élet hideg –,
sok marjult, vágyhorgadt társulás.
Ki furcsát, torzat rejtetett, dugott,
most színrehozni formál jogot,
bárba nemét nemével éli meg.
Gyermek dúl családtól családíg,
szavai közt hiány mire vágyik,
szemében szállkásul a más.
Nincs bűn, ölsben megmerül,
vanni, halmi sem képes emberül –
lelenként késben talál hitet.*

*Szakadjon halvajárás! Lenni kell,
anyánk apánk porán karvaly topog!
Ránkküld végrehajtót, sosem fizet,
serényen, sunyin lop földet, vizet!
Jajt kovászol, ki még zsoltárt énekel!
Egy idő, csak most, végtől a végig,
s ha perceit megint mások cserélik:
örökváltásunk fölöttünk elrobog:
ránksuvad és hétréront az ég.
Enbűnén viharzó homlokunkba ég
a billog: Mene, Mene, Tekel!*

Bátai Tibor Platón kapualja

*Először s utóljára kísérteltek
haza. Vigyázva, meg ne bánts, másodsor
mondta a szemembe, amit megbántás
nélkül egyszer sem lehet ilyen nyíltan.
Bár folytak még utóvédharcok, az volt
a döntő momentum. Meg kellett legyen,
és pontosan így, hogy most elmondhassuk:
egymás nélkül is meglettünk egymásnak.*

Temesvári Márta Mert nem!

*Nem félek, hogy ősz lesz lassan, s elmúlik a nyár.
Nem félek, hogy szüzességem régen oda már.
Nem félek, hogy csókom íze zsiros lesz majd egyszer.
Nem félek, hogy szívemben vér sem lesz, csak vegyszer.
Nem félek, hogy láng égeti gyöngy szememben könnyem.
Nem félek, hogy anyámat egy kard viszi el könnyen.*

Mert nem!!!

ÜZENET SÓVIDÉKRŐL

Véghelyi Balázs

Egy megdöbbentő adattal kezdem ezt a kis lemezismertetőt. Míg 1980-ban százezer, harminc évvel később, 2010-ben mindössze öt-ezer példánynak kellett elfogynia egy hanghordozóból, hogy kiérdemelje Magyarországon az aranylemez minősítést. Három évtized leforgása alatt 95%-os csökkenés! Mire utal ez? Nyilvánvalóan nem a zene iránti érdeklődés hanyatlására, csupán arra, hogy az emberek ma már alig vásárolnak fizikai hanghordozókat. Részben mert nem engedhetik meg maguknak, részben mert egyszerűbb számítógépen meghallgatni vagy az internetről letölteni az őket érdeklő produciókat. A szerzők és az előadók egy részét, illetve a lemezkiadókat és a jogvédő szervezeteket leszámítva ez persze aligha zavar bárkit is. (A szerzők és előadók egy részét említettem az előbb, mivel az sem ritka napjainkban, hogy maguk a szerzők vagy az előadók teszik letölthetővé munkáikat.) Joggal vethetjük hát fel a kérdést: mi motiválja még ma is a zenészek javarészt, hogy lemezt készítsenek és adjanak ki? A hagyomány? Az a megfontolás, hogy ami ma (potenciálisan vagy ténylegesen) tömegek közkinccsa a világhálón, holnap talán már elérhetetlen lesz? Esetleg a kézzel (vagy inkább kézzel) fogható eredménye egy hosszú folyamatnak, amely magányos hangok és üres harmóniák összekapcsolódásából megteremt az emberi szellem egyik legnagyobb cso-

dáját, a zenét? Valószínűleg mindhárom, egyszerre.

Egy olyan lemezről írok most, amelyből aligha lesz aranylemez a 21. században. Harminc évvel ezelőtt még több eséllyel elfogyott volna ötezer vagy annál is több példányban, feltéve, ha egyáltalán megjelent volna. De szinte biztosak lehetünk benne, hogy az állami monopólium alatt működő magyar hanglemezkidás szűrőjén ez az anyag nem ment volna át. Nem esztétikai, hanem politikai okokból. Erdélyben élő vagy onnan elszármazott költők énekeltek versei. Mi ez, ha nem égbekiáltó nacionalizmus és irredentizmus? Akkor is, ha szó sincs benne Trianonról, magyarok és románok viszonyáról, vagy bármiről, ami megbonthatná a békétlen béketáborn. Viszont fölöttébb gyanús a cím: *Üzenet, másképp*. Alig rejtetten utal vissza egy Erdélyből elszármazott, és az Egyesült Államokban, ha nem is otthonra, de lakhelyre talált háborús bűnösnek nyilvánított személy) versére, aki ráadásul még gróf is volt. Természetesen Wass Albertől és az ő *Üzenet hazá* című költeményéről beszélünk...

Mindez ma már történelem. Ha mást nem is hozott a rendszerváltás, mint a szellem szabadságát, idegen kifejezéssel: a kulturális pluralizmust, vagyis azt, hogy mindenki ízlése és értékrendje szerint válogathat a bőség kosarából, akkor máris nagy előrelépésről beszélhetünk. Kinek mire van igénye, azt megtalálhatja, meghallgathatja, akár még meg is vásárolhatja... Így például a korondi Firtos Művelő-

dési Egyesület 2012-ben napvilágot látott *Üzenet, másképp* című kiadványát is, amelynek megálmodója, szerkesztője és „producer” az erdélyi származású, jelenleg Budapesten élő Deák-Sárosi László költő, gitárművész és filmesztéta volt. Magam részéről csak biztatni tudom az olvasót, hogy váljon a lemez hallgatójává, mert igényesen feldolgozott, értékes versek birtokosa lehet.

A lemez költőinek közös, már-már anteuszi pontja: Sóvidék, Székelyföld egyik legszebb és legmagyarabb tájegysége. Tizenkét költő tizenhét műve szerepel a válogatásban, élükön egy klasszikussal, a *Tavaszi házsongárdi temetőben* jegyző, Parajdon nevelkedett Áprily Lajossal. A többiek az 1989 óta működő Hazanéző folyóirat szerzői, alfabetikus sorrendben: Ambrus Lajos, Deák-Sárosi László, Király Farkas, Király László, Korondi Kovács András, Láng Eszter, Majla Sándor, Molnos Ferenc, Molnos Lajos, Páll Lajos és Ráduly János. Néhányan közülük Magyarországon is ismert szerzők, mások azonban csak szűkebb pátriájukban lehetnek proféták, holott tehetségük alapján ennél szélesebb (el)ismertségre is méltóak lennének. A sóvidéki üzenet Budapesten talált visszhangra Németh Viktor zeneszerző, egyúttal a dalok előadója révén.

E sorok szerzője egyszerre költő, prózaíró, zenész, s mindezek mellett a magyar dalszövegírás történetének kutatója. Utóbbira tekintettel fontosnak tartja leszögezni, hogy a versnek és a dalszövegnek, minden bizonygatás

ellenére, kevés köze van egymáshoz. Nem értékbeli, hanem műfaji eltérés miatt. A versmegzenésítés és a dalszövegírás között azonban nyugodtan vonhatunk párhuzamot. Mindkettő besorolható az alkalmazott műfajok közé. Hogy ezen belül művészetté nem esül, avagy megmarad a több-kevesebb sikerrel megoldott irodalmi-zenei rutinfeladat szintjén, az elsősorban a szövegírón, illetve a megzenésítőn múlik. Németh Viktor, megítésem szerint, magasan vette az akadályt. Az időmértékes, az ütemhangsúlyos és a szabadon hömpölygő verssorok zenei mértékké, ütemmé és szabadsággá lényegültek keze alatt.

Németh Viktor dalai leginkább a kárpát-medencei népdalok és a jobb híján régeinek titulált zene, a valahai énekmondók örökségéből merítettek ihletet. Az eredmény tükrében a zeneszerző legfőbb célja a versek üzenetének fölerősítése volt, ezért a feldolgozás elsősorban a költemények tartalmát és hangulatát igyekszik tükrözni. Értelmezi a műveket, olyan formában, hogy mégse váljon másodlagossá a dallam a szöveg mellett. Ennek jelentőségét hangsúlyozva, tegyük hozzá: nem volt könnyű dolga. Némely verseket igen-csak nehéz lehetett úgy megzenésíteni, hogy se a szöveg, se a dallam ne keredjen felül. Csak néhány idézet a kínálózó példák közül: „*Szólni hozzád most: ki lehet segítöm? / Múzsza? Elszállt mind a kilenc időben, / Lexikon-szócikk, fogalom s ikon már / Afrodité is.*” (Deák-Sárosi László: Jeltan) „*ne menj, ne állj, ne is tégy semmit, / a szándékot*

megfojtja a nyár – is. / ilyen napokon ábránd a minden, / de a semmi komoly és reális.” (Király Farkas: Napforduló) „*A szellemi fájdalomban / megtisztul a szív, a vese, / tűzként lobog a gondolat, / s valóságosabb lesz a mese.*” (Ráduly János: A szellemi fájdalom)

Többnyire egyszerű, de igényes, ötletes dallamokat hallhatunk Németh Viktor énekhangjával, akusztikus, közelebről pengetős (gitár), mellette alkalmanként fúvós (furulya, szájharmonika) hangszerek kíséretével.

Mit üzen nekünk, olvasóknak és hallgatóknak ez a tizenhét megzenésített költemény? Nem többet, de nem is kevesebbet, mint bármely, igényesen összeállított versgyűjtemény, a zenétől függetlenül. Gondolatok és érzések, élet és halál, haza és szerelem képei suhannak bennük, határok fölött, határok nélkül. Ha mégis, mindenáron üzenetet keresnénk a művekben, az üzenet lényege az egyetemesség lenne. A magyar irodalom határok fölötti egysége korunkban már nyilvánvaló tény. Ugyanúgy, mint az a közhely, hogy a legegységesebb nyelv a világon a zene nyelve. Régi igazságok kapcsolódnak itt össze, amelyek azt igazolják, hogy, Kányádi Sándorra utalva, a vers nemcsak az, amit mondani kell, hanem az is, amit énekelni lehet. Úgy, ahogy Balassi Bálint koráig énekeltek.

Mondjuk, énekeljük mi is a költők után, a zeneszerzővel együtt.

(*Üzenet másképp, Firtos Művelődési Egyesület, Korond, 2012*)

IN MEMORIAM HEGEDŰS LÓRÁNT

Bakajszka András

„Szemem övé volt, kezem: keze, Mindent ő végezte.”

(Ady Endre: *Az Uraknak ura*)

Hegedűs Lóránt (Hajdúújánás, 1930. november 11. – Budapest, 2013. január 26.) református püspök, író, teológus. Döntő szerepe volt az első magyar református egyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem létrehozásában.

Hát eddig tartott, feleim. „Az embereket te meg hagyod halni” – tesszük hozzá a „Tebenned bízunk”-hoz, legyőzve a torokszorító csendet s megnyugodva a katarikus zsolnár örvényességében. Van hol lehajtanunk fejünket a véghetetlen világegyetemben. Aki elindította volt Hegedűs Lóránt magasságba küldésének, útjának végezője is volt.

Az Uraknak Ura c. Ady-verset az ő könyvnlküli versmondásában hallhatam. A szószék magasán állott, mint hajdani megalkuvástalan prédikátorok az evangéliumi helvét hitvallás kibontakozásakor. Úgy prédikált, eszméltetett, érvelt és cáfolt, hogy szintézisbe fogja mindezeket: ugyanakkor „a szeg fejére” üssön (Luther tanácsa szerint). Ebbe a negyven-ötven perces ígértetésbe – a dombrádi református templomban, 1997. augusztus 10-én – illesztette a püspök úr Ady istenes lírájának egyik megrendítő és megtisztító darabját „Az Uraknak Urá”-t. Ha jól emlékszem, el-

hagyta a vers felütését, hogy nagyobb nyomtatékot adjon a súlyosabb strófikának. Úgy citálta, hogy egyé vált vele s végül homlokunkra égette kulcssorát: „Mindent ő végezte.” Erre a tetőpontra következett a föloldás: az önátadás és megnyugvás: Háborúba el ő bocsájtott / S bűnökéből kihántott. / Rákacagott a háborúra / Az Uraknak Ura.”

Ha ő rendelte s bocsátotta el- Atya a gyermekét- a szakadatlan háborúságokba, egyet tehet a vers alanya és a verssel azonosuló magyar református ígértető: mai Jónásként, szökési kísérlet nélkül vállalja ninivésedő korunkat. Vállalja a háborút (régii, zivataros századokbeli, Károli-bibliás, Szenczi Molnár-os: zsolnár értelemben), vagyis teketória nélkül kimondja az „ímholt vagyok”-at a háborodott korban, mint az a próféta-költő, akit az arkangyal paraszával ajakon perzselt. Hisz az üdvörténeti harcnak erőgyűjtési szünetei vannak csak, vég-hossza nincs.

Hegedűs Lóránt „kizökkent idő”-ben, a vörös ateista Rákosi-rezsim idején végzi el a Budapesti Református Teológiai Akadémiát, s a Kálvin téri gyülekezet lelkeseként kezdi nagy ívű pályáját. Úgy érte, 56’ örök-szép forradalma (huszonhat évesen), hogy haladékat sem kérhetett az Úrtól s azzal sem védekezhetett, amivel a „kezdő” próféta, Jeremiás, hogy ifjú vagyok még. Amikor fiatal tünnetők egy csoportja a Kálvin templom elé érve az ifjú lelkipásztort kérte, hogy húzza meg a harangot a Rádióáll esleett első mártírokért, akkor „Azonnal indultam fel a toronyba, megszólaltattam a harangot. A harangszót a közeli templomoknak a hangjai átvették.” Így válaszolt a forradalomba kapcsolódásáról Hegedűs Lóránt egy interjúban. (Isten és ember titka, 6. o.)

Az Isten igazságosságát követel a társadalmi életben: Jézus kétszer nevezi meg az igazságot a Hegyi beszédben s elítéltetésekor is azt mondja: „Azért jöttem, hogy tanúságot tegyek az igazságról.”

Amikor bekövetkezik a karhatalmista ősz s olyan tél és csend és halálos fojtottság lesz, amelyet Vörösmarty tudott csak kifejezni, a holtakért harangozó ifjú ígértető, Ravasz László segédlelkész itthon maradt, mert most – mint a Márai-vers mondja –: a „népek Krisztusa, Magyarország.” És aki Krisztust követi, az büntetésből megjárja a vidéki stációkat: Komló, Nagykőrös, Monor, Alsónémedi, Hidas, hogy lelke és gerince egyenes maradjon.

Így maradhatott az igen igen, a nem pedig nem. Csakhogy a Kreón- királyi hatalom hitdúlása idején magyar messiás-sorsra kell fölkeszűlni az igazmondónak. Erre utal Ravasz László püspök, amikor gratulál Hegedűs Lóránt házasságkötésének alkalmából. A szép szavak mellett ott van az intő Ige: „Kelj fel, egyél, mert erőd felett való utad van. És felkelt és evett és ment [...] egész az Isten hegyéig: Horebig.” (1Kir 19,7-8)

Tehát: „Magadnak munka...” – ahogy Madách drámájában áll. Hegedűs Lórántot méltán választották püspökké a Dunamelléki Egyházkerületben az 1991. évben, immár újfent, demokratikusan. Püspökként és a zsinat lelkes elnökeként a meggyötört, megbetegített református egyházat igyekszik helyrehozni s fölkeszűteni a felemás rendszer-változtatás utáni új kihívásokra. Az ökömenikus nyitottság szellemében munkálkodva őszintén mondhatta élete nagy, felejthetetlen eseményének II. János Pál debreceni nagytemplomi látogatását és bocsánatkérő tiszteletét a Gályarabok emlékoszlopánál.

„Gyújtsuk ki szívünket: / Csak azért sem győzhet a Mindegy” – idézhetnénk ismét Adyt. Akit az Úr küldött, nincs kora annak. Hegedűs Lóránt nyolcvan felé közeledve belevágott még a költők költője Adynak s valamennyi versének új, református teológiai szempontú vizsgálatába s új látásmódú elemzésébe. Amikor elküldte *A költő-válasz* Ady I. kötetét, rácsodálkoztam a fedélén levő Krisztus-feszületes képre, amelyik a Krisztus-kereszt az erdőn Ady-verset asszociálja s talán a Kocsi-út az éjszakában mély megrendültségét. A sötétül világbán – amikor „Minden Egész eltörött” – egyedül az áldozathozatal s a megváltás fehér fénye mutatja a keskeny utat.

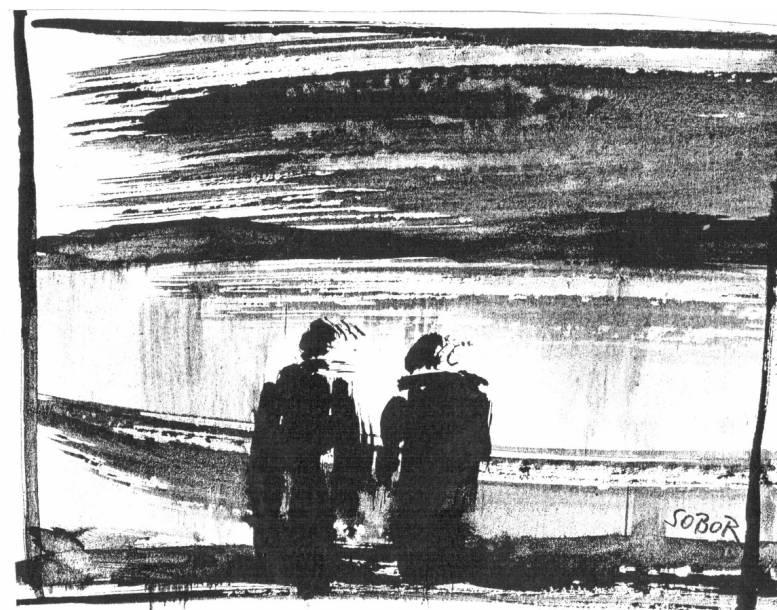
Ezt a hatalmas vállalkozást epilógusnak szánhatta már („Hol mit kezdtem, abban véget...”); egy enciklopédikus ismeretű tudós végszavának. Mint írta – nincs egy éve annak –, a III. monografikus kötetten dolgozik, „A teljesség Ady”-n immár. Úgy vélem, a teljességre

törekvő Hegedűs Lóránt találta meg így szépívű pályájának lezárását.

Ami kijelöltetett, végigfutotta. És mi hálát adhatunk Istenünknek, hogy az emlékezéssel ajándékozott meg bennünket s azért is, hogy elmondhatjuk az Írás szavait, amikor Hegedűs Lóránt, az egyetemes magyarság püspökére emlékezünk: „Buzgóság emészt el hazadért.” (Jn2,17) Tegyük hozzá mindjárt: és zetszakított s megfoghatkozott nemzetéért is emésztette buzgó szerelme.

A magyar irodalomból ismert hű lovasok útját járta, s messiás falvaknak is nekivágott. El-eljött a keleti végekre, Dombrádra, s egyetlen hívó szóra Fényeslitke Árpád-kori templomába, hogy erőt öntsön az erőtlenedőbe, hitet a kétségkedőbe.

Ideje a búcsúzásnak, felebarátaim. És a vigasztaló bizonyágtetésnek. Ady igaza Hegedűs Lóránt életművére is érvényes: „Amit adtam: örökség s nem divat.” (Megmaradok virágos mezőkön).

„ANYÁMNAK HŐSI HALOTT A PÁRJA”

MAGYAR KATONÁK A DON-KANYARNÁL

Hetven éve, 1943. január 12-én kezdődött a második világháborúban a szovjet Vörös Hadsereg ellentámadása a Don-kanyarban. Ennek során napok alatt szinte teljesen megsemmisült a 200 ezer fős 2. magyar hadsereg. A doni veszteségekről pontos adatok még ma sem állnak rendelkezésre. A 2. magyar hadsereg mintegy 93 500, más források szerint 120 ezer, illetve 148 ezer embert veszített, az elesettek és a fogságba kerültek pontos számát megállapítani nem lehet. A doni katasztrófa a magyar hadtörténet legnagyobb veresége, idegen földön, idegen érdekekért négyszer annyi ember veszett el, mint a mohácsi csatában, magyar katonaság a keresztes háborúk óta nem harcolt ilyen messze hazájától.

Serfőző Simon Feledésből az emlékmű

*Mintha nyugalom levegőzne,
megnyugvás csöndlene.
Csak a hallgatást hallani,
mintha minden rendjén lenne.*

*Mint a kutya,
szél-gazból a múlt
föl sem vonítana.
Kóbor madár:
körül a láthatárt
rossz lelkiismeretünk se
csaponganá.*

*Nem hallgatnánk,
s hallgattattak volna velünk el semmit.
Nem rángnának meg az egek,
hánykolódnának hányszor
a halmok, égtájak is.*

*De mi miatt, s mitől
annyi gágogva elhúzó idő után is?
Mevagyunk, élünk.
Mi fáj nekem,
nekünk mégis?*

*Csontjainkban, inainkban
sajognának még mindig
felkoncolt, kiszüvedett,
karóba húzott forradalmaink?
A szánk még mindig
Dózsa húsától büzlene?
Ezért nyeldeklünk,
s keserűek kiköpött szavaink,
mint az epe?*

*Idegeinkben még ma is
a Csele-patak árkába zuhant,
s a Segesvárnál elesett,
ledőfött ország rángana?
Isonzó, Galícia fájna?
A proletár hadak után széttiport,
szétszóratott haza?*

*Ami hogyné fájna!
Amitől időváltozásokor
a szelek is föl-fölszisszennek,
belegörnyed a növendék fa.
Amitől gyötrődnek
a porban megfeneklett rögök, kövek is:
nekünk hogyné fájna!*

*S hogyné sajogna,
hisz naponta szívünkig nyilall,
az idáig, irdatlan kerülővel
a szérűk, kertek aljáig
elérő Don-kanyar!
Minden ott világgá dörrenő lövedék
itt csapódott be a sáros Alföldön,
Dunántúl ablaka alatt,
amikor apáinkért, édesbátyáinkért
lámpák virrasztottak,
könyörgön értük Istenhez,
magas éghez álltak a kijáratnál
kint a kapuk,
hogy a háború lövészárkaiból
jönne haza.*

*Akiket csak az udvarról,
konyhából fölroppanó család
fogadott szívébe vissza,
nem a haza. Mert az
a halottait is megtagadta.*

*Feledés az emlékművük.
Föl a magasba,
gigantikusra a némaságot:
megtagodásukat emeltük.*

*S nincs nyugalomunk,
lélekben békeségünk.
Emlékezet elközbásra ítéltnek:
faj nekünk!*

*E behűzött nyakú,
vállá gödrében kushadó nép,
akivel önmagát leköpették,
s amely a szegénységgel egy sorban,
mindig a tisztesség útmellékén,
gyepsorán élt,
tekintetével nem mer találkozni,
hisz hallgatását elveszítettjeiről
jóvá tenni nem engedték.*

*Közöny pernyéz,
s fullasztó beletörődés.
A nap ezzel a büntudattal
világít föl hajnalonta,
s a szorongással,
ami napszállta után
feljön a holddal.*

*Az éjszakák gyújtanak csillagokat,
gyertyákat emlékükre,
akiknek sírját föllelni is
lemondta a keresés,
nem indulhatott útnak.
Nem jártuk keresztül-kasul,
kutattunk át égtájakat.*

*S nincs megtisztulás.
Áll bennünk a szenny:
összegyűlt önvád.
Poshad bensőnkben
a miattuk ért bántás, rágalom,
amit szavainkkal: vödörrel
máig nem merítettünk ki
magunkból.*

*Meddig lehet így élni?
Fájó, eleven sebbel
a lélekben meddig lehet?*

*Megkönnyebbülten nem tud
föllelegezni a lelkiismeret.
A fákon kiegyenesedni a gally!
Föltépődni a szoros szájjár,
hogy szólni tudnánk
sirató, gyászoló szókat,
országba-világba kinyílnánk.*

ÍGY TÖRTÉNT

A szovjet hadsereg hosszas előkészítés után 1943. január 12-én indította meg az Osztrogozssz-Rosszos hadműveletet. A 40. szovjet hadsereg támadása az urivi és a sztorozsevojei hídfőkből való kitöréssel kezdődött. A túlerő mértéke előerőben 2,7:1, tüzérségben 5:1, páncélosokban 1,3:1. A hadművelet célja az Osztrogozssz-Rosszos-vasútvonal fenntartásának megszerzése volt.

1943. január 12-én, -30°C fokos hidegben (a hadtest naplója -42 fokot rögzít) erős harcokci-támogatással megindult a szovjet támadás az arcvonal északi részén (az urivi hídfőből kitörve déli irányban). A kezdeti eseményekről a források eltérően számolnak be. A hivatalos magyar jelentés szerint az itt védekező 7. könnyű hadosztály 4. gyalogezrede a nagy hideg ellenére hősiességgel harcolt, az első támadásokat visszaverte, de nagy veszteségeket szenvedett. A hadsereg egyik vezérkari tisztjének visszaemlékezése szerint ugyanakkor a védelem meglepetésszerűen összeomlott, a 4. gyalogezred megfutamodott, az arcvonal mögött lévő tüzérségi eszközök harc nélkül kerültek szovjet kézre. (Ismét más, szovjet forrásokra hivatkozó beszámolók szerint a szovjet fél a támadás során 5 halott és 42 sebesült saját veszteség mellett 1000 hadifoglyot ejtett.)

A hadsereg-parancsnokság kérte az arcvonal legdélebbi részén (az urivi hídfőtől távol) állomásozó Cramer-csoport bevetését.

A németek ezt megtagadták (von Weichs azt gondolta, ez még nem az „igazi” támadás), és a Cramer-csoportból csak a német 700. páncéloskötélnek (27 elavult T-38-as és 9 rohamlöveg – szovjet források 60 páncélos és 60 lövegről tudnak) adott parancsot az ellentámadásra. Az urivi hídfőtől északra védekező III. hadtest is kérte erősítéseket, de ezek a nagy hó és hideg miatt nem értek oda időben. A páncélosok szintén elakadtak a behavazott utakon. Másnap a szovjetek további erőket vetettek be, és 10 km-es fronton teljesen áttörték a IV. hadtest védelmét. A havas, nyílt terepen a kiépített állások hiánya miatt az első vonalból kiszorított honvédek nem tudtak új arcvonalat kialakítani, és visszavonulásba, helyenként menekülésbe kezdtek. Ezen a részen özönlöttek át a szovjet egységek, és északra kanyarodva a III. hadtest hátába kerültek.

Január 14-én a scsucsjei hídfőből is kitörték a szovjet csapatok, ezzel egyidejűleg a hadsereg déli szomszédja, a 8. olasz hds. ellen is megindult a támadás, amely gyorsan tért nyert, és az áttörő szovjet csapatok észak felé fordultak, a magyar arcvonal mögé.

Ekkor került sor a támadó szovjet T-34-esek és a 700. pc. csoport T-38-as harckocsijai közötti ütközetre, amely a német páncélosok súlyos vereségével végződött, a 36-ból 3 harckocsi és 3 rohamlöveg tudott visszavonulni. Súlyos veszteségeket szenvedtek a támadók is: január 15-ig az urivi hídfőtől támadó 132 páncélos közül 83-t vesztek el a szovjetek, tehát – ekkor még – a magyar csapatok és a sebtében bevetett német erősítések minden hiányosság ellenére képesek voltak a kemény ellenállásra. A német felső hadvezetés megtiltotta a Cramer-csoport bevetését (az egész sztálingrádi arcvonalon ez volt a német hadsereg egyetlen tartaléka), ugyanakkor ismételt megtiltották a magyar hadsereg számára a visszavonulást („az utolsó emberig kitarítani a Donon”). Január 15-re az arcvonal több darabra szakadt, több alakulatot teljesen bekerítettek (köztük a teljes III. hadtestet). A súlyos helyzet kialakulásában kulcsszerepe volt annak is, hogy Jány Gusztáv parancsnoksága betű szerint ragaszkodott a visszavonulást megtiltó hitleri parancshoz. Tették ezt még akkor is, amikor a német összekötő törzs vezetője (von Witzleben tábornok) egyértelműen célzott arra, hogy ő a visszavonulásra engedélyt parancs szerint nem adhat, de Jány ezt megteheti, mert ő nem a német hadsereg tisztje. Több helyen (pl. Scsucsjétől délre, a 19. és 23. k.ho. körzetében) a támadás felváltás közben lévő csapatokat ért. Pánik tört ki, a menekülő csapatok összekeveredtek a fegyvertelen felváltó alakulatokkal. Az arcvonal órák alatt felbomlott, a katonák rendezetlen tömegben menekültek hátra. Másból a védekezést irányító parancsnokok rendelték el, hogy a fegyvertelen felváltó csapatok azonnal vonuljanak

hátra. Ennek hatására sok reményvesztett honvéd eldobta fegyverét, és csatlakozott a visszavonulókhöz.

Január 17-re a hadsereg már felbomlóban volt. Hiába vették most már be a Cramer-csoportot, a szovjetek megállíthatatlanul törtek előre, és már a hadsereg-főparancsnokságot fenyegették. A német összekötő törzs továbbra is a visszavonulást megtiltó parancsokat adott át, de szóban jelezték, hogy a „parancsokat a helyzetnek megfelelően kell kezelni”.

Ekkorra azonban már nem volt kinek továbbítani a parancsokat: aki még nem esett el vagy nem fagyott meg, menekült vissza nyugat felé, ahogy tudott.

Január 18-án a bekerített III. hadtest kivételével már nem voltak magyar csapatok a Donnán.

A gyorsan mozgó szovjet ékek (harckocsik és sığılóság) mélyen benyomultak a vonalak mögé, a fegyveres ellenállást megkísérlő csoportosulásokat megsemmisítették, az ellen nem álló menekülőket lefegyverezték, de utána hagyták őket tovább menekülni, a fegyverteleneket nem bántották. Ennek hatására még többen dobálták el fegyvereiket, és vánszorogtak a hómezőkön keresztül nyugat felé.

A felbomlott alakulatok a rendes utakat elkerülve vonultak vissza, egyrészt szovjet légitámadásoktól, másrészt saját tisztjeiktől és tábori csendőrségüktől való félelmükben. Több öszszecsapásra került sor a szintén visszavonuló, de rendezettebb és jobban felszerelt német csapatokkal, akik a honvédek maradványait erőszakkal elvették, illetve nem engedték őket az általuk megszállt falvakban éjszakázni.

A rendkívüli hidegben minden éjszaka a legyengült, lerongyolódott emberek ezrei fagytak halálra, az életben maradtak pedig tovább vánszorogtak. Melegedni, megpihenni az elpusztított, felgyújtott falvak tüzénél tudtak, táplálékul a megfagyott lovak húsát ették.

G. Nagy Ilián
**Nagyanyám
a hadiözvegy**

Azon a reggelen csak nézte nagyapámat,
azon a reggelen, ahogy csomagolt,
ahogy állt a kis tükör előtt,
ahogy borotválkozott Hajdú Béni,
az én 36 éves nagyapám.

A gyerekek még aludtak
a földpadlós szoba-konyhás házban.
A kemence már hideg volt,
s nagyanyám csak nézte az urát,
erős, napszámos Hajdú Bényt, és zokogott.

Ne menj el, mondta. Elbujtatunk!
Ne menj el! Érzem, nem jössz vissza!
Nem lehet, mondta nagyapám
borotválkozás közben. Meglátod Ilonka,
nektek majd jobb lesz.

Sírt az én nagyanyám.
Annyi könnye embernek nincsen.
Elment az ő ura. Elment a háborúba
hajdúk ivadéka, győztes szabadságharcosok
utóda. Elment meghalni.

Apja is meghalt az első háborúban.
Legyen átkozott minden háború!
Nagyanyám csak várta, várta az urát.
Várta, csak várta, mikor egy napon
a kútra ment, s a fényképész meglátta.

Ilonka! Az ura.....
Nagyanyám a két kannát kezéből kiejtette.
Vele szakadt mind a két karja.
Ilonka! Az ura meghalt. S akkor,
nagyanyámban is meghalt valami örökre.

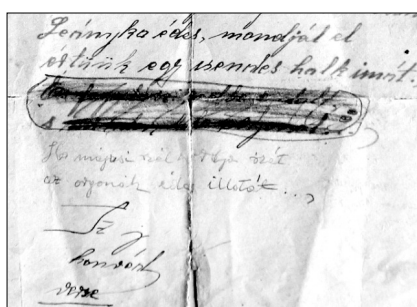
Bibliáját félre tette.
86 évig élt és dolgozott.
Válogatott fagyos cukorrepát,
volt cseléd, volt szakács.
De halott urának eleven fejfájta
egész életében: Özvegy Hajdú Benjáminé,
az én nagymamám!

**Utassy József
Sirató**

A hugomnak hosszú, szőke haja volna.
Míg fészülködne, én a tüköröt tartanám,
incselkednék vele: csúnya vagy, nem tetszel,
barátmőid szebbek... - Haad haragudna rám!

A taknyoson is szép, csöpp csintalan öcsémnek
csúzlit csinálnék, s ha csörrenne az ablak:
magamra vállalnám a kis mesterlovésznek
találataiért kijáró jutalmat.

Vasárnap délelőtt - nehogy még rajtakapjon! -
valami kedveset füllenének anyámnak,
s elcsalának a papát: meséljen újra arról,
hogy menekült meg Ő, s hogy pusztult el a század.

„AMÍG BÍROM, CSINÁLOM!”

Fazekas István

Szondi György költő, műfordító, a Napút folyóirat főszerkesztője és a Napkút Kiadó vezetője. A folyóirat és a kiadó megalakulásáról, eddigi munkáiról és terveiről a Napút szerkesztőségében beszélgettünk.

Mennyire fontos az Ön életében az, hogy hol született, hogy miként jött a világra?

Azt hiszem, teljes mértékben meghatározó. A „hol születtem?” kérdésre adandó válasz ad már egyfajta indító magyarázatot arra is, hogy amit ma csinálók, miért teszem. Március 15-én töltöm be a 67-et, tehát 1946-ban születtem, egy Feffernitz nevű településen, a Dráva forrásvidékénél, egy barakk-táborban. Hogy kerültek a szüleim oda? Nagyon romantikus a történet. Édesapám, aki katonatiszt volt, leszakadt az egységétől, hegyeken át bolyongva kereste feleségét – hadifogoly lett, édesanyám pedig sokadmagával, családjával Pécsről indulva Nyugatra – abban a táborban menekült „státuszban” volt, édesapám így talált rá. Skótszoknyás katonák között láttam meg a napvilágot. El is kényeztettek, mint csecsemőt. A szüleim, amikor lehetett, az első szerelvényrel hazajöttek Pécsre. Eszük ágában sem volt ott maradni, vagy esetleg még tovább menni Nyugatra. Apám élete, mint volt ludovikás tisztnek, nagyon keserű lett. Előbb molnárségédként, majd kubikusként dolgozott, végül a legnehezebb munkát végezte: mérszétgő lett. Onnan is ment aztán nyugdíjba. Ezek a tapasztalatok és az X-es származás megkülönböztető hátrányai már igen korán harcedzetté tettek. Innen eredeztethető az a fajta kitartás és szívósság, minek köszönhetően soha nem adom fel azt, amibe belekezek, soha nem hátrálok meg a kihívások elől. Talán az igazság az, hogy valójában minden nehézség leküzdése megörvendeztet. Még igen kicsi voltam, amikor tudatosult bennem: ha nem cselekszünk, az olyan, mintha nem is élénk.

Hogyan került az irodalom vonzáskörébe?

A nyelv és a magyar irodalom tartott mindig a fogságában. Ez a vonzalom nemcsak a géneknek, hanem nyilvánvalóan tanáraimnak is köszönhető. Harmadikos gimnazista koromban, 1963-ban, amikor indult a „Ki miben tudós?” televíziós vetélkedősorozat, ennek egyik „földrajzos tévéhőse” voltam. Ez azt jelentette, hogy bármelyik egyetemre vagy főiskolára felvettek volna, ahol a földrajz volt az egyik felvételi tárgy. Az első négy helyezettre vonatkozott ez a kedvezmény. Hadd jegyezem meg, hogy a többiek közül Szalóczy Pál rádiós riporter lett, Lipovecz Iván ismert újságíró, harmadikunk (nevét elfelejtettem, talán Lovász) pedig akadémikus. Én kirándulásnak tekintettem ezt a megmérettetést. Ám hiába volt a szép eredmény, amelynek végső küzdelmeit még az otthoni szomszédok is lelkesedve néztek összegyűlve a tévé képernyője előtt, még sem volt sima az egyetemre való bejutásom. Elég nagy cikkek után kerültem a magyar szakra, a magyar mellett fel kellett vennem a könyvtárszakot is. (Kezdetben levelezős voltam, az uránbánya után könyvtárban dolgoztam Pécsen, munkaadóim köteleztek erre.) Később, amikor már lehetett, választottam B típusú tárgyat is, s elkezdtem tanulni a lengyel és a bolgár nyelvet. A híres pécsi Nagy Lajos Gimnáziumban orosz tagozatra jártam. Jól ment, ezért is döntöttem így, ám amikor észleltem, hogy a lengyelt a többiek szinte anyanyelvi szinten beszélik, akkor azt abbahagytam, s csak a bolgár nyelvet foglalkoztam, a könyvtárt leadtam, nappali tagozatos lettem. Ma-

gyar-bolgár előadóként végeztem. Az egyetem után tanszéki könyvtáros-titkárként kezdtem el dolgozni. A magyar-bolgár szak határozta meg egyértelműen az életemet: ennek a két nyelvnek az irodalma érdekelt igazán. Az írás és a fordítás mellett tudományos munkákba kezdtem, tanítottam egyetemen is a két nép irodalmát. Nagy lendületet adott e tekintetben az, hogy 1999 és 2004 között Szófiában a Magyar Intézet igazgatójaként dolgozhattam. Pazar időszak volt! A Napút ugyanakkor indult, amikor Szófiába kerültem. A lányom, a fiam és én vagyunk műhelyünk szerkesztőségben dolgozó tagjai, Bence fiam az indulástól. Ám jelentősnek mondható az a szellemi kör, amely tevékenységünket „övezi”. 2003-ban elindult a Napkút Kiadó is. Megkérdezheti, miért lett a kiadó neve Napkút? Érdekes a története ennek is.

Előbb azt árulja el, a folyóirat hogyan kapta a Napút nevet!

Azoknak a szerkesztőtársaknak a jelentős része, akikkel ma is együtt dolgozunk, 1994-től fokozatosan munkatársaim voltak egy másik lapnál, s mondjuk leegyszerűsítve így: etikai lépésváltással úgy döntöttünk, hogy új folyóiratot indítunk a nulláról. Az 1999-ben alapított folyóiratnak Prágai Tamás adta a Napút címet. Sokan Csontváryra asszociálnak az elnevezésből, s ez érthető is, mi sem idegenkedünk ettől a képzettségűtől. Volt is egy különszámunk, amelyik Csontváryval foglalkozott. A folyóirat címlapján azonban olvasható egy idézet Fazekas Mihálytól: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak.” Én sokáig azt hittem, hogy Fazekas a Nap ekliptikáját magyarította ezzel a szóval, ám aztán kiváló tudós barátunk, Szentmártoni Szabó Géza egy nálunk közölt cikkében elmagyarázta, hogy a Nap pályájára a magyarban már lényegesen korábban is használták a Napút kifejezést. Az elnevezés azt a szellemiséget jelzi, amelyre törekszünk. Azt az ars poeticát, hogy szeretnénk „ívünk alatt” megnyugtató otthonosságot nyújtani sokaknak, egyszerűsre mindenként befogadni ugyanazzal az elkötelezettséggel és hitvallással. Tiszteletben tartunk minden olyan más szellemiséget is, ami nem egészen egyezik a mi gondolatainkkal. Kezet nyújtunk más táboroknak és a tudomány és a művészet területén alkotó ismertebbeknek és ismeretlenebbeknek. Ezt a befogadást szeretnénk folytatni, és ha van a kulturális életben hírünk, akkor éppen ez az. Eljutottunk odáig, hogy ezt a munkát 2003-tól kiadói tevékenységgel is fokozzuk. Napút kiadóként jegyeztettük volna be magunkat, ám két nappal korábban valaki a Napút Kiadó nevet „kedvesen” levédette... Így lett a kiadó neve – váratlan rögtönzészemmel – Napkút, amelyben a k a kiadóra is utal.

Mi az, ami leginkább jellemzi a Napút és a Napkút szerkesztési elveit?

A folyóirat munkáit tíz even át Szófiából irányítottam. Talán annyiban nehezebb ez a vállalkozás a többi folyóiratétól, hogy az évente szigorúan 10 szám mindegyike – tematikus. A könyvkiadás 2003-tól erőteljesen növekedett, 2012-ben például 64 szerző

könyvét adtuk ki az egyéb kiadványok mellett. A Napút mindegyik számában van egy melléklet, mely lényegében mint önálló kis könyv jelenik meg, hiszen ISBN-száma van. A honlapunk is folyamatosan működik, állandó frissítésekkel, ezeket is a fiam végzi. A témérdek munka lassan már a terhelhetőségem határait súrolja, de nem érdekel. Amíg bírom, csinálom! Örülök annak, hogy eljutottunk odáig: a korábban nem létező fogalom (napkút) mára már fogalomvá vált: Napkút, a kiadó – márkanév lett, ugyanis a tavaly kiadott több mint öt tucat könyv nemcsak címszámra jelentős, hanem sokkal fontosabb az, hogy igen tehetséges és neves szerzők nívós munkái jelennek meg nálunk egyre nagyobb számban.

A tematikákat általában mik szokták meghatározni?

A Napútnak a léte valójában az 1999-es évnek köszönhető, amikor is megfogadtam, hogy ezt a folyóiratot addig fogom csinálni, amíg élek. Mondanom sem kell, anyagi támogatása a lapnak szerényen van. A megjelentetés költségeinek egy részéhez szófiai igazgatói öt évem megtakarított pénze is kell. Sem önkormányzat, sem más alapítvány a lapot nem támogatja. Egyetlen szervezettől szoktunk pénzt kapni (arról a szervezetről beszélek, melynek működését Bulgáriában irigykedve figyelik): a Nemzeti Kulturális Alaptól.

Amikor az NKA szépirodalmi kollégiuma (öt éven át) egyáltalán nem állt a lap mellé, ekkor kezdtük el a folyóirat mellékleteként – dafke – a füzeteket is kiadni. Ez az úgynevezett Káva Téka sorozat, amelynek azóta 72 száma jelent meg, 24-től 52 oldalig terjedő kiadványról van szó, amelynek a tematikája igen sokféle, és tudatosan nem egyezik meg az aktuális lapszám témájával. Dokumentumközlések, egy-egy szerző válogatott gyűjteményei, esszé- és kritika-összeállítások, összegző tanulmányok ezek, melyek honlapunkon is megtalálhatók (www.napkut.hu).

A folyóiratban eddig több mint 5000 szerzőnk volt. Alig néhányan tartottak igényt tiszteletdíjra. Szerzőink tudják, hogy honoráriumra nem futja, a legnevesebbeketől a névtelenekig szívesen adják ide a jobbnál jobb munkáikat mégis – munkánkat így ismerve el, ekként is segítve. Talán merem lassan azt remélni, hogy a nálunk közlők önzetlen gesztusa a lap színvonalának is betudható.

Ami a tematikákat illeti, a 15 év során három rendre ismétlődött, a negyedik néhány éve lépett be. Minden évben az utolsó számunk a következő esztendőben a 70. életévüket betöltő magyar kiválóságok évkönyve. Ezt Bognár Antal barátom találta ki, és így indítottunk a '28-as nemzedékkel. A most megjelent '43-as korosztály évkönyvében 75-en szerepelnek. Általában a sport, a művészeti élet, a tudomány jelentős képviselőiről van szó. Ez a lapszámot mindig egy szép karácsony előtti esten mutatjuk be. A legutóbb szereplő nemzedék képviselői közül 55-en ott tudtak lenni a rendezvényen, a megható találkozón.

Több olyan estünk is volt már, amikor egyenesen Amerikából jöttek el az ünnepségre. Nagyon büszkék vagyunk erre az almanach-számunkra, több mint 1100 jelességünket mutattunk már be vallomásaikkal.

A másik olyan téma, amelyik mindig tudatosan ismétlődik, s amely egyébként a könyvkiadásunkban is rendszeresen jelentkezik: a drámának és a színháznak szentelt válogatások. Kiadási gyakorlatunkban, ami biztos, hogy nem hoz bevételt, az a drámakötelek megjelentetése. Az egyik kiadványtípus, amelyiktől nem remélhetünk komoly olvasói vásárlást. Közeli tizede címszámunknak drámagyűjtemény: Zalán Tibor, Bereményi Géza, Schein Gábor, Vörös István, Pozsgay Zsolt, Toó-Holló Tamás, Zsávolya Zoltán, Lászlóffy Csaba drámái, a Drámatájak-sorozat, külföldi szerzők egyedi kötetei... Az év elején szokott megjelenni a humor alakváltozataival foglalkozó vá-

logatásunk. Hatodik éve rukkoltunk elő haikus összeállításainkkal. Egyfajta magyarországi központjává is váltunk ennek a műfajnak. Folyamatosan írunk ki pályázatokat bizonyos szóra vagy témára. Több száz pályamunka érkezik, a legjobbak kerülnek be a lapba, alkalmanként százat is meghaladó szerző-számban.

Megjelentettük az *Ezer magyar haiku* című Kosztolányitól ismeretlen kortársainkig ívelő 284 szerzős nagyantológiánkat (Vihar Judit munkája), Japán Cédrus sorozatcímével az ötödik kis elegáns, spirálos haikukönyvet állítjuk ki hamarosan, csaknem tíz, további haikukat tartalmazó kiadványunk is van a Nobel-díjas Tranströmer-től Tóth-Vásárhelyi Rékáig.

Esztendőnként meghirdetjük egész évre szóló parttalan pályázatunkat is, amelyre bármilyen alkotás beküldhető. Ezek közül is sok írást közlünk, a beérkező mintegy ötszáz pályamű közül belülről egyezteted. Ezáltal több olvasónk lesz, de a lényeg inkább az, hogy tehetségekre figyelhetünk fel, akiknek az elindulásban tudunk segíteni.

A többi hat Napút-szám tematikája változó. Egy összeállítást közülük az utóbbi években valamelyik magyarországi nemzetiség vagy kisebbség kultúrájának szenteljük. A tavaly novemberi számunk például a magyarországi horvátság tudományosságával, művészetével, hagyományával ismertette meg a magyar olvasót. Arra törekszünk, hogy minél több olyan anyagot tudjunk megírni, közzétenni, amelyeket együtt így csak a lapszámokban láthat az érdeklődő. A Napút mindenkori nyolc színes képzőművészeti oldalát is ilyenkor a kisebbség művészközpontjainak adjuk át; igyekszünk széles horizontú összefoglalást adni színházi, zenei életükről, táncművészükről, irodalmukról, tudományos életükről – a folyóirat rovat szerkezetének is megfelelően.

Erős kitekintő belső egységünk a világirodalmi *Hetedhét*. Rovataink közül hadd említsék néhányat: *nyelvművelés* – Balázs Géza vezeti; *zenei* – Elek Szilvia a gazda; *környezet(védelem)*: Sebeők János felel érte. Wehner Tiboré a *képzőművészeti* rovat. A *Hetedhét*be 26 nyelvből tolmácsolunk eddig. Itt a hazai műfordítóknak is fórumot igyekszünk nyújtani. Figyelünk az évfordulókra, fontosnak tartjuk, hogy jelentősebb alkotóinkról, nagyjainkról megemlékezzünk. Sikeresnek bizonyult összeállításunk volt a Sánta-, a Csáth-, a Baththy-, a Lászlóffy Aladár-, a Gyurkovics Tibor-, a Szent

Erzsébet-, a Kossuth-, a Madách-szám; hosszú lenne a sorolás. Esetenként évfordulós pályázatot is kiírunk, ilyen volt például az Erkel-év kapcsán meghirdetett. Diákszleng gyűjtésére is volt felhívásunk, ennek köszönhetően adtuk ki Diáksóder 2 című szótárunkat, Szűts László szerkesztésében. Ebben nemcsak magyarországi diákok küldték el gyűjtéseiket, hanem a határon túliak is, így lényegesen gazdagabb lett a 16 évvel ezelőtt megjelent kiadványunk. Hatodik éve írunk ki pályázatot *Sokunk karácsonya* címmel. Ebben arra kérünk sokakat, hogy adjanak tippeket, karácsonyi témakörben kitől válasszunk. Természetesen saját alkotást is küldhetnek. Év végi gazdag antológia kerekedik így ki.

Ez a pályázat át is vezet bennünket a kiadói munkákhoz. Milyen szempontok határozzák meg elsődlegesen az Önök könyvkiadását?

Folytatom még válaszul a karácsonyi kötetel. Belőle is látható, hogy egyfajta tágasság és mások számára való otthoneremtés jellemez bennünket. Egy ilyen összeállításban legalább 70–80 mű szokott lenni – beleértve a képzőművészeti alkotásokat is. Klasszikusok és kortársak, magyarok és nem magyarok, ismertek és ismeretlenek jelennek meg egymás mellett. Olykor dalszövegeket és egyéb karácsonyhoz kapcsolódó dokumentumokat is közlünk ebben a kiadványunkban. Törekvéseink tükrözik ez a kis kötet.

A kiadói szándékainkat talán az is megvilágítja, hogy több szerzőt elindítottunk, sok ismerttet pedig a hallgatásból vagy az elhallgatásból visszahoztunk.

Kezdődött ez annak idején Kolozsvári Papp Lászlóval, folytatódott Hubay Miklóssal, Kemenczky Judittal, bizonyos fokig Bereményi Gézával. Tőle két nagyszerű könyvet is kiadtunk, az egyik Cseh Tamás dalaihoz írt szövegek gyűjteménye. Visszahoztuk Babics Imrét (s nagyszerű szerkesztője is lett a lapnak), Bakonyi Pétert, Suhai Pált, Széles Klárát, Iztray Botondot, Toór-Holló Tamást, Bognár Antalt, Goszto Gábort, Wehner Tibort, Rott Józsefet... Most majd Sánta Ferencet, Csörsz Istvánt. A könyvkiadásban is tudatosan indítottunk sorozatokat. Eddig 14-et. Néhányuk: a pályakezdőké a *Pálya*, fontos a *Beszélgatók Könyvei*; a *Hang-Kép-Írás* sorozatban nemrég elhunyt klasszikusaink dokumentumait tesz-

szük közzé: a hangját egy CD- mellékleten, a könyvben rengeteg a kép, az írásfaximile.

Ez a sorozat Mészöly Mikóssal kezdődött, majd Orbán Ottóval, Bella Istvánnal és Szabó Magdával folytatódott. A világirodalomból fontos a *Világszirmok*, ez a kisebb népek regéit és mondáit gyűjti össze. A *Remekírók Retró* – címevel árulkodik. Az *Ómúltunk Tára* kilencedik köteténél jár, Csáji László Koppány A *sztyeppei civilizáció és a magyarság* című alapozó munkájával indult, a szerző a sorozatszerkesztő is. A *Kütfő Bibliotéka* is elért a tizedik könyvig már – benne: egy-egy kutatónak a tudományos cikkei, tanulmányai a borítólapon között, gazdagon.

Mit tudhatunk még Szondi Györgyről, a tudósról, a költőről, a műfordítóról?

Kutató is vagyok, kandidátusi fokozattal, díszdoktor a Veliko Tirnovó-i egyetemen. Bulgáriában igen-igen jól ismernek; a két nemzet kultúrájával, irodalmával, nyelvvel foglalkozom elsősorban. Akadémiai, miniszteriális, média- és állami elismeréseim is vannak. 1985-ben védtem meg egy ötszáz oldalas disszertációt a magyar és bolgár irodalom összehasonlításáról. Tizenegyezer oldal prózát fordítottam eddig bolgárból, ez több mint négyszáz bolgár szerzőt jelent: volt, akitől nagy regényeket és volt, akitől csak pár haikut. Tizennyolcezer verssort fordítottam. Első verseimet bolgár nyelven írtam. A bolgár irodalomban is igyekeztem a nyelvet újítani, mint ahogyan magyar kifejezéseimben sem szeretem a sablont. Bolgár szerzőtársaim ezt a törekvésemet rendkívüli kíváncsisággal figyelték. Nézték, hogy ki ez a „csodabogár”, aki belebúvárokkodik a mi nyelvünkbe. Az ott megjelent verseimből ők adtak ki egy kötetet, a másodikat – meghívásukra – már én szerkesztettem. Ezzel párhuzamosan – szinte inkognitóban – elkezdtem magyarul is írni, és 1994-ben itthon is megjelent egy kötetem. Ez lett a címe: *Értem?* Kérdőjellel, mert ez a szó csak kérdőjellel értelmezhető esetben: összes jelentésében. Hála Istennek, frissnek érzem magam, így jókedvvel és *mindig derüvel* dolgozom.

Isten adjon a munkáihoz sok erőt és jó egészséget! Nagyon köszönöm a beszélgetést.

Én is köszönöm.

Sajtónyelvőr

Egy nagy rakás kihívás Arany Lajos

Aki rokon értelmű szavak, kifejezések keresése helyett megelégszik elcsépett divatszavak ismételtetésével, az lemond a nyelvpolárról, szűrkíti a nyelvhasználatot. Ezt teszi igen gyakran – és sajnos, hatásosan – a média is. Amikor például valaki fontos, hálás, de nehéznek ígérkező, képességeit próbára tevő feladatot kap, arról ekképp számol be (szó szerint idézve az alanyt): „*Komoly kihívást jelent számomra a szakmai feladatok irányítása.*” Magyarul: *Nem mindennapi* (vagy *emberpróbáló, a képességeimet, ügyességemet, hozzáértésemet próbára tevő, nagy*) *lehetőség, erőpróba, felelősség* ez az életemben.

Az idézett, három sebből vérző mondatban a *kihívás* helyettesíthető e pontos és kifejező definícióval: ösztönző hatású alkalom. A *jelent* pedig felesleges. Itt tehát egy régi és egy újabb keletű divatszó lépett „házásságra” (*komoly kihívás*), s társult hozzájuk egy felesleges – e szövegkörnyezetben elhagyható – harmadik (a *jelent*).

Egyre-másra használja e stílustalan „szótriót” média az egészségügygel, életmóddal összefüggő témákban: „Munka mellett idős szülőt ápolni *komoly kihívást jelent.*” Vagy: „Az első pelenkacsera az új szülők számára gyakran *komoly kihívást jelent.*” Valamint: „Sokaknak *komoly kihívást jelent* a túsarkú viselése.” Ráadásul: „Minden esztendőben *komoly kihívást jelent* a tartalmas nyári időtöltés megválasztása.” Végül, de nem utolsósorban: „*Komoly kihívást jelenthet*, ha párunkkal nem ugyanolyan szexuális étvágygyal rendelkezünk.”

Utolérte a közlekedésről való beszámolót: „Nem csak a megállás, az irányváltogatás, azaz a kanyarodás is *komoly kihívást jelent* jégem.”

A társadalmi témákban is felbukkan: „A hobbikertészeknek már *komoly kihívást jelent* a gombafertőzések diagnosztizálása.” Sőt: „*Komoly kihívást jelent* a szülőnek a furcsa kutyüért hisztiző kölykök lecsillapítása.” Ezenfelül: „A mindennapi megélhetés *komoly kihívást jelent* a számára.”

A politikai újságírás ugyancsak használja: „Igen *komoly kihívást jelent* a Kárpát-medencei magyar közösségek asszimilációjának, elvándorlásának megállítása, kultúránk, történelmünk megőrzése.”

A kulturális sajtó szintén él vele: „A színésznőnek *komoly kihívást jelent* két vámpír karakter megformálása.” Vagy: „A műemlékvédelemnek mindig *komoly kihívást jelent* egy-egy palota, kastély rendbehozatala.”

S beszüremkedett e kifogásolható szöveg a gasztronómiai újságírásba, a média egyszersmind kiterjeszti az emberi szervekre is: „Egy igazi angol reggeli elfogyasztása *komoly kihívást jelent* mind a gyomornak, mind a gazdájának.” Sőt, immár a tárgyak is szenvedő alanyai ennek az erőltetett szócsinálmánynak: „A szinte állandóan szélfúttá pálya vonalvezetése egyaránt *komoly kihívást jelent* a fékek, a gumik és a motorok számára.” Pontosabb, ha ezt mondjuk: *megterheli* (s lehet, hogy *megviseli*) a szerkezetet, a gyomrot, illetve alaposan *próbára teszi* a tárgyak, eszközök *minőségét* (és esetleg *koptatja, rongálja* azokat).

Az említett példák mindegyikében kicserélhető a *komoly kihívás* szó szerkezetet a fent említett (vagy más) tartalmassal, a *jelent* ige pedig törlendő.

Az is előfordul, hogy a *kihívás* főnév magát a *feladat*, a *teendő* szót helyettesíti: „A *kihívás* egyszerű: a vázlat alapján alkotni hagyományos vagy digitális oldalakat.” Következzenek e monoton szóhasználatra is további példák! „A *kihívás*nak szórakoztatónak kell lennie.” Vagy: „Rövid távon kulcsfontosságú *kihívás* a magyar makrogazdasági és pénzügyi stabilitás fenntartása.” És: „Az a *kihívás*, hogy váljunk valakivé.”

A média legsürgősebb feladatainak egyike pedig az, hogy fogalmazás közben szabaduljon meg végre a rengeteg felesleges „*kihívás*”-tól...

A cikk teljes terjedelmében a Szókimondó c. hajdúszoboszlói kulturális folyóirat 2012. decemberi számában jelent meg.

STÁDIUM

Társadalmi és Kulturális Hírlap

FŐSZERKESZTŐ:
Pozsgay Imre

Terjeszti a Lapker Zrt.

KIADJA:

Editio Librorum Kft., Százhalombatta

ELŐFIZETÉSI DÍJ:
egész évre 2580 Ft

FELELŐS KIADÓ:

az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:
2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.
Telefon-fax: 06/23-354-447
Honlap: www.stadiumlap.hu

FELELŐS SZERKESZTŐ:
Fazekas István

ISSN 2063-5389

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Arany Lajos (anyanyelvi lektor)
Bertha Zoltán (esszé),
Bordás Mária (tanulmány),
Czifrik Katalin (közéleti hírek),
Deák Mór (szépirodalom),
Szigetvári József (kulturális hírek)

Ára: 300 Ft

FIZESSEN ELŐ

A STÁDIUMRA,
A SZELLEMI ÖSSZEFOGÁS LAPJÁRA!

Előfizetésben terjeszti
a Magyar Posta Zrt.
Kereskedelmi Igazgatóság,
Hírlap Üzlet
Postacím: 1900 Budapest

Előfizethető az ország bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél, valamint

megrendelhető:
e-mail-en: hirlapelofizetes@posta.hu
címen, és telefonon
a +36 80 444-444 számon.